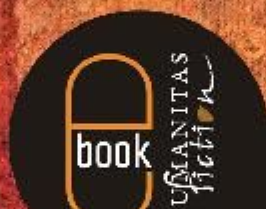

Ismail Kadare

Firida Rușinii

roman

Ismail Kadare

Firida Ruşinii

Traducere din limba albaneză de
MARIUS DOBRESCU
EDITURA HUMANITAS
2016

ISBN 978-606-779-043-6 (epub)

EDITURA HUMANITAS FICTION
Piața Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372.743.382; 0723.684.194

I

În centrul împărăției

Ochii lui întâlneau privirile trecătorilor şi turiştilor, care se îmbulzeau din toate părțile spre piață. Plimbăreții, ca orice grup în mişcare, erau absenți şi împrăştiați, dar, imediat ce-l vedeau, deveneau brusc atenți. În primul moment ai fi zis că globii ochilor lor, luați prin surprindere, încercau să se afunde în adâncul craniului şi, abia când se convingeau că lucrul acesta este imposibil, se resemnau să rămână la locul lor şi să înfrunte realitatea. Majoritatea păleau, unora le venea să vomite şi doar câțiva continuau să-l privească liniştiți. El îi privea sfidător cu ochii aceia de care n-ai fi putut spune că sunt albaştri, cenuşii nici atât, nişte ochi greu de definit, pentru că în locul culorii aveau un reflex îndepărtat şi straniu.

Între timp, întorcându-şi privirea, grupurile de plimbăreți se grăbeau să întrebe cum se ajunge la Catedrala Sfânta Sofia, la mormintele sultanilor-padişahi, la Bancă, la vechile băi, la Palatul Viselor. Şi, deşi întrebau şi se agitau haotic, ca loviți de streche, cei mai mulți rămâneau pe loc, se învârteau prin piață ca prinşi într-o capcană. Şi probabil că asta şi era pentru că, deşi nu foarte mare, piața aceasta era una dintre cele mai faimoase piețe din capitala împărăției seculare. Pavată cu granit verde, piața părea turnată în bronz. Capetele metalice de lei din spatele gardului unde se afla clădirea Arhivei Centrale a Statului, având o aripă ce dădea chiar în piață, cupola de plumb a Geamiei Sultanilor, coloana cu hieroglife adusă în urmă cu câteva secole pentru

a marca ocuparea Egiptului, diversele embleme şi simboluri împărăteşti turnate şi ele în metal şi, în fine, Poarta Tunurilor, în zidul căreia fusese construită „Firida Ruşinii”, toate acestea sporeau impresia de măreție. În limba țării, firidei i se spunea „piatra de luare-aminte”, ceea ce, în traducere liberă, înseamnă „să înveți dintr-o nenorocire”.

Nu era greu de înțeles de ce firida în care erau depuse capetele tăiate ale vizirilor rebeli sau ale înalților demnitari loviți de necaz fusese amplasată tocmai aici. Poate că nicăieri în altă parte privirea trecătorilor n-ar fi putut remarca mai bine legătura dintre solemnitatea greoaie a străvechii piețe şi tigva omenească ce încercase s-o sfideze. Se vedea imediat că alegerea locului firidei în zid se făcuse în aşa fel, încât să-ți dea impresia că privirea oarbă a celui descăpățânat cuprinde întreaga piață. Astfel se urmărise ca şi cel mai nătâng trecător, cel mai lipsit de fantezie să-şi poată închipui, măcar pentru o fracțiune de secundă, propria lui scăfârlie cocoțată la înălțimea aceea neobişnuită.

Când bătea vântul şi firele de păr se învolburau jalnic, moliciunea lor în contrast cu ornamentele de fier din piață, coamele leilor, mai ales, era greu de suportat.

Piața avea o grandoare unică. Se vedea peste tot că metalul face casă bună cu piatra. Chiar şi pe terasa cafenelei de vizavi aveai impresia că gestul banal şi omenesc de a bea o cafea era agresat aici de vecinătatea metalului, prezent sub forma vaselor de aramă.

Acolo, în afară de plimbăreți, veneau de obicei să-şi bea cafeaua şi bătrânii crainici ai statului, care, din pricina vârstei înaintate sau a bolii profesionale – pierderea vocii –, ieşiseră la pensie. Cafegiul îi povestise supraveghetorului firidei, lui Abdulla, că, în sporovăiala lor, bătrânii nu făceau altceva decât să-şi amintească de vechile anunțuri şi decrete pe care le răspândiseră odinioară în toate colțurile imperiului.

Dimineața, înainte ca piața se se însuflețească, supraveghetorului Abdulla îi plăcea să privească îndelung spre terasa cafenelei. Chiar şi lui, după orele de program, îi făcea mare plăcere să ia loc la una dintre măsuțe, ceea ce se întâmpla rar, ce-i drept, căci medicul îl sfătuise să se abțină de la cafea. Abdulla împlinise treizeci şi unu de ani, dar avea probleme cu picioarele lui lungi de cocostârc şi, în afară de asta, din când în când auzea un fâşâit în urechi, senzație care-l demoraliza complet. Iar în piață, cafeaua, ca toate lucrurile din jur, era foarte tare. Şi totuşi, uneori Abdulla îşi lua inima-n dinți şi mai comanda câte o ceaşcă. În zilele acelea, el prefera, cine ştie de ce, să stea la o masă în vecinătatea bătrânilor crainici. Glasurile lor, care odinioară zgâlțâiau geamurile, păreau acum o hârâială jalnică. Totuşi, după cum povestea cafegiul, dădeau de înțeles că vechile decrete fuseseră mai solemne decât cele de acum, aşa cum fuseseră şi ei în comparație cu crainicii din zilele noastre. El îi mai spusese lui Abdulla că bătrânii crainici îşi aminteau, fără excepție, ziua în care le pierise definitiv glasul, şi nu numai ziua, ci şi firmanul pe care-l citeau atunci, ba chiar şi fraza la care se întâmplase nenorocirea. Vezi, aşa sunt oamenii, ciudați, continuase el, nu uită niciodată nimic.

Privind spre grupurile de curioşi, Abdulla era din ce în ce mai convins că omul avea dreptate şi că turiştii meritau să fie şocați de ceea ce vedeau. Ştia că imaginea unui cap tăiat nu e ceva ce poate suporta oricine, şi totuşi i se păruse mereu că groaza şi şocul pe care le observa pe chipurile lor întreceau orice imaginație. I se părea că cea mai puternică impresie o făceau ochii mortului, şi asta nu pentru că erau nişte ochi fără viață, ci probabil pentru că oamenii sunt obişnuiți să-şi închipuie ochii alături de trupul celui ucis, cu mâini şi picioare, iar Abdulla socotea că tocmai absența acestora făcea ca globii să pară mai mari şi mai valoroşi decât sunt în realitate.

Adevărul e că Abdulla era convins că oamenii sunt mai puțin importanți decât se cred ei înșiși. Ba chiar uneori, în prag de seară, când luna se ivea mai devreme deasupra pieței, i se părea că oamenii, în rândul cărora se includea și pe el însuși, nu sunt nimic altceva decât niște pete întunecate, care strică măreția și armonia pieței împărătești. Abia aștepta ca piața să se golească complet, și atunci, deși programul lui se sfârșise de mult, privea cu încântare cum lumina rece a lunii poleiește cu argint totul în jur. Uneori, când razele ei cădeau abrupt pe firidă, capul luminat de ea căpăta, în funcție de înălțimea astrului la orizont, o expresie ironică sau de-a dreptul batjocoritoare. Iar el își spunea atunci că scăfârlia aceea, scăpând de balastul membrelor, devenea demnă, mai mult sau mai puțin, să stea alături de simbolurile și emblemele străvechi din piață. În acele clipe, cuprins de un impuls sinistru de autodistrugere, simțea cum din adâncul sufletului îl săgetează dorința de a se elibera de poverile acelea inutile, care erau mădularele lui, pentru a nu rămâne decât un cap. Era o dorință atât de bezmetică, încât nu reușea niciodată să ajungă la suprafața conștiinței lui.

În timpul zilei, chipul lui Abdulla avea o expresie solemnă. Și era normal, câtă vreme se afla în exercițiul funcțiunii. Într-un fel sau altul, trebuia să intre și el în armonie cu solemnitatea pieței. Era supraveghetorul unuia dintre cele mai importante simboluri ale statului și avea obligația să fie demn de el. Și totuși, deși stătea la doar câțiva pași de firidă și nu era greu de priceput că el și numai el este supraveghetorul acesteia, era intrigat de faptul că nimeni nu-i acorda nici o atenție. Toți, parcă fermecați, nu aveau ochi decât pentru firidă. Un sentiment de invidie, palid, ca dizolvat într-un cazan împreună cu alte sentimente, îl încerca discret.

Privea pe rând, pentru a mia oară, tot ce se afla în piață, parcă pentru a se convinge că nu are nici pe departe perfecțiunea lor. Singurul lucru neînsemnat şi mai puțin măreț erau hieroglifele de pe coloana egipteană, ce-i păreau că seamănă cu nişte insecte înțepenite acolo în urcuşul lor pe stâlp. Când şi când, în momentele în care nu se simțea bine, avea impresia că hieroglifele se însuflețesc brusc şi încep să se mişte, vrând parcă să părăsească pentru totdeauna lumea aceea încremenită în piatră şi metal, şi s-o pornească din nou, ca nişte nomazi, către deşertul din care veniseră. Dar asta i se întâmpla rar, atunci când era obosit. Şi poate şi mai rar, în clipele de deznădejde, îşi închipuia că o să fugă chiar el aşa, ca o insectă, din capcana aceea de granit.

Era dimineață. De pe Strada Armelor Islamului, de la intersecția străjuită de Coloana lui Tokmakhan, din piața vecină, a Semilunei şi de pe alte trei străzi, trecătorii şi turiştii începeau să se reverse către piață. Atent la tot ce se petrecea în jur, Abdulla le urmărea mişcările. Un turist mai curajos se apropiase de firidă. Fruntea încrețită şi ochii închişi pe jumătate arătau că omul încerca să citească scurta însemnare de sub ea. Abdulla o ştia pe dinafară: „Acesta este capul vizirului Bugrahan Paşa, condamnat de sultanul-suveran pentru că s-a acoperit de ruşine în luptă şi a fost învins de către trădătorul Împărăției, Ali Tepelena, fost guvernator al Albaniei”.

Ceasul din piața de alături, a Semilunei, bătu de zece ori. Abdulla făcu câțiva paşi spre zid, sprijini scara de lemn sub firidă şi, în murmurul general de oroare şi uimire, urcă cele câteva trepte. Simțea cum, în spatele său, mulțimea amuțise în aşteptare. Se auzeau şoapte: ce va face? ce va face? Acesta era momentul cel mai plăcut al zilei, când, în cele din urmă, ajungea chiar el în centrul atenției. Fireşte că nu avea voie să facă nimic cu capul tăiat, nici măcar să-l atingă.

Datoria lui era să observe în ce stare e, iar în cazul în care vedea ceva suspect să-l anunțe imediat pe medic.

Încercând să nu privească ochii mortului, Abdulla cercetă câteva clipe vasul plat de aramă pe care, lipit cu miere, era proptit gâtul. Mierea înghețase. Era decembrie şi gerul se asprea de la o oră la alta. Cu spatele la mulțime, Abdulla începu să coboare atent treptele. Şoaptele „ce i-a făcut? ce i-a făcut?" se stinseră încetul cu încetul până ce el ajunse din nou la locul lui obişnuit. O vreme, trecătorii şi turiştii îl priviră chiar cu admirație, însă nu pentru mult timp, pentru că se apropie un nou val de vizitatori care nu asistaseră la scena de adineauri, iar Abdulla redeveni un personaj neînsemnat. La ora patru după-amiaza operațiunea se repeta. Conform regulamentului, verificarea capului trebuia să se facă de două ori pe zi iarna şi de patru ori vara. Totuşi, vara era mai greu. Trebuia să fie mult mai atent, să arunce bucăți de gheață şi sare în vasul de aramă şi, în plus, scurta notă ce, pe timp de iarnă, trebuia înmânată medicului de două ori pe săptămână, vara trebuia trimisă la finele fiecărei zile.

Spre sfârşitul verii trecute (care fusese prima şi cea mai dificilă pentru munca lui) a avut loc o verificare generală a pieței. Au fost nişte zile cumplite pentru el. Uneori avea impresia că va fi concediat definitiv, şi nu doar atât. Comisia guvernamentală de control era foarte severă. Supraveghetorul Coloanei lui Tokmakhan fusese condamnat la închisoare pe viață, pentru că în partea din stânga a laturii dinspre apus, la o palmă de la pământ, se descoperise o pată de rugină. Alți trei supraveghetori au fost dați afară, iar îngrijitorul leilor de fier a fost condamnat la ruperea mâinii drepte pentru că placa de granit pe care erau fixați leii prezenta urme de calcar. Comisia a stat mult timp în fața Firidei Ruşinii. Atunci, în ea se afla capul vizirului rebel al Trapezundului. Vrând să găsească pretexte pentru a

aplica împotriva medicului şi a supraveghetorului sancţiunile prevăzute în „Regulamentul păstrării capetelor”, membrii comisiei au pus fel de fel de întrebări-capcană, remarcând culoarea prea măslinie a feţei vizirului, ori opacitatea ochilor săi. Abdulla a căzut în muţenie, în vreme ce medicul s-a apărat cu curaj, spunând că vizirul avusese o culoare nesănătoasă a feţei încă din timpul vieţii, ca toţi aceia care au în sânge microbul răzvrătirii şi al trădării. Cât despre opacitatea ochilor (adevărul era că aceştia chiar începuseră să putrezească), doctorul le aminti un vechi proverb care spunea că ochii sunt oglinda sufletului, adăugând apoi că, pornind de la zicala aceasta, este inutil să vrei să afli culoarea ochilor unuia care n-a avut niciodată suflet. Cu siguranţă că discursul medicului le-a părut nu doar lipsit de argumente, ci chiar o înşiruire de vorbe goale, şi tocmai de aceea imposibil de contrazis. Au fost obligaţi aşadar să plece, lăsând în urmă doar un avertisment pentru supraveghetor.

Capul vizirului din Trapezund îi adusese lui Abdulla cea mai neagră perioadă a carierei sale, drept care răsuflase uşurat atunci când fusese scos din firidă pentru a-i lua locul capul guvernatorului de treizeci şi şapte de ani, Nuri Paşa, sau Paşa cel Blond, cum i se mai spusese în timpul vieţii, din cauza părului deschis la culoare şi a tenului albicios. În seara aceea, la sfârşitul programului, Abdulla a intrat pentru prima oară în cafeneaua de vizavi. Patronul localului l-a recunoscut şi l-a salutat cu respect. Era palid, cu ochii abia mijiţi şi cu tâmplele zbătându-i-se ori de câte ori se apropia cu ibricul în mână. Cu el aducea şi un soi de monolog care se depăna molcom, ca şi când s-ar fi scurs pe gâtul ibricului odată cu cafeaua. Oamenii sunt invidioşi şi răi, îi spusese lui Abdulla, în timp ce-i turna băutura fierbinte. După o vreme, Abdulla aflase că acestea erau cuvintele cu care cafegiul începea conversaţia cu toţi clienţii.

Unii dădeau de înțeles că nu au chef să-l asculte, sau nu dădeau nici un semn, dar pe fața lor apărea o asemenea expresie, încât patronul îşi întrerupea imediat pălăvrăgeala. Alții îl încurajau cu un mormăit aprobator, iar el continua. Monologul lui părea nesfârşit. Oamenii sunt răi, îi repetase lui Abdulla. Se uită la capul acela tăiat în aşa fel, încât ai crede că la vederea lui le piere pofta de a face rău, dar uite că, îndată ce se întorc cu spatele la el, nu se gândesc decât cum să-şi facă de cap cât mai curând.

În ziua aceea, Abdulla descoperise un fel de asemănare între vasul de aramă şi chipul cafegiului. Ceva din chipul lui se regăsea şi la ibric, poate culoarea pielii sau curbura nasului. Sau invers, cu trecerea anilor chipul lui începuse să semene oarecum cu ibricul de aramă. Altfel, continuase cafegiul stârnit de privirea ațâțată a lui Abdulla, toate capetele acelea din Firida Ruşinii ar fi putut să le servească drept pildă oamenilor. Cafegiul şezuse apoi o vreme la măsuța muşteriului, spunându-i că fusese prieten cu ceilalți doi supraveghetori ai firidei, cei de dinaintea lui Abdulla. De fapt, firida fusese deschisă în urmă cu numai câțiva ani. Cafegiul îşi amintea cu precizie ziua şi ora la care fusese inaugurată. Ținea minte chiar şi ziua în care apăruseră pentru prima oară în piață slujbaşii de la palat, acel du-te-vino, măsurătorile, semnele puse şi, în cele din urmă, sosirea celor doi meşteri şi primele lovituri date în zidul de la Poarta Tunurilor. Pe atunci nimeni, nici chiar meşterii, nu ştia de ce se face scobitura aceea în zidul secular. Se păstrase un secret absolut chiar şi după ce totul fusese isprăvit, ba chiar şi în dimineața aceea memorabilă de iarnă (era în decembrie, ca şi-acum, a adăugat cafegiul), când în interiorul firidei de piatră a apărut un cap de om. Era decembrie, a repetat el, şi ningea. Capul avea părul cărunt. Fulgii de zăpadă se învârteau prin piață şi părea că cerul şi capul tăiat aveau ceva în comun.

Abdulla îşi amintea că atunci auzise pentru prima oară cuvântul „independenţă”. Cuvânt care acum era la modă. Îl auzea chiar printre frazele repezite ale turiştilor străini. Firida fusese deschisă odată cu reluarea tentativelor pentru independenţă. Vechile cronici din Arhiva Statului erau pline de însemnări privind revoltele provinciilor, dar acestea se înmulţiseră mai cu seamă în ultimii ani. Împărăţia osmană era statul cel mai puternic din epocă, un *superstat*, cum îi spuneau duşmanii lui, ce se întindea pe trei continente, cu douăzeci şi nouă de popoare, şase religii, patru rase şi patruzeci de limbi. Era normal ca, în mişmaşul acesta, regiuni întregi ale statului să se afle în stare de răzmeriţă, aşa cum era de aproape un an vechiul ţinut al nesupunerii, Albania. Conducătorul ei, Ali Tepelena, cel mai puternic dintre vizirii împărăţiei, după un sfert de secol de prefăcută supunere în faţa suveranului, renunţase în cele din urmă la mască şi pornise războiul. Abdulla avusese deseori ocazia să asculte discuţii despre răscoale, ba chiar să se bage şi el în vorbă, dar niciodată nu-i trecuse prin minte că avea să vină ziua în care el va fi numit supraveghetorul „pietrei de luare-aminte”, care întruchipa în cel mai ciudat mod tot ceea ce se spunea, se gândea sau producea groază în legătură cu independenţa popoarelor.

Ceasul din vecinătate bătu de unsprezece ori. Piaţa era aproape plină. În mulţimea care-i dădea dureri de cap cu agitaţia ei nebună îl zări pe medic, care se apropia cu un aer voios. Era ziua obişnuitei vizite din săptămâna aceea.

— Bună dimineaţa, Abdulla, zise el vesel.

— Bună dimineaţa, răspunse Abdulla, plecându-şi capul.

— Cum îţi mai merge? întrebă celălalt, ridicându-şi privirea spre firidă. Când ai nunta?

— Săptămâna viitoare, spuse Abdulla şi simţi cum se îmbujorează.

— Oho, făcu medicul, aşadar foarte curând. Îşi frecă bucuros palmele, apoi adăugă: Îl vedem puțin pe frumuşelul ăsta?

— Sigur că da, zise Abdulla şi se repezi să pună scara de lemn sub firidă.

Gărzile cu sulițe în mâini priveau cu coada ochiului spre mulțime. Medicul urcă repede treptele, îşi lăsă trusa în colțul firidei şi, aruncând o privire spre cap, începu să-l atingă cu degetele lui agile la început pe tâmple, apoi sub ochi şi pe gât. În tot acest timp, fluiera încetişor. Îşi deschise apoi trusa, de unde scoase o sticlă şi un ghemotoc de vată şi, înmuind vata în lichidul din sticlă, începu să tamponeze cu ea locurile pe care le atinsese înainte. Scoase după aceea o sticluță mai mică şi, cu ajutorul unei pipete, picură câteva picături din ea în globii ochilor. Cum termină şi asta, strecură sticlele şi restul de vată în geantă, şterse o picătură de lichid de pe unul dintre obraji cu un rest de vată, după care dădu o palmă uşoară, aproape cu duioşie, peste celălalt, ca şi când i-ar fi spus: „Ia te uită, mare minune! N-ai nimic".

— Mare minune! spuse tare, făcând o mişcare amicală cu mâna în vreme ce cobora treptele. Rămâi cu bine, Abdulla!

Abdulla îl urmări cu privirea despicând mulțimea de curioşi care, cu siguranță, ar fi fost mai puțin uluiți de chipul schimonosit al celui mai sinistru cioclu din lume decât de veselia pe care o afişa medicul.

Urechile lui Abdulla erau asaltate necontenit de zumzetul amețitor din piața deasupra căreia, când şi când, aidoma spumei pe care o fac valurile mării, se ridicau fragmente de cuvinte şi de fraze. Iar el era stânca de care se loveau. I se scurgeau peste gropile ochilor, pe sub pomeți, prin barbă. Sub năvala lor se simțea ud leoarcă, de parcă ar fi ieşit din mare... Al cui o fi capul ăsta?... cap... al cui... capul ăsta... Al generalului... al gene... Bugrahan Paşa... gene... învinsul

lui Ali Paşa... şi de ce l-au pus... de ce... pus... de ce în... ruşinii... firida... cum... a pierdut lupta... dar Ali ăsta... acest paşă... Ali Tepelena... cum, cum? Paşa rebel din provincia Albania?... pe unde vine provincia asta? O, foarte departe... n-ai citit ziarele?... în zona de Apus... ținutul... este ținutul blestemat al împărăției... mai spune-i o dată numele... Albe... Albi... e gălăgie, nu te aud... ce nume...

Provincia asta trebuie să fie foarte departe, îşi zise Abdulla. Fratele lui mai mare fusese trimis acolo în misiune încă din vară, dar prima scrisoare de la el încă nu ajunsese în capitală. Ori de câte ori auzea pomenindu-se numele Albaniei în piață, lucru care, din pricina capului din firidă, se întâmpla frecvent în zilele acelea, îi veneau în minte coastele însângerate ale unui cal pe care-l văzuse cândva, în copilărie, la târg. Foarte departe, îşi spuse din nou. Departe şi groaznic. Tavdja Tokmakhan, eroul legendar al ienicerilor, în memoria căruia fusese ridicată coloana din piață, căzuse în luptă, cu patru sute de ani înainte, tot acolo. Era într-adevăr o țară blestemată.

Zumzetul din piață îl înconjura catifelat din toate părțile. Nici frica, nici vremea duşmănoasă nu-l puteau opri. Învăluite în abur, ca şi când ar fi vrut să se ascundă, cuvintele ieşeau cu uşurință din guri. Apoi, aceleaşi guri care puțin înainte păcătuiseră atât de cumplit, suflau în pumnii înghețați de ger, în vreme ce în priviri apărea o expresie de nevinovăție, de parcă nimic nu s-ar fi întâmplat. Oamenii vorbeau despre colțul acela blestemat al împărăției, pe care unii îl ştiau în Apus, alții în nord, iar majoritatea habar n-aveau unde se află. Unii erau de părere că tot ceea ce se petrece în provinciile de graniță e de rău augur şi că statul n-ar trebui să aibă milă de nimeni. Într-adevăr, milă n-o să aibă, răspunse cineva care se dădea cunoscător al politicii statului, după care celălalt îl întrebă dacă asta înseamnă că însuşi padişahul va porni într-acolo... ca

atunci... Eu n-am spus aşa ceva şi nici nu l-am pomenit pe padişah, se apără primul. Am vorbit doar despre milă. Dar celălalt insista: când aminteşti de padişah, gândul îți zboară fără să vrei la milă.

Tâmpiți, îi categorisi Abdulla. Ca să nu le mai audă flecăreala, încercă să prindă alte discuții. Se vorbea despre fluctuațiile bursei şi devalorizarea aurului, despre experimentarea unor arme noi, care aveau să fie încercate chiar în acest conflict, şi despre schimbările prevăzute la Ministerul de Război. Să nu-ți pară ciudat, îi repeta un turist însoțitorului său, în lunile următoare cursul de schimb de la Banca Centrală, ba chiar şi numărul vizelor turistice eliberate de ambasade vor depinde direct de soarta acestui război.

Abdulla simți brusc că în hărmălaia obişnuită a pieței s-a căscat un gol. Golul acela se prelungi câteva clipe, apoi fu inundat de valuri de şoapte, de întrebări puse cu jumătate de gură: „cine-i ăsta?”, şi de zgomotul făcut de roțile unei trăsuri. Se auziră ici-colo cuvintele „e marele dregător Halet”, „trece Halet”, iar Abdulla se ridică în vârful picioarelor ca să vadă mai bine. Trăsura cu înaltul dregător al statului trecea chiar la câțiva paşi de el.

Abdulla nu-şi putea dezlipi privirea de pe chipul acela prelung, cu piele străvezie sub care se zăreau venele albăstrii. Ochii demnitarului, acoperiți de un văl de indiferență rece, şi felul cum şedea tolănit pe canapeaua trăsurii îi dădeau un aer misterios, trezind curiozitatea mulțimii.

Abdulla îşi aminti de cuvintele medicului, că există oameni al căror sânge nu se încheagă imediat. În aceste cazuri, spunea el mai departe, trebuie ca în mierea în care se fixează capul să fie picurate anumite substanțe, pe care regulamentul nu le stabileşte cu exactitate. Medicul se plângea mereu de regulament. A venit vremea ca acesta să

fie actualizat conform noilor descoperiri din medicină, repeta neîncetat.

Asta-mi mai trebuie acum, să păzesc capete şiroind de sânge, îşi zise Abdulla, urmărind cu privirea trăsura ce se îndrepta spre colțul celălalt al pieței. Era aproape sigur că scăfârlia cu vene albăstrii a dregătorului Halet era din acea categorie.

— El e cel care adună plângerile îndreptate împotriva lui Ali Paşa şi redactează raportul final pentru sultan, zise careva din dreapta lui Abdulla.

Abdulla îşi amintea foarte bine ziua în care s-a aflat despre răzvrătirea paşei albanez, despre ecoul ei în capitală, emiterea firmanului care-i schimba numele din Ali Paşa în „Kara Ali”, adică „Ali cel Negru”, şi publicarea, tot în aceeaşi zi, a decretului pentru înăbuşirea răscoalei. Îşi amintea de şuşoteala de pe străzi şi din cafenele, mai cu seamă din cercurile de artişti şi de oameni cu şcoală, şi de lumina din ochii lor, o lumină ciudată ce se ivea ori de câte ori în împărăție se iscau tulburări.

La puțină vreme după trecerea lui Halet, Abdulla simți că piața fusese invadată de alte grupuri de gură-cască. Lucru uşor de observat după întrebările repetate la nesfârşit: al cui este capul acesta? de ce? unde se află Albania? acolo luptă acum Hurshid Paşa, prețul bronzului, vizele turistice... Piața semăna cu un bazin în care apa se schimbă din jumătate în jumătate de oră. Zumzetul ei te adormea. Dregătorul Halet... omul ăsta e piază rea. Prețurile la bronz vor creşte iar... la bronz, bronz, nz, nz, z, z...

Abdulla îşi ridică privirea spre firidă. Capul lui Ali Tepelena, vizirul Albaniei, avea să fie pus acolo cât de curând. Ca să ducă treaba asta la bun sfârşit plecase într-acolo gloriosul Hurshid Paşa. El era acum eroul zilei. Ziarele nu scriau decât despre el. Trebuia să aducă scăfârlia rebelului, altfel avea să şi-o piardă pe a lui, precum

nefericitul Bugrahan, cu două luni în urmă. Când Bugrahan Paşa a pornit-o spre Albania, firida era goală. Erau primele zile de ger. Gura rece din perete părea flămândă. Încă de pe-atunci aştepta, ca pe un trofeu rar, capul lui Ali Paşa, numai că în locul lui sosise cel al învinsului, al lui Bugrahan, tăiat din ordinul sultanului pentru că pierduse lupta. Nepăsătoare, firida îl aştepta acum din nou pe Ali cel Negru sau pe gloriosul Hurshid, preferatul sultanului.

Abdulla privi, poate pentru a mia oară, capul din firidă. Din pricina unghiului neobişnuit al tăieturii de spadă în momentul uciderii, sau poate a unui defect fizic al victimei, capul părea puțin înclinat. Abdulla îşi amintea cu precizie plecarea la război a vizirului Bugrahan. Acum avea impresia că şi în acea zi, călare pe calul său falnic, vizirul îşi ținea capul într-o parte. Piața care răsuna de sunetele marşurilor de luptă, steagurile de pe Poarta Tunurilor şi de pe Coloana lui Tokmakhan, înalții dregători împărăteşti ieşiți ca să-l salute, elevii şcolilor islamice cu flori în mâini, cuvântările care au precedat plecarea, toate acestea erau bine rânduite în memoria lui Abdulla. Dar, înainte de toate, nu-i ieşeau din cap ultimele clipe dinaintea plecării, atunci când Bugrahan Paşa, răspunzând cu mâna uralelor mulțimii, întorsese privirea pentru o fracțiune de secundă spre firidă. Lui Abdulla i se păruse că paşa avea pe chip un rictus înghețat. Două luni mai târziu, când, în prima miercuri din decembrie, dis-de-dimineață, medicul şi doi slujbaşi de la protocol au pus în firidă capul paşei Bugrahan, primul lucru de care şi-a amintit fulgerător Abdulla a fost privirea fugară pe care paşa o aruncase firidei înainte de plecare.

Ceasul din piața vecină bătu miezul zilei. Cafeneaua de vizavi era plină. Gerul se înăsprea. Lui Abdulla i se părea că de aici, din locul lui, putea să le simtă tristețea, acel „doliu al bătrânilor crainici”, cum îi spusese medicul. Abdulla ştia că, dacă s-ar afla dincolo şi ar bea cafea tare, cu puțin

haşiş, ochii lui ar vedea altfel această mulțime, care zumzăie şi se unduieşte necontenit între laturile de granit ale pieței. Făcuse asta de câteva ori. Toată omenirea de acolo se reflecta în ochii lui ca o mulțime de capete şi trupuri, din ale căror mişcări haotice se putea vedea imediat că aşteaptă cu nerăbdare clipa în care să se separe unele de altele. Între ele trebuie că e o duşmănie veche de când lumea. În momentele acelea, Abdulla îşi zicea că nu degeaba fuseseră inventate colierele şi gulerele înalte, fularele şi cureluşele de coifuri cu care oamenii îşi țin strâns legate capul şi trupul. Toate au fost făcute pentru a evita ruptura. Dar el mai observase ceva: cu cât mai dantelate şi mai înzorzonate sunt gulerele (după poziția celor ce le poartă în ierarhia statului), cu atât mai arzătoare este dorința de separare. Când ajungea de obicei la această concluzie, Abdulla îşi pipăia involuntar gâtul acoperit cu un guler banal de cămaşă, iar această mişcare a mâinii era însoțită de o disperare vagă şi incoloră, asemeni tuturor lucrurilor din viața lui.

II

În celălalt capătal împărăției

Partea cea mai mare a paşalâcului din sudul răsculat al Albaniei era sub zăpadă, în timp ce şesurile, înghețate bocnă sub vântul rece, tremurau dezgolite. Însă şi acolo unde stăpânea zăpada, albul ei era departe de a acoperi totul. Din loc în loc apăreau pete şi spărturi negre, pricinuite de alunecările de teren. Pământul şi zăpada erau la fel de bătrâne şi-şi cunoşteau una alteia vicleniile.

Țara albanezilor făcea parte de patru sute de ani din Imperiul Otoman. Împărăția aceasta deținea teritorii ocupate cu mult timp în urmă, de aproape opt secole, dar şi

teritorii cucerite de mai puţin timp. Acum, peste toate acestea se aşternuse iarna. Ea stăpânea peste provinciile vechi şi noi ale statului, peste pământurile otomane, *dar-al-islam*, cum li se spunea, dar şi peste celelalte, cele denumite *dar-al-harb*, care se poate traduce atât prin „pământ străin", cât şi prin „pământ al războiului", peste marile paşalâcuri rebele, peste ţinuturile vlăguite în urma deznaţionalizării, peste zonele care aveau de profitat, sau Pământul Câştigului, peste pustietăţile îngheţate în care soarele nu se arăta niciodată, peste mlaştinile pe care zborul gălăgios al raţelor le făcea şi mai singuratice, într-un cuvânt peste toate provinciile ale căror situaţie şi destin erau stabilite prin ultimul decret special intitulat „Statutul statului".

Norii, negurile, curcubeiele, vânturile, ploile şi curierii împărăteşti erau singurii care cutreierau în voie dintr-o zonă într-alta a uriaşului stat. Odată cu iarna, deplasările lor se înmulţiseră.

Oricum, iarna bântuia necruţător marginile împărăţiei şi mai cu seamă ţinuturile albanezilor. Sau poate că era doar o iluzie ivită în urma răzmeriţei. S-ar fi zis că revoltele sporesc arşiţa pe timp de vară, făcând exact pe dos iarna, când vântul devenea mai tăios ca sabia.

Aceasta era a doua mare revoltă din Albania, după cea dintâi care fusese îngenuncheată. Întreaga toamnă, în capitală se zvonise că împotriva acestui ţinut îndepărtat va porni însuşi sultanul-împărat, la fel ca atunci, cu mulţi ani în urmă, când izbucnise marea răzmeriţă a lui Skanderbeg. Cu bune şi rele. Partea bună era că o campanie condusă de însuşi suveranul însemna, evident, înăbuşirea rapidă a revoltei. Partea rea era că marşul împărătesc nu e ceva ce se uită prea uşor. Şi, în comparaţie cu trecutul, în ultimul timp la centru i se dădea o importanţă tot mai mare uitării.

Înainte vreme se credea că statele aveau atât de multe semne şi monumente tocmai ca să nu se uite nimic. Bine,

dar mai târziu se descoperise că un stat puternic pe cât de mare nevoie avea de memorie, tot pe-atât, dacă nu chiar mai mult, avea de uitare. Evenimente, oameni de stat, nume şi date se pierdeau an după an, erau acoperite de praf şi hulite, până ce dispăreau complet, ca şi când nici n-ar fi existat. Între timp, au înțeles cu toții că uitarea este un fenomen mai complicat decât aducerea aminte. În cărți şi în presă era interzisă, de pildă, amintirea numelui lui Skanderbeg, dar nu era nici o directivă precisă referitor la campaniile celor doi sultani în Albania. Nimeni nu îndrăznea să spună că despre marşul celor doi suverani nu trebuie amintit nici în poeme, nici în cronici, deşi nici la stăruitoarea întrebare: împotriva cui au pornit măreții sultani şi ce s-a întâmplat acolo? nu ştia, de asemenea, nimeni să răspundă.

Arhiva Centrală putea face multe minuni, aşa cum şi făcuse de altfel în ceea ce priveşte Balcanii, dar era peste puterile ei să acopere aceste goluri. Deveniseră atât de evidente, încât nimeni nu mai putea fi tras pe sfoară.

Încă de la moartea lui Nu-l-ar-răbda-pământul (aşa i se spunea de obicei lui Skanderbeg în decretele oficiale), țara albanezilor ridicase capul de nenumărate ori, dar niciodată ca acum. Era o răzmeriță prelungită, valuri-valuri, precum un cutremur de pământ, când pe față, când într-ascuns, pornită mai întâi de vechea familie a Bushatlliilor din nord şi dusă mai departe de Ali Paşa Tepelena, în sud. Împărăția seculară trosnea din toate încheieturile.

În toamna târzie a acelui an, în capitală, în vreme ce se discuta despre problema albaneză, era clar pentru toată lumea că ținuturile răsculate aveau să fie aspru pedepsite şi că epoca marilor paşalâcuri va lua sfârşit în Albania. Totuşi, vechile caste aristocratice şi religioase nu se mulțumeau cu atât. Ele voiau să afle cauzele şi vinovații pentru că lucrurile ajunseseră atât de departe. Fuseseră întotdeauna împotriva

blândeții cu care era tratată Albania, scriseseră mesaje, avertizaseră. Şi totuşi răul nu putuse fi împiedicat.

Într-adevăr, se petrecuse ceva nemaipomenit. Marii stăpânitori din Albania, Kara Mahmud Paşa Bushatlli din nord şi Ali Paşa Tepelena din sud, vreme de patruzeci de ani scoseseră țara de pe orbita Înaltei Porți. Se spunea că paşa din nord, Kara Mahmud, sărea, ori de câte ori i se năzărea, ca un tigru din cotloanele paşalâcului său de graniță şi ataca statele vecine, fără a cere încuviințarea puterii centrale. Erau distruse alianțe, tratate şi înțelegeri stabilite cu mari eforturi, ba chiar era făcută țăndări toată politica externă a statului; ministrul de externe, Reiz efendi, dându-se de ceasul morții, s-a prezentat în fața sultanului cerându-i fie să-i pună căpăstru turbulentului paşă, fie să-i accepte propria demisie.

Kara Mahmud Bushatlli, ah, ce demnitar exemplar al statului, declara despre el consulul englez, căruia, după cum se ştie, îi plăcea să-ncurce ițele. Dacă-şi amintea el bine, acest paşă pornise în şase rânduri război cu statele vecine fără a cere aprobarea sultanului, care, din aceleaşi pricini, îl declarase prin decret imperial, tot de atâtea ori, trădător, şi-l condamnase la moarte, iertându-l mai apoi, şi care, în cele din urmă, atacase pentru a şaptea oară, fireşte, tot fără aprobare, un stat străin şi fusese ucis în luptă. O, Doamne, asemenea paşale nu puteai găsi decât în Balcani. Şi uită-te ce nume avea: Kara Mahmud, cu prenumele acela „Kara”, adică „Negru”, rămas înaintea numelui din vremea decretelor de afurisenie. Îi plăcuse, probabil, acest prenume şi, conştient că după fiecare iertare va fi scos din nou în afara legii, şi-l păstrase aşa cum ne e lene să ne scoatem, după ploaie, gluga de pe cap atunci când intrăm în casă, ştiind că vom ieşi din nou afară.

Cei care-l ascultau râdeau, căci pricepuseră cu toții că diplomații din Europa fuseseră amestecați atunci, fără

excepție, în șerpăria lui Kara Mahmud, așa cum erau și acum implicați în răzmerița lui Ali Pașa.

Trăsurile lor cu embleme diplomatice străbăteau cu iuțeala vântului pașalâcul răsculat. Dar, spre mirarea lor, la o privire din afară, în aproape întreaga provincie, mai puțin în cetățile asediate, părea că domnește liniștea. Cu obrajii lipiți de ferestruici, ei se așteptau să vadă peste tot lupte și sânge, dar nu descopereau altceva decât o muțenie desăvârșită. Deschideau ziarele, de parcă ar fi vrut să se asigure, din titluri, că acolo e foc și pară, apoi scoteau din nou capul pe fereastră, dar pretutindeni era aceeași pustietate. Ai fi zis că vuietul și zbuciumul aveau ecou departe, în capitala împărăției, în vreme ce la fața locului totul înghețase.

Titlurile din ziare vesteau în cele patru zări că Ali Tepelena, guvernatorul Albaniei, pașă cu șapte tuiuri, membru al Consiliului de Miniștri, declarat prin decret imperial Kara Ali, adică Ali cel Negru, era asediat în ultima cetate care-i mai rămăsese.

Hurshid Pașa, cel care avea misiunea să înăbușe rebeliunea, cel mai renumit din armată, preferatul sultanului, nu acceptase nici o întâlnire cu ziariștii și diplomații străini.

În 4 februarie, pe când trăsura consulului francez gonea de-a lungul taberei unei unități a armatei asediatoare, în interiorul căreia se auzeau bubuind tobele de sărbătoare, diplomatul a scos capul pe fereastră și a întrebat ce se întâmplă acolo. Hair firmanul, îi răspunseră câteva voci din semiobscuritate. A sosit Hair firmanul împărătesc. Cum? a insistat consulul. Ce firman? Este decretul care-l grațiază pe Ali Pașa, l-a lămurit cineva. Gata, războiul s-a terminat.

Cum se poate așa ceva? se minunase consulul în sinea sa și scosese din nou capul pe geam să mai întrebe ceva, dar în jurul trăsurii nu mai era decât întuneric și iarnă. Cum se

poate? se mirase pentru a doua oară. Toată lumea aştepta capul tăiat al lui Ali Paşa, în capitală erau mulți care nu se mai dezlipeau de Firida Ruşinii, într-o sută de mii de minarete se rosteau de cinci ori pe zi blesteme împotriva vizirului negru. E posibil ca totul să se termine într-un mod atât de banal?

Afară se înnoptase de-a binelea, zăpada părea acum neagră, iar consulul, înfăşurat în haina de blană, îşi storcea creierii întrebându-se ce-o să-i spună regelui său.

Acum ar trebui să vină, îşi zise, poate pentru a suta oară, Hurshid Paşa. Păşea rar dintr-un colț al cortului într-altul, răsucindu-şi din mers inelele pe degetele lungi şi nervoase. Ar trebui să vină, fu cât pe ce să strige în gura mare. I se păru că aude paşi şi ciuli urechile. Dar nu erau paşii cuiva, ci foşnetul propriei sale haine care înceta când se oprea.

Afară nu se mai auzea nici o împuşcătură şi nici un strigăt de luptă. Totul părea că se sfârşise, şi totuşi ei întârziau să apară. Preț de o clipă şi-i imagină venind către cortul lui cu paşi dezlânați, ca într-un vis urât. Grăbiți-vă puțin, ce Dumnezeu, le strigă în sinea sa. Dar ei aveau picioarele ca de plumb. Prin fața ochilor îi trecură fulgerător frazele decretului împărătesc, pe care Ali Paşa probabil că-l avea deja. Decretul care-l grația pe cel mai mare răzvrătit din imperiu... Dar semnătura sultanului din josul textului semăna, în mod ciudat, cu un scorpion având acul otrăvitor îndreptat în sus. Decretul era înşelător. Lui Ali Paşa avea să i se taie capul imediat ce se va preda.

Şi atunci de ce... Nu apucă să termine întrebarea în gând. Involuntar întinse mâna să se sprijine de ceva. Genunchii îi tremurau. Acum veneau într-adevăr. Li se auzeau paşii. Erau un altfel de paşi, nici grăbiți, nici rari, şi era greu de ghicit din ce direcție se apropie. Ai fi zis mai degrabă că coboară de undeva sau că urcă dintr-o hrubă. Nu puteai să-ți dai seama nici ce aduceau cu ei: bucurie sau otravă.

Brațul lui, căutând un sprijin, era încă în aer, ca o aripă de barză. Chiar în clipa aceea ei intrară. Privirea lui Hurshid Paşa se fixă în locul unde trebuiau să se afle mâinile lor, la ceva mai mult de un metru de la podea. Nu le văzu fețele. Zări doar un obiect alb pe care unul dintre ei îl ținea în mână. Tipsia de argint scânteia. Pe ea se afla un cap. Nu, nu era un cap, ci un glob aprins care lumina întregul univers. Allah, făcu paşa şi-şi duse mâinile la ochi ca pentru a se apăra de lumina aceea orbitoare.

— Paşă, sparse liniştea omul care ținea tipsia de argint, acesta este capul lui Ali cel Negru.

Hurshid Paşa întinse mâinile spre el, dar şi le retrase imediat. Simțea că mâinile lui n-ar fi putut ține vasul acela strălucitor. Îşi roti cu greu privirea şi, anevoie, le arătă cu un semn măsuța scundă din mijlocul cortului. Omul cu tipsia îşi plecă fruntea în semn de supunere şi, apropiindu-se de măsuță, puse vasul pe ea.

— Acum plecați, spuse Hurshid Paşa cu o voce neaşteptat de subțire.

Încă două-trei cuvinte şi glasul i-ar fi pierit de tot.

Ei ieşiră în linişte. El rămase o bucată de vreme ca împietrit în mijlocul cortului, aşteptând să-i dispară amorțeala. Vigoarea îi revenea. Aşteptă încă puțin. Începu să-şi simtă picioarele. Păşi nesigur, cu paşi de copil neputincios, spre măsuță. Câteva clipe rămase din nou neclintit în fața ei, apoi se aplecă încet deasupra vasului de argint şi, ridicându-l cu grijă de pe tipsie, sărută capul tăiat. Umerii îi tremurau de suspine. O vreme, mâinile lui cu degete înțepenite ca într-un spasm mângâiară părul celui ucis. Privea cutremurat cum nestematele de pe degetele lui apăreau şi dispăreau printre şuvițele cărunte ca nişte nori de zăpadă. Şi umerii i se cutremurară din nou de plâns.

— Iubitul meu paşă, murmură, luceafărul meu.

Se aplecă şi sărută din nou creştetul mortului. Apoi făcu un pas înapoi pentru a-l privi mai bine. Iată unde este, îşi zise, în vasul de argint de pe măsuţă, în cortul meu. Era chiar acolo, la numai doi paşi, capul celui care fusese pentru el, luni de zile, de neatins, asemeni tunetului din cer.

În toate săptămânile acelea cumplite, în vreme ce asediul şi lupta continuau, nu se gândise decât la el. Nu reuşea să şi-l imagineze, îi scăpa aşa cum îţi fug din minte gândurile despre nemărginirea spaţiului. Îl simţea mereu departe, când gânditor, când ameninţător, dar de cele mai multe ori enigmatic.

Îl mângâie din nou şi inelele sclipiră atât de înspăimântător lângă ochii fără viaţă, încât îşi retrase mâinile.

— Salvatorul meu, rosti printre suspine. Norocul vieţii mele!

Din momentul în care fusese numit comandantul trupelor trimise împotriva răscoalei, Hurshid Paşa îşi închipuia cum capul lui Ali Paşa se ridică asemeni unui corp ceresc strălucitor la orizontul vieţii lui. Nu avea încotro. Dacă nu-l dobora, avea să-şi piardă propriul cap. Lumea era prea mică pentru amândoi. Unul dintre ei trebuia să dispară.

În fiecare zi din săptămânile cât au ţinut luptele, gândul că-şi putea pierde propriul cap îl chinuise neîncetat. Orice durere de ceafă din dimineţile înnorate i se părea că e o premoniţie sumbră. Ori de câte ori se uita în oglindă se întreba, fără să vrea, oare ce-o face în timpul ăsta celălalt cap, perechea capului său. Avea şi acela, la fel ca el, dinţi şi barbă, gâtlejul lui scotea fraze şi ordine asemeni tuturor celor care comandau armate. Aveau multe lucruri în comun, cu excepţia destinului. Unul dintre cele două capete avea să cadă. Şi el, ostenit, în momentele de tristeţe, când i se părea imposibil să-l înfrângă pe legendarul paşă al albanezilor, cădea pradă celor mai fanteziste gânduri. Îşi zicea că ar fi

fost nemaipomenit dacă ar fi apărut legi noi, mai blânde, iar lumea i-ar fi putut răbda pe amândoi: pe învingător şi pe învins. Dar chiar şi în momentele de visare, lucrul acesta i se părea imposibil. Era mai uşor să se imagineze cu două capete pe umeri, cu al său şi cu al lui Ali, ba chiar şi mai rău, cu capul său şi cu cel al duşmanului puse în cele mai ciudate părţi ale trupului; era deci mai uşor să-şi imagineze tot felul de ciudăţenii despre ele decât să şi le închipuie existând separat, pe acelaşi pământ.

Dar acum toate acestea ţineau de trecut. El se afla acum pe tipsie, o lumină stinsă pe veci în această după-amiază de februarie. Dar de ce nu simţea nici o bucurie? Bucuria îl învăluia de peste tot, o simţea cum pluteşte, era de-ajuns să-şi întindă mâna pentru a o atinge, şi totuşi ceva îl împiedica să se lase stăpânit de ea. Ce ai? se întrebă. Steaua lui a apus, a ta se ridică, ce mai vrei?

Nimic, îşi răspunse singur. Şi brusc, pentru o clipă, crezu că a descoperit motivul acelei reţineri. Îi era teamă. Nu mai era frica reală pentru propriul său cap, atât de familiară în ultimele săptămâni, era o teamă difuză, surdă, precum temeliile lumii. În cugetul lui avusese loc o prăbuşire. Asistase la prăbuşirea măreţiei. Bucuria i se încolăcea în stomac ca un vierme prins sub dărâmături. Era frig. Viermele era amorţit. De ce trebuia să se întâmple aşa? se întrebă.

Frigul îi intrase în oase. Aceeaşi senzaţie pe care o avusese cu o noapte înainte, când, retrăgându-se în propriul cort, asculta bubuitul tobelor. Se sărbătorea sosirea Hair firmanului mincinos, care îl ierta pe Ali Paşa. Dervişi în transă, cu chipuri transfigurate, săreau, cădeau pe burtă cu spume la gură, iar de jur împrejur mii de oşteni, bucuroşi că luptele se sfârşiseră, aplaudau ritmic. Nimeni nu ştia că firmanul era înşelător. Decretul adevărat, Katil firmanul, era

cusut în căptuşeala hainei lui şi avea să-i fie arătat lui Ali doar în ultima clipă înainte de moarte.

Acum totul se sfârşise. Cu paşi măsuraţi, Hurshid Paşa ieşi din cort. Se însera. Peste câmpul răvăşit de iarnă şi de război şuiera pe o mie de voci vântul de februarie. Peste întinderea nesfârşită a imperiului acum e februarie, îşi zise cu tristeţe. Îşi imagina că undeva ar fi putut fi un pic de martie sau chiar un pic de aprilie. Puţin martie măcar pentru cei mai iubiţi fii ai împărăţiei, îşi zise. Dar era februarie pentru toţi.

Acesta era ţinutul de dinaintea ultimelor frontiere ale imperiului. Cu două luni în urmă, călătorind spre locul acesta pentru a prelua comanda trupelor, după înfrângerea lui Bugrahan, băgase de seamă, printre altele, că, cu cât se îndepărta de centru şi se apropia de teritoriile de margine, minaretele geamiilor deveneau din ce în ce mai scunde, asemeni plantelor pe care clima aspră nu le lasă să crească. Văzându-le aşa, biete arătări pitice, în mijlocul câmpului îngheţat, se întristase. Puţin mai încolo aveau să dispară fără îndoială, căci începeau câmpiile Europei, aflate sub semnul crucii. Nu trecuse niciodată dincolo de graniţele statului şi nici nu dorea s-o facă. Unii spuneau că acolo pământul este spurcat, pământ blestemat pe care nu cresc decât buruieni, în timp ce alţii îl vedeau ca pe un paradis.

Am înnebunit, îşi zise şi se scutură să se dezmeticească. Ce fac? Apoi adăugă: de ce nu fac nimic? Clătină brusc din cap ca pentru a alunga somnul ce părea că vrea să pună stăpânire pe el pe nesimţite şi bătu din palme. Slujitorii, care aşteptau la câţiva paşi în picioare şi pe care nu-i văzuse până atunci, se repeziră spre el. Paşa ridică mâna, cum făcea ori de câte ori dădea un ordin mai important, şi începu să vorbească cu o voce care părea că-i bubuie în tâmple.

Câteva minute mai târziu, cortul lui Hurshid Paşa răsuna de glasuri şi tumult. Paşale, comandanţi de unităţi, clerici,

adjutanți şi fel de fel de ofițeri de legătură intrau şi ieşeau tot timpul, luând cu ei ordine, laude şi înjurături, pe care se grăbeau să le răspândească prin toate cotloanele taberei militare. În scurt timp, toată oştirea asediatoare fu anunțată despre sfârşitul luptelor. Mesagerii, călare pe cai, săreau ca turbați dinaintea corturilor strigând: „Veşti bune, veşti bune! Lui Ali Paşa i s-a tăiat capul! Războiul s-a terminat!”

Tabăra întreagă fierbea. Vântul, care suflase necontenit întreaga zi, amesteca într-un vuiet comun vocile omeneşti, tropăitul de potcoave şi zăngănitul cazanelor în care aveau să se gătească dulciuri pentru armată.

La intrarea în cortul lui Hurshid Paşa se înfățişă, îmbrăcat în uniforma oficială şi cu mantaua aspră aruncată pe umeri, mesagerul împărătesc, Tundj Hata. Privirile li se încrucişară câteva clipe în linişte. Cea a paşei părea că-l întreabă: ai sosit? Celălalt rămăsese în picioare, galben la față, cu barba proaspăt cănită, ca de fiecare dată când primea câte o misiune importantă. Negreala bărbii îi scotea şi mai mult în evidență paloarea chipului.

— Eşti pregătit? îl întrebă paşa.

— Sunt pregătit, paşă, răspunse el.

În spatele lui, cu brațele dezgolite, aşteptau cele două ajutoare. Țineau în mâini câțiva saci şi găleți ciudate, în care se aflau, cu siguranță, bucăți de gheață, sare şi miere, ce aveau să le servească la păstrarea în bună stare a capului tăiat în lungul drum pe care-l aveau de făcut.

— Aşteaptă afară ordinul meu, îi spuse Hurshid Paşa.

Celălalt făcu o plecăciune şi, în vreme ce ieşea, privirile li se încrucişară iar. În cea a paşei se ivise o luminiță de triumf. În săptămânile din urmă, ori de câte ori îl vedea pe mesager, simțea un gol în stomac. Tundj Hata se învârtea prin tabără călcând agale, cu fața lui măslinie terminată cu o bărbuță scurtă şi decolorată. Dar ştiau cu toții că asta era imaginea lui vremelnică. Era de-ajuns ca Palatul să ceară

un cap, pentru ca Tundj Hata să se dezmeticească imediat, să-şi cănească barba, să se arunce pe cal şi să gonească prin iarnă şi beznă, pe drum sau pe de lături, cu capul tăiat în desagă, pentru a ajunge cât mai degrabă în capitală. Gândul că acela ar fi putut fi capul lui fără viață îl cutremura pe Hurshid Paşa, de parcă atunci ar fi simțit răceala gheții pe care ajutoarele curierului i-o aruncau cu grijă deasupra. Niciodată nu mai fusese atât de irascibil. Se enerva din orice şi pentru orice. În urmă cu câteva zile, când unul dintre adjutanți îi adusese micul dejun, îi aruncase în față farfuria cu miere urlând: „Câine, cine ți-a spus că vreau miere? Să n-o văd în fața ochilor!" Şi, într-adevăr, în ultima vreme nu numai mierea n-o putea suporta, dar nici sarea şi bucățile de gheață. Dar cel mai nesuferit îi era Tundj Hata însuşi, pe care cu siguranță că l-ar fi ucis dacă mesagerul n-ar fi făcut parte din acea categorie de funcționari care, fără a avea cine ştie ce funcții în ierarhia statului, erau intangibili şi veşnici, ca nişte stâlpi ai structurii guvernamentale.

Paşa bănuia că mesagerul era conştient de antipatia sa. I se părea că în privirea lui Tundj Hata, aşa cum licăreşte lumina în fundul unui puț, apărea din când în când câte o luminiță batjocoritoare. De parcă i-ar fi spus: eu pot avea, într-o zi, capul tău sub braț, însă tu, pe-al meu, niciodată. Gândul că vorbele acestea erau adevărate îl scotea din minți pe paşă. Îşi amintea din ce în ce mai des de o pisică din vecini, care, cu mulți ani în urmă (pe când el era copil), furase din bucătăria lor, în ciuda strigătelor şi a agitației femeilor, un cap de peşte. Hurshid Paşa presimțea că, tot astfel, Tundj Hata nu aştepta decât momentul potrivit, când, în vălmăşagul luptei, să înşface într-o zi un cap, pe al său ori pe-al lui Ali Paşa, şi să alerge cu el spre capitală.

Numai că acum toate acestea se sfârşiseră. Acum, foarfecele destinului îşi aleseseră victima, iar victima se afla acolo pe măsuță, ca o varză albă din grădinile infernului.

Bucuria, care se scursese până atunci picătură cu picătură, începu să se reverse peste toată făptura lui Hurshid Paşa. Toropeala îi dispăru. L-am învins pe bătrân, îşi zise. Eu sunt cel care a rămas pe acest pământ.

Glasurile din jurul lui ba se stingeau, ba creşteau. Unul se întreba când ar fi mai bine să se plece cu capul. Un altul spunea că ar fi de preferat ca mesagerul să plece imediat, fără întârziere, pentru că îl aştepta un drum foarte lung. Ceilalți se îndoiau că aceasta ar fi fost varianta cea bună. Era mai bine să plece noaptea târziu, când lumea doarme, ca să evite vreo surpriză. Cu doi ani în urmă fuseseră atacați cei care duceau capul paşei mărilor, amiralul Kara Kîlîci. Iar ăsta de aici e capul celui mai vestit paşă al imperiului, motivele de a-l fura fiind deci mult mai puternice. În sinea sa, Hurshid Paşa şi-ar fi dorit ca Tundj Hata să piardă capul în timpul călătoriei. Ar fi fost singura posibilitate ca şi mesagerul să şi-l piardă pe-al său. Dar Hurshid Paşa ştia că asta nu se va întâmpla niciodată. Îşi amintea bine cum femeile din bucătărie aruncaseră după pisica hoață cu vătraie şi linguri, şi totuşi ea reuşise să scape cu capul de peşte în gură. Tundj Hata avea să ajungă cu desaga lui la Firida Ruşinii chiar dacă i s-ar fi tăiat mâinile şi ar fi trebuit s-o ducă în dinți.

Hurshid Paşa îi ascultă o vreme cum îşi dau cu părerea. El ştia că, în cazul pierderii capului, o comisie guvernamentală avea să analizeze cazul cu cea mai mare atenție.

— Capul să plece noaptea, zise calm, atunci când toată lumea doarme.

Şuvoaie de fericire îl năpădeau acum din toate părțile. Furtuna trecuse. Deasupra lui se arcuiau nenumărate curcubeie de slavă. Eu am rămas pe acest pământ, fu gata-gata să strige şi începu să râdă de unul singur.

În jurul lui viața clocotea. Îl chemă din nou în cort pe Tundj Hata, pentru a-i comunica ora plecării. Ajutoarele lui luară în primire capul. Grămăticul paşei redacta documentul ce avea să fie predat odată cu acesta la biroul respectiv. Acum se discuta despre drumul pe care avea să-l parcurgă Tundj Hata. Cineva însemna pe o hartă locurile în care se găsea mereu zăpadă proaspătă. Auzi cuvintele: miere de Morea. Un altul spuse că, pe gerul acesta, nici n-o să fie nevoie să schimbe gheața. Apoi, pe neaşteptate, un altul întrebă: „Dar trupul?”

Se holbară cu toții ca luați prin surprindere. După primul moment de uluială, întrebarea îşi făcu loc încetul cu încetul în conştiința lor: într-adevăr, ce vor face cu trupul? Hurshid Paşa scoase un sunet neinteligibil. Până acum, Ali Paşa nu fusese pentru el decât un cap. Trupul, hamalul care-l purtase pe umeri optzeci de ani la rând, parcă nici nu existase.

— Trupul, zise Hurshid Paşa, atingându-şi barba cu două degete.

Gestul său avea ceva copilăresc.

— Hm, trupul, repetă şi zâmbi ca şi când ar fi vrut să spună: ia te uită ce creează şi natura asta! Dar, după câteva clipe, îşi reveni: Fireşte că trebuie făcut ceva şi cu trupul, zise. Voi ce credeți?

Fiecare spuse ce gândea. Oricât de diferite ar fi fost, părerile lor aveau ceva în comun: trupul trebuia îngropat. Spre deosebire de frazele alese cu grijă când venise vorba despre cap, cele despre trup erau vulgare, grosolane chiar, rostite cu un soi de dispreț, ca şi când ar fi discutat despre un slujbaş sâcâitor. Se decise la iuțeală că trupul trebuie să fie îngropat dis-de-dimineață fără prea mult fast (protocolul stabilea exact onorurile care se cuvin unui vizir, fie el şi trădător, după moarte), la marginea oraşului.

— Acum lăsați-mă singur, le zise Hurshid Paşa. Vreau să mă odihnesc.

Degeaba se milogiră reporterii de război să le răspundă la câteva întrebări pentru ziarele din capitală.

— Mâine, zise el, închizându-şi ochii pe jumătate.

Simțea că veselia care-i inundase ochii în ultima jumătate de oră îl obosise mai mult decât nopțile fără somn.

Ei ieşiră, dar el, în loc să se lungească puțin, începu să se preumble prin cort. Ce zi! îşi zise în câteva rânduri. Era o zi de marți. Afară şuiera vântul de februarie. Zări un teanc de ziare într-un colț, cu numele lui scris cu majuscule negre şi, cine ştie de ce, ziua aceea de marți i se înfățişă pentru o clipă ca o arătare cu barbă lungă, pe care vântul o lua şi o flutura hăt-departe. Allah, ce zile ne-ai dat! îşi zise din nou.

Cu câteva luni în urmă, înainte de plecare, pe un vânt foarte asemănător cu ăsta de acum, intrase în sălile înalte şi reci ale Arhivei Centrale pentru a citi dosarul lui Ali Paşa. Ore întregi a studiat corespondența sultanului cu vizirul din Albania. Datele de pe scrisori arătau că, odată cu trecerea timpului, erau din ce în ce mai rare. Ultimele mesaje le citise sub vuietul turbat al vântului. Geamurile ferestrelor înalte ale Arhivei se zgâlțâiau sub plesnetul lui. Aceasta este ultima oară când îți mai scriu, îl avertiza sultanul. Dacă nici de data asta nu te supui, să ştii că am să te distrug. Ha, ha, ha, am să te distrug. A fost, într-adevăr, ultima scrisoare. Din partea lui Ali n-a mai existat nici un răspuns. Curierii străbătuseră cu o iuțeală incredibilă spațiul dintre două continente cu gențile goale. Se apropia iarna. Corespondența fusese deja întreruptă. În urma ei aveau să apară corbii şi norii războiului.

Eu am câştigat războiul acesta, spuse el cu voce tare. Eu am supraviețuit. De afară se auzea din nou tânguitul vântului şi paşa simți că fusese prins chiar în mijlocul vârtejului, ca într-o capcană.

Armata dormea. Erau întinşi unul lângă altul cei din unităţile de infanterie, oştenii şi ofiţerii răniţi, batalioanele din Anatolia, trupele de asalt, bătrânii comandanţi suferind de astm care abia aşteptau să iasă la pensie după această ultimă campanie şi ofiţerii tineri, pentru care acest război fusese prima treaptă a carierei. Sforăiau unul lângă altul stegarii, şeicii unităţilor morţii, dervişii, spionii Direcţiei a Patra, bolnavii de tetanos, ajutoarele de blestemători... Cei mai mulţi dintre ei dormeau. Alţii nu puteau aţipi. Sprijinite pe pernele aspre, capetele lor erau asemenea unor vetre reci, în care mai scânteiau ici-colo câţiva tăciuni. Nu simţeau nici o bucurie. Dimpotrivă, le era frică. Luaseră parte la o mare nelegiuire. Mâinile lor atinseseră temeliile statului. Simţeau vag că se confruntaseră poate cu ceva nepermis şi pentru asta ar fi putut fi pedepsiţi, dacă nu ei, urmaşii lor. În pântecul umflat simţeau, greu ca un bolovan, cocoloşul dulciurilor primite cu ocazia victoriei. Unii dintre ei, palizi ca moartea, ieşeau din cort cu gesturi de somnambul şi se grăbeau să verse. Vântul urla necontenit peste întinderea îngheţată. Părea că, dincolo de împărăţia lui, se afla împărăţia altui vânt, şi dincolo de ea, o alta şi tot aşa.

Dar nici cei care dormeau nu aveau linişte. Unii vorbeau în somn. Alţii se răsuceau chinuit, gemeau şi respirau cu greu, încleştaţi pe viaţă şi pe moarte cu vedeniile nopţii. Departe, la marginea taberei, se auzi scârţâit de roţi şi cineva murmură: Au plecat cu capul lui Ali Paşa. Într-unul dintre corturile infanteriştilor, un oştean exclamă în somn: puneţi-i capul la loc, pentru Dumnezeu, puneţi-l la loc să se termine toată porcăria asta. Unul dintre vecini îi şopti celui de lângă el: am auzit că într-un sat îndepărtat din Trapezund este un vraci bătrân care poate lipi la loc capul tăiat. Îi am numele scris pe o hârtie, pe care o ţin în livretul militar. Celălalt îl ascultă o bucată de vreme în linişte. Apoi, într-o criză de furie, făcu: nu, nu. Nu, zise din nou. Asta ne-

ar mai trebui, să ne învie din morți, cu capetele lipite strâmb, la întâmplare şi să... şi să... Ce, ce? îl întrebă primul, dar celălalt adormise. Cu capetele lipite strâmb, spuse ca pentru el soldatul. Dar de ce strâmbe? De ce strâmbe, Doamne?

Hurshid Paşa auzi un huruit îndepărtat de roți. A plecat, îşi zise. Îşi trase pătura mițoasă peste umeri şi încercă pentru a zecea oară să adoarmă. Dar somnul îl ocolea. Simțea o presiune în tâmple. Biciul vântului, plesnind bezmetic peste câmpie, părea că-i străbate țeasta. Capul a plecat spre Asia, iar trupul a rămas în Europa, îşi zise. Îşi imagină o arătare fără chip, lâncedă, întinsă pe două continente, lungindu-se şi aşternându-se ca o mâzgă de pe unul pe celălalt, subțiindu-se, devenind transparentă, ca şi când dintr-un moment într-altul putea deveni o arătare misterioasă, ceva între un nor şi o coadă de cometă.

Trăsura se îndreaptă spre Asia, îşi zise, ostenit. *El* se întinde, îşi schimbă mereu forma, se înfăşoară în jurul meu. Hurshid Paşa se ridică în coate. Lungit pe spate se simțea neputincios. Gândul că gloria lui se clădeşte pe cadavrul altuia îl străbătea când mai viu, când mai diluat. Atâta şi atâta vreme Ali Paşa fusese pentru el un soi de tunet ceresc. Acum, sub pământ, era o groapă neagră ca iadul. Destul, îşi zise. El s-a dus. Eu sunt viu. E simplu. Şi, într-adevăr, pentru câteva clipe mintea i se eliberă. Dar chiar atunci, cine ştie din ce cotlon al ei îi apăru un cuvânt vechi, uitat, nefolosit de multă vreme: nemormânt. Asta înseamnă că acest coşmar e foarte vechi.

Gândul din urmă îl mai linişti, ba chiar se amăgi că o să ațipească, până ce, dintr-odată, îi trecu prin minte că Ali Paşa va avea două morminte. Două morminte, repetă în sinea sa şi în acele clipe i se păru că din întreaga lui ființă se naşte un strigăt: să am un singur mormânt. Era o dorință de alinare, aproape un strigăt de deznădejde. Se înfofoli mai

bine în pătura mițoasă şi ațipi câteva clipe. Era întins, în măruntaiele pământului, întreg... Iar undeva, într-o parte, se auzeau înfundat... câteva sunete nedesluşite... Erau nişte capete de continent, ce creşteau şi dădeau înapoi ca aluatul... şi care, pare-se, se certau... hâr-hâr, hâr-hâr... lasă-mi mie capul... ia tu trupul... hâr-hâr... Erau Europa şi Asia... care se certau pentru el...

În timpul nopții se trezi de câteva ori. Într-un rând, cu mintea goală de gânduri. Într-altul, zicându-şi în şoaptă: Doamne, de ce lucrurile astea nu sunt mai simple? Pe la miezul nopții tresări din nou în somn. Unde sunt? se întrebă, dar imediat îşi aminti toate cele întâmplate. Am învins, îşi zise somnoros şi se înveli mai bine. Este miezul nopții, îşi spuse. Acum, Tundj Hata, ca o pisică neagră, cu capul de peşte în colți, aleargă prin haos şi întuneric. Aleargă, tată al corbilor! îşi zise şi adormi la loc.

III

Între marginea şi centrul împărăției

Între timp, trăsura curierului împărătesc, Tundj Hata, străbătea cu iuțeală negurile nopții. În jur, beznă şi nemărginire. Pământul şi cerul pieriseră, lăsând în locul lor, peste tot, un gol imens. Prin întuneric, ici şi colo, o iluzie de alb înşelător, drumul. Pe el, ca pe un fir de ață ce se putea rupe dintr-un moment într-altul, alerga trăsura. Din ea, privirea lui Tundj Hata zărea tulbure spinările celor doi tătari de pe capră. Cel de-al treilea era în spate, sprijinit de cupeu, ca să se apere câtuşi de puțin de vânt. Odată cu trecerea orelor, Tundj Hata simțea cum golul şi bezna îi rup orice legătură cu lumea reală. Cum pe întreaga sa ființă pune stăpânire o beție cunoscută, o furie care îl mâna,

aproape fără excepție, ori de câte ori executa o astfel de misiune. În golul acela sumbru el se simțea liber. Valurile de adrenalină îl loveau unul după altul, îi striveau cuşca pieptului, îi umpleau plămânii cu sânge, îi umflau exasperant venele.

De peste tot, de dincolo de geamurile trăsurii, îl scrutau ochii întunericului. Tundj Hata scoase un strigăt. Dar nici gărzile din față, nici cele din spate nu se clintiră. Strigătul fusese unul interior. Tundj Hata simțea cum se rup, una după alta, ultimele lui legături cu lumea de afară. Valul se apropia. Se simțea înghițit pe de-a-ntregul de vârtej. Aceeaşi senzație o avusese şi săptămâna trecută, pe când călătorea dinspre capitală spre provincie, cu cele două decrete la sân, unul în stânga, celălalt în dreapta. Ambele firmane aveau imprimat sigiliul imperial, purtau aceeaşi semnătură a sultanului la final, doar că unul dintre ele era înşelător. Cel adevărat era firmanul morții sau „Katil firmanul”, cum i se spunea în vechea limbă oficială. Pe drum, Tundj Hata simțise că hârtia aceea sigilată cu ceară, pe care el o încălzea la piept, avea să se transforme cât de curând într-un cap. Iar schimbarea se petrecuse chiar în săptămâna aceea. Mesajul adusese moarte, iar el era emisarul ei.

Tundj Hata strigă pentru a doua oară. Dar gărzile nu se clintiră nici de data asta. Aşadar, gonea acum singur prin neant, ca aruncat dintr-o praştie direct în mijlocul haosului. Era departe, în adâncul pustietății lugubre prin care nu se mai aventurase nimeni. Era stăpânul şi, în acelaşi timp, sclavul ei. Se înălța şi se prăbuşea sub răsuflarea ei. Strigă pentru a treia oară şi tot atunci se aplecă brusc deasupra capului tăiat de lângă el. Atinse cu fața părul rece al celuilalt. Îşi apropie buzele de urechea mortului şi-i şopti: Vezi, am plecat. Auzi cum scrâşnesc roțile pe pietriş? Alegăm ca vântul. Rămase multă vreme aplecat deasupra urechii reci a mortului. Vorbele îi erau dezlânate (şi din când

în când făcea: ha-ha-ha sau hu-hu-hu), dar ceea ce părea că-i spune suna cam aşa: tu eşti, adică ai fost marele Ali Paşa şi, pe atunci, nici nu ți-ai fi închipuit că există pe lumea asta un anume Tundj Hata. Ai fi crăpat de râs, ha-ha-ha, hu-hu-hu, dacă cineva ți-ar fi spus vreodată că va veni şi ziua în care vei avea treabă cu neînsemnatul Tundj Hata. Ha-ha-ha, ai fi făcut, hu-hu-hu, te-ai fi bătut cu mâinile pe burtă de atâta râs, poate că ai fi fost cât pe ce să te sufoci, iar servitorii ar fi alergat cu apă, l-ar fi chemat pe şeful lor, pe medic, pe şeful medicilor. Ha-ha-ha. Hu-hu-hu-uu-u, u... Dar uite că a venit şi noaptea asta, în care eu îți țin capul la subsuoară. Acum eu sunt cel care face ha-ha-ha, hu-hu-hu! Eu şi vântul de februarie. Ha-ha-ha, vu-vu-vu... Într-o noapte de iarnă ca asta, cu ani în urmă, aflat într-o misiune istovitoare, mi s-a întâmplat să trec pe lângă capitala ta. Era frig, iar eu eram obosit. Gonind cu trăsura, mi-au ieşit dinainte luminile palatului tău. Erau depărtate, precum stelele. Le-am privit îndelung. Ai ajuns sus de tot, paşă, mi-am spus, înfăşurându-mă mai bine în mantaua de curier. Şi-n momentul acela am simțit un tremur prin tot corpul. Un strigăt mi-a străfulgerat creierul: tu vei fi al meu. Al meu, aici unde eşti acum, ha-ha-ha, hu-hu-hu. Te-am aşteptat atâta amar de ani, aşa cum aştepți fructul să se coacă. Alte capete cădeau, le purtam cu grijă aici, la piept, şi tu creşteai, nu te mai opreai, dar eu ştiam că va veni şi ceasul tău. Ceasul tău, ha-ha-ha, hu-u, u. Sus, inaccesibili, cu privirea aceea batjocoritoare şi ochii mijiți, voi, înalții demnitari ai statului, treceți pe lângă noi, slujbaşii obişnuiți, fără să ne învredniciți cu o privire. La ospețele de la palat ocupați mesele principale, cu straiele şi decorațiile voastre strălucitoare, trufaşi, cu capul pe sus, aşa cum numai voi ştiți să-l țineți. Iar noi, cei de rând, găsim cu greu un loc la ultimele mese, lângă gărzi şi servitori şi vă privim, vă privim de la distanță. Vă privim, ha-ha-ha, hu-hu-hu. Şi vă

aşteptăm, vă aşteptăm să vă prăbuşiţi, ca să vă luăm aşa, sub braţ, şi să vă ducem departe. Aleargă, trăsură, ha-ha-ha...

Tundj Hata continuă să murmure, din ce în ce mai monoton, la urechea celuilalt. Treptat, fierbinţeala i se topea. I se făcu frig, se înveli mai bine în mantaua îmblănită şi-şi sprijini capul pe tetiera canapelei. Era extenuat, ca după o criză de epilepsie. Presiunea din tâmple nu-i trecuse. Îşi simţea gura amară. Aşa i se întâmpla mereu după ce-i trecea primul val de furie. Epuizat şi gol, se ghemuia în colţul trăsurii, în speranţa că va putea adormi. Dar, după o asemenea încleştare, nici somnul nu-i mai venea. E mai pasionant decât cu o femeie, îşi spunea, şi cu cât demnitarul avea o funcţie mai înaltă, cu atât mai captivant era momentul. Aşa pustiit cum era, îşi aminti prima lui misiune cu un cap tăiat. Era ceva asemănător cu prima beţie, pe care un beţiv înrăit şi-o povesteşte la crâşma satului. Era vară. O caniculă teribilă. Gheaţă nu se găsea nicăieri. Se oprea din loc în loc pentru a răcori capul în apa rece a izvoarelor. Nu avea pic de experienţă. Lucra de numai un an la Direcţia a Treia a Curţii, şi până atunci transmisese fel de fel de decrete şi dispoziţii scrise, dar niciodată nu mai purtase vreun cap de demnitar. Şi, ca şi când asta n-ar fi fost de-ajuns, totul se petrecea în plină vară. Capul tăiat putea să se strice în orice moment. În timpul călătoriei, deschidea din când în când desaga şi privea înăuntru cu teamă. Allah, îşi spunea îngrozit, ce ţi-am făcut de mi-ai dat această încercare: să-mi pun chiar capul meu la bătaie. O lună plină, mare umpluse lumea de lumină. Deschidea uneori „Regulamentul păstrării capetelor condamnaţilor”, de unde citea şi răscitea la lumina lunii capitolul „Despre conservarea cu sare”. Capul îl avea lângă el, un cap frumos, cu nişte ochi ciudat de împăcaţi cu moartea. Granulele de sare îi sclipeau în păr, în gene şi pe

obraz. Preț de o clipă îşi desprinsese privirea de pe regulament, fermecat. Fără a înțelege nici el de ce, îşi apropiase buzele de urechea celuilalt şi-i şoptise primele cuvinte: „mireasa mea”. Apoi, frazele i se revărsaseră precum picăturile de sudoare, când reci, când calde, iar în dezlănțuirea aceea era greu să deosebeşti furia de iubire.

Aceasta a fost prima manifestare a beției. În misiunile de mai târziu, lucrurile s-au repetat, până ce s-au transformat în ceva de neînlocuit.

Mâine, îşi spuse Tundj Hata, în vreme ce gândul îi alerga înainte, pe drumul pe care îl mai aveau de făcut. Imaginația lui depăşea trăsura, gonea mai repede decât caii. Luneca precum umbra unui nor peste câmpiile prelungi şi peste satele triste, ce păreau mereu că aşteaptă ceva. Roțile scoteau un scârțâit lugubru, ce-i amintea de noaptea în care dusese în capitală capul guvernatorului din Tarabulluz. Era o noapte de iarnă cu ceață şi vijelie. După ce se lovise de un stâlp de pe marginea drumului, trăsura rămăsese fără geamuri. Lapovița îl udase până la piele pe Tundj Hata. Se străduia să protejeze sacul în care se afla capul guvernatorului, lucru care se dovedise imposibil. În lumina fulgerelor, capul tăiat cu părul ud şi decolorat părea supărat. Contrar obiceiului său şi împotriva regulamentului (curierilor care purtau capete le erau interzise opririle în timpul călătoriei), a fost nevoit să intre în primul han care i-a ieşit în cale. Era unul dintre sutele de hanuri de pe drum, doar numele îl avea oarecum ciudat: Hanul celor doi Robert. În timpul misiunilor sale i se întâmplase adesea să tragă la câte unul dintre hanurile acestea. Aproape toate aveau o odaie mare cu sobă, în jurul căreia călătorii şedeau de obicei seara, mai cu seamă pe timp de iarnă. Majoritatea erau slujbaşi de stat de diferite ranguri, care călătoreau cu treabă. Nu era greu să faci diferența între demnitarii din capitală, trimişi în control în vilaiete, şi funcționarii

provinciali chemați la centru. În jurul focului molcom, între călătorii necunoscuți era întotdeauna, la început, un soi de reținere. Dar, după momentele de lâncezeală, atât cei de la centru, cât şi provincialii, primii – fericiți că puteau uimi pe cineva cu ciudățeniile din capitală, ceilalți – satisfăcuți că sunt băgați în seamă, stăteau la sfat până noaptea târziu. Se discuta despre orice, de la noile promovări şi destituiri din posturile înalte ale statului, tema preferată a tuturor slujbaşilor, până la fel de fel de amănunte din viața intimă a artiştilor preferați. Tundj Hata nu lua de obicei parte la discuții. Deşi în traista lui de serviciu nu avusese niciodată un cap de artist, pentru Tundj Hata gloria artiştilor era la fel de nestatornică pe lumea asta precum treptele ierarhiei de stat.

În noaptea aceea cu vijelie, ud din cap până-n picioare, cu traista de piele în mână, dăduse buzna pe uşa hanului, sub privirea curioasă a hangiului, căruia-i era greu să ghicească după înfățişarea călătorului necunoscut cine este şi de unde vine. Dar lui Tundj Hata nu-i păsa. El intră direct în sala mare, în care şapte sau opt clienți şedeau întinşi în jurul focului. Se întoarseră toți spre noul venit, dornici să-l primească aşa cum ar fi primit pe oricine pe o asemenea vijelie. Dar chipul lui Tundj Hata era atât de încruntat, încât te făcea să uiți de orice politețe, darmite să-i mai şi plângi de milă. Fără a privi pe nimeni, ba chiar şi fără a saluta, se apropie de sobă şi, cu un gest duşmănos, aproape împingându-i cu umerii pe alți doi clienți, se aşeză între ei. Privirile celorlalți trecură de la mirare la dojană, dar, ca şi când asta n-ar fi fost destul, în linişte încordată care se aşternuse, necunoscutul băgă mâinile în desagă şi, trăgându-l de păr, scoase de acolo un cap tăiat. Sub ochii lor uluiți, el puse capul ud lângă foc, probabil pentru a-l usca.

Lui Tundj Hata nici nu-i păsa cine erau călătorii aceia, faţă de care se arătase atât de dispreţuitor. După cum s-a aflat mai târziu, cu excepţia unui sătean care mergea în capitală să se opereze de ulcer la stomac şi a doi negustori de haşiş, care călătoreau spre Provincia a Şasea, ceilalţi erau funcţionari de stat. Printre ei se aflau doi înalţi clerici, care controlau şcolile religioase din zona europeană a statului, un curier diplomatic, un funcţionar superior, despre care se ştia că este director adjunct la o bancă, şi câţiva slujbaşi din Ministerul de Interne. Toţi aceştia, după ce se priviră unul pe altul (cu ochii ieşiţi din orbite), rămaseră în cumpănă câteva clipe, neştiind căruia dintre ei îi revenea obligaţia, conform rangului, să exprime cel dintâi nemulţumirea comună la adresa necunoscutului. În cele din urmă, aproape la unison, cei doi clerici şi directorul de bancă sau ofiţerul poliţiei secrete pronunţară răguşit primele cuvinte, urmaţi apoi de toţi ceilalţi, împreună cu hangiul, care se apropia cu un par în mână. Tundj Hata îi privi la început cu dispreţ, apoi cu ură, dar, când văzu că vorbele li se transformau rapid în strigăte şi mai ales când îl zări pe hangiu apropiindu-se cu reteveiul deasupra capului, îşi încordă spinarea şi, cu un gest furios, smulse de la sân ordinul de serviciu cu pecetea împărătească, unde era scris negru pe alb că el, Tundj Sar Aksham Hata, curier la Direcţia a Treia a Curţii, avea misiunea de a transporta în capitală capul guvernatorului din Tarabulluz, cerut prin firmanul sultanului datat 1 decembrie. Hârtia aceea, fluturată pe sub nasul lor, le potoli rând pe rând răcnetele şi transformă ca prin farmec reteveiul hangiului într-un toiag paşnic. Adevărul e că Tundj Hata n-avea nici un chef să-şi savureze victoria. Obosit, strecură ordinul la locul lui în sân (în liniştea ce se lăsase se auzi fâşâitul hârtiei groase), şi, fără a privi spre ceilalţi, îşi puse mâna pe capul tăiat, care era încă rece. Repetă gestul de două-trei ori, cu o mişcare

blândă, aproape îndurerată, fără a-şi lua ochii de la el, ca şi când i-ar fi spus: Nu te vor. Ce le-ai făcut, oare, de nu te vor?

În sala hanului se făcu linişte. Flăcările din sobă şi jăraticul erau încă vii. În timpul acesta, din părul capului tăiat începură să iasă aburi, ce se înălțau spre tavan ca un norişor venit direct din împărăția morții. Totodată, ochii celor prezenți căpătară o sclipire ciudată, un soi de linişte neobişnuită, ca şi când aburii aceia ar fi fost sulfuroşi şi i-ar fi cufundat într-un extaz mistic. Starea asta ținu mult timp, până spre miezul nopții. Observând expresia pioasă din ochii lor, el îşi aminti vag şirul de oameni aşteptând la uşile Teatrului Regal. În clipa aceea nici el nu înțelegea că acea asociere de imagini nu era întâmplătoare. În mintea lui, deşi foarte tulbure, se năştea ideea că un cap tăiat îl poate obseda pe privitor la fel de stăruitor ca o operă de artă. La fel de neclar îşi aminti de coada la bilete în serile de premieră şi de prețul mare al biletelor. Şi pentru prima oară, acolo, lângă sobă, în hanul acela cu nume scârbos, îi trecu prin cap un gând că poate... în timpul călătoriei... undeva... în satele izolate... unde n-a existat nicicând vreun teatru... el, cu capul tăiat... (coada la bilete, coada la bilete, coada la bilete). Poate că era miezul nopții, şi chiar mai târziu, când se dezmetici brusc, scoase din traistă un pumn de sare albă, o pulveriză deasupra capului tăiat (ca şi când ar fi pudrat obrajii unui actor înaintea spectacolului), apoi, adresându-le tuturor un neaşteptat „noapte bună”, strecură capul înapoi în desagă şi, cu ea în mână, se îndreptă spre odaia lui. Urcând treptele de lemn, repetă ca pentru el: mâine, mâine.

Din noaptea aceea trecuse multă vreme. Gândul lui Tundj Hata se întorcea neîncetat la hanul de pe marginea drumului, deforma imaginea scării, ferestrele, firma de lemn pe care scria Hanul celor doi Robert, chipurile clienților îşi pierdeau conturul, păstrând totuşi un singur lucru neatins:

ochii aceia strălucind fascinați prin aburii părului unui mort.

Mâine, îşi spuse din nou. Capul lui Ali Paşa, vizirul acestor teritorii bântuite de vântul lui februarie, era lângă el, şi undeva, departe, se aflau satele fără teatru, dar pline de ochi curioşi, avizi să privească. O să priviți mâine, spuse pentru a treia oară şi încercă să ațipească măcar cu o parte din creier. Dar acesta se împotrivea. Şi îndată ce se supunea, se înviora cealaltă parte. Şi tot aşa până cu puțin înaintea zorilor, când, imediat după a doua schimbare a cailor la o stație de poştă, el s-a trezit de-a binelea.

Spre ziuă, trăsura gonea cu acelaşi scârțâit monoton de roți. Bezna era mai puțin opacă, ceea ce-i amintea lui Tundj Hata de spinarea unui cal râios. Se simțea apropierea zilei. Ca orice tânără împărăție, încerca să acopere tot, prăbuşea munți de întuneric şi-i înlocuia cu munți noi, schimba dimensiunile lucrurilor, îşi reinstala peste tot semnele şi simbolurile răsturnate sub domnia regatului nopții. Numai vântul, gata oricând să slujească la doi stăpâni, rămânea neatins de prezența ei, liber să urle oriunde voia.

Tundj Hata simța cum el însuşi, odată cu apropierea zorilor, devenea mai scund şi mai greu. Membrele lui, care în timpul delirului se întinseseră pe kilometri întregi, acum se scurtau cu repeziciune, creierul i se încețoşa, ochii i se decolorau. Înainte de a se descompune complet, făcu o ultimă încercare şi privi pe geamul trăsurii ca să vadă unde se află. Ajunseseră pe malul unui râu umflat de ploi, ce semăna cu Ujana cea Rea. Da, era chiar râul acela, cu celebrul său pod cu trei arce. Asta însemna că nu peste mult timp aveau să iasă din ținuturile albaneze.

Când roțile caretei tropăiră pe spinarea cocoşată a podului, Tundj Hata se cutremură. Şi asta nu doar din pricina hurducăturilor, ci mai ales la gândul că străbăteau o construcție blestemată. Era un pod foarte vechi, de aproape

cinci sute de ani, şi despre el exista o legendă care-ţi zburlea părul pe ceafă, aşa cum erau toate legendele balcanice: într-unul din cele trei picioare fusese zidit un om.

Tundj Hata nu-şi mai dezlipea privirea de la apele tulburi. În drumurile lui prin aceste ținuturi auzise câteva fragmente din legendă. Spiritul apei nu le-a permis constructorilor să-şi încheie treaba (tot ce se construia ziua se năruia noaptea), până ce aceştia n-au înțeles că râul cerea un sacrificiu omenesc.

Ce istorie cumplită! îşi zise el. Ce naiba face Arhiva Centrală de permite răspândirea unor asemenea poveşti? Era una dintre puținele legende din viața lui care-l îngroziseră. Ba chiar, despre ea îi scrisese o scrisoare anonimă Sheh-ul-Islamului, în care acuza Arhiva Centrală de indiferență în exercitarea datoriei. Şi totuşi, povestea continua să existe.

Timpul cât străbătură podul i se păru îngrozitor de lung. În raza privirii lui ajungea când un arc al acestuia, când altul. Secolele scurse peste el îi lustruiseră pietrele, iar în partea de jos îl năpădise muşchiul. Se vedea imediat că podul îşi trăise traiul. Iar din omul zidit de mult nu mai rămăsese nimic. Chipul îi fusese spulberat de vânt, de fapt nu se vedea nimic din el, gâtul, la fel, şi, dacă n-ai fi ştiut povestea, ar fi fost greu ca din blocurile acelea de piatră să observi ieşind vreo siluetă umană.

Uf, făcu Tundj Hata, încercând să-şi desprindă privirea de pe ultimul arc al podului. La ieşirea de pe el, pe partea dreaptă, se afla un monument la fel de vechi ca podul. Acesta fusese ridicat în memoria primei confruntări sângeroase între trupele otomane şi cele albaneze, care avusese loc chiar pe podul care traversa Ujana cea Rea. Textul săpat pe monument povestea sumar faptele: data evenimentului, urmările sale, numele oşteanului turc ucis, un anume Ibrahim, al cărui sânge nu făcuse decât să

deschidă calea râurilor de sânge otoman scurse mai apoi pe acest pământ.

Uf, făcu pentru a doua oară Tundj Hata, simțind că roțile trăsurii părăsiseră pietrişul de pe pod. Se lăsă pe perna canapelei şi numai atunci când se crăpă de ziuă se repezi la fereastră să vadă unde se aflau. Se pare că am ieşit din Albania, îşi spuse. Privea pierdut pământul acoperit cu promoroacă şi-şi spunea că ar fi greu să găseşti pe lume ceva atât de banal şi cu asemenea dimensiuni uriaşe. Cel puțin să fi fost acoperit cu zăpadă, îşi zise, iar zăpada să fie neagră precum feregeaua femeii. Pentru că, la urma urmelor, pământul nu este altceva decât o femeie care naşte. O curvă bătrână, ridică el tonul. Nu întâmplător înalții demnitari ai imperiului îşi pierd mințile după el mai ceva ca după femei.

Curvă bătrână, zise din nou Tundj Hata fără a-şi dezlipi privirea de pe stratul de chiciură ce se aşternuse ca o pudră albă peste suprafața câmpului abia trezit din somn. Se simțea vlăguit. Prin creierul lui străbătu, încet ca un melc, gândul că delirul acela din zori îl istovise. A fost prea mult, îşi spuse. La fel ca atunci când îți posezi femeia dis-de-dimineață. Simțea că creierul lui nu numai că nu avea puterea să înainteze vreun pic, ci dimpotrivă, amorțit în carapacea lui, nu încerca să facă nici cel mai mic efort. Tundj Hata se simțea fără vlagă. Era o stare care-l speria. În asemenea momente, expresia de pe chipul lui putea îngrozi pe oricine mai abitir decât cea din clipele de maximă surescitare, cum a fost atunci când participase la hăcuirea condamnaților sau când flirta cu capetele tăiate. Privea peisajul de iarnă sau, mai bine spus, acesta îi pătrundea în ochi ca nişte ace de gheață. Orăşele înecate în noroi, sate pierdute în depărtare ce păreau îmbălsămate, biserici, minarete înalte, un conac boieresc vopsit în galben, o leprozerie, un depozit de var, poduri, un oraş închis din

pricina ciumei, plopi desfrunziți, hanuri presărate de-a lungul drumului, toate acestea se legănau înainte şi-napoi ca împotmolite într-o gelatină nesfârşită. Şi toată această lume nu era altceva pentru el decât o mumie uriaşă. Undeva, la o răspântie, zări un convoi de nuntă, cu mireasa acoperită cu văl, călare pe cal. Îşi imagină partea de jos a pântecului ei, cu linia sexului strâmbându-se dizgrațios la fiece pas al calului, şi râse... Dar pe chipul lui nu se clinti nici un muşchi. Râsul, ca un ghem pierdut în centrul pământului, trebuia să urce mii de kilometri pentru a răzbi la suprafață.

Tundj Hata alungă starea de somnolență atunci când fu nevoit să se oprească ca să schimbe caii pentru a treia oară, şi tot de-acolo cumpără şi zăpadă pentru capul tăiat. Sperase că va găsi zăpadă pe drum, pe coasta dealurilor, dar acolo nu era decât o pulbere subțire de brumă, ce putea fi cu greu adunată. Zăpada adevărată sclipea ca o diademă scumpă şi nepăsătoare câteva sute de paşi mai sus. Se târgui o bucată de vreme cu săteanul, pe care-l acuză că ar lua şi pielea de pe om pentru un pumn de zăpadă, strigându-i în față că ar aduna-o el însuşi de pe marginea drumului dacă ar avea timp, în vreme ce omul îi răspunse că se va încălzi cât de curând şi că el, Tundj Hata, o să ajungă să se milogească de el pentru un bulgăre de nea, iar săteanul o să-i amintească atunci de discuția asta şi o să-i ceară pentru un pumn de zăpadă un pumn de arginți. Oho, făcu Tundj Hata, pân' la vară... Vara îi părea atât de departe, că putea jura că n-avea să mai vină niciodată.

Scoase capul tăiat din desagă chiar sub ochii săteanului. Acum, capul semăna cu un cap de zăpadă pe care-l fac copiii în preajma sărbătorilor de iarnă. Avu grijă să acopere bine părțile cele mai sensibile, în special ochii.

Trăsura porni din nou, însoțită de privirea batjocoritoare a localnicului, care părea a spune: ne mai vedem noi la vară,

domnule curier. Pe geamul din spate al trăsurii, Tundj Hata îl văzu cum scutură pe jos zăpada rămasă, călcând-o cu talpa de parcă i-ar fi fost teamă să nu i-o fure careva.

Peste platoul cenuşiu trona un cer la fel de sumbru, cu un soare roşu la orizont, ce părea, în absenţa haloului, o scăfârlie tunsă de curând.

Lăsaseră de mult în urmă Albania şi se apropiau de ţinuturile deznaţionalizate: Doi, Şase şi Şapte, care formau împreună zona „Kra-kra", marcată pe hărţile împărăţiei cu violet deschis.

Abulic, Tundj Hata îşi lipise obrazul de geamul trăsurii, simţind în tâmple orice zgâlţâitură a drumului.

Aşa îşi amintea mereu platoul nesfârşit al zonei „Kra-kra", cu soarele ei rece, care străjuia ca o pecete fiecare zi, ca şi când aici zilele ar fi fost decretate de însuşi padişahul-suveran.

Drumul se deşira nesfârşit, fără nici un semn de orientare. Nici pietrele kilometrice nu erau marcate. Marcajele fuseseră şterse, cu siguranţă, după deznaţionalizarea ţării, atunci când, odată cu literele limbii locale, dispăruseră şi cifrele.

Ori de câte ori parcurgea acest drum, Tundj Hata făcea tot posibilul ca în timpul călătoriei să doarmă şi totuşi, tocmai aici, în zona cea mai vlăguită a imperiului, el nu putea pune geană pe geană. Privea ore în şir depănarea monotonă a drumului, aşteptând, cu mintea goală, apariţia următoarei pietre kilometrice. Ea se ivea de departe, neînsemnată cât un punct, crescând apoi cu repeziciune şi trecând pe lângă trăsură, albă, decolorată de ploi şi de soare, fără nici un semn distinctiv pe ea. Tundj Hata ofta absent şi aştepta apariţia următoarei pietre.

Îl smulse din toropeală prima delegaţie a unui sătuc, care ieşi înaintea trăsurii puţin înainte de prânz. Erau patru bărbaţi zgribuliţi de ger, ce aşteptau în mijlocul drumului

îmbrăcaţi în straiele lor cenuşii ca nişte saci de şiac, fără mâneci şi fără guler, aşa cum erau obligaţi să poarte locuitorii tuturor ţinuturilor deznaţionalizate. Le spuseră tătarilor că au văzut trăsura de departe, din satul care se iţea după o culme de munte şi apoi au coborât rapid pe coastă pentru a le ieşi în întâmpinare.

Când Tundj Hata deschise uşa cu emblema împărăţiei, cei patru se aplecară până la pământ.

— Am un cap, le zise cu un dispreţ suveran, fără a le arunca nici măcar o privire.

Privea pe alături, într-o direcţie în care nu era nimic de văzut. Ei se ploconiră şi mai adânc, în semn de respect, pare-se, pentru el şi totodată pentru victimă. Tundj Hata nu se obosi să coboare. Ştia că vorbele lui „am un cap” aveau o putere magică. Dacă se întâmpla să nu transporte nimic, chiar el, Tundj Hata, le zâmbea de parcă le-ar fi cerut iertare. Îi întreba de sănătate, de recoltă şi le promitea că data viitoare nu va mai veni cu mâna goală. Ba chiar scotea de la sân ordinul de serviciu şi li-l arăta pe rând. Ei priveau tăcuţi peceţile galbene aducătoare de moarte şi-i spuneau că-l vor aştepta din nou. Dar acum, când avea capul cu el, Tundj Hata stătea fudul şi arţăgos, de-ai fi zis că făcuse rost de trofeul acela special pentru ei. Acum, oamenii aşteptau degeaba ca el să-i întrebe de semănături, de bolile de care suferă, căci curierul ştia că asemenea discuţii scad preţul spectacolului. Şedea tolănit în trăsură, privind peste capetele lor. În cele din urmă, cu o voce metalică, pronunţând cuvintele sacadat, zise:

— E capul guvernatorului Albaniei, paşă de rangul întâi, membru al Consiliului de Miniştri, Ali Tepelena.

Ei încremeniră. Hainele de şiac ascundeau cu greu tremurul umerilor. Se uitară unii la alţii, apoi încercară să prindă privirea curierului. Dar le fu imposibil.

— Ei, făcu în cele din urmă Tundj Hata. Cât daţi?

Doi-trei săteni deschiseră gura să spună ceva, dar numai unul reuşi să articuleze câteva cuvinte.

— Noi, domnule curier... anul ăsta... anul ăsta... nenorocirile s-au ținut lanț... domnule curier... an prost... pentru că... fiindcă... deci...

— Cum?! urlă Tundj Hata. Nu cumva vreți să spuneți că preferați capetele mai ieftine? Sau pe alea cu preț redus?

Doi săteni se repeziră să sărute treptele trăsurii, numai că acesta n-avea de gând să coboare.

— Hai, vorbiți! strigă el de sus, în vreme ce în sinea sa încă îi certa: credeți că astea se găsesc uşor, ca la măcelar? Dar voi nu le meritați, nici pe ăsta, care e marfă specială, şi nici pe cel al vreunui hârțogar obişnuit, din ăia care fac greşeli în documentele statului. Nu meritați nici cap de blestemător sau director de bancă. Vouă ar trebui să vă aduc un cap de tâlhar, sau de poponar, sau de femeie necredincioasă, condamnați din ăştia care se găsesc prin închisori.

Sătenii tremurau acum de-a binelea. Până la urmă, unul dintre ei deschise pumnii, în care avea câteva pietricele. Tundj Hata le aruncă o privire. Pentru că ei nu ştiau numerele, acesta era singurul mod de a-i spune cât puteau să plătească.

— Şapte lire, hm, făcu Tundj Hata, ridicându-şi sprâncenele în semn de nemulțumire. Doar pentru voi patru? adăugă. Cum? strigă dezlănțuit. Pentru tot satul? Barba lui cănită părea că se va risipi în vânt: Şapte lire ca să vedeți capul lui Ali Paşa, duşmanul marelui sultan? V-ați pierdut mințile.

Speriați că va pleca, oamenii lăsară ruşinea la o parte şi începură să vorbească tuspatru. Se întrerupeau unul pe altul, bălmăjind cât le permitea limba lor grosolană. Spuneau că domnul curier trebuie să încerce să-i înțeleagă nițel, pentru că nu credeau c-o să mai iasă din iarna asta,

că buba neagră le împuținase turmele, că lupii omorâseră doi ciobani, că brutarul se făcuse vârcolac la trei zile după ce a fost înmormântat şi, în plus (acum coborâră glasul), se spunea că fata mijlocie a popii a rămas grea, iar babei Djune i se întâmplase ceva nemaipomenit, cum nu se mai auzise nici în satul lor, şi nici altundeva jur-împrejur: primise o scrisoare prin poştă. Scrisoarea aceea fusese trimisă, cu siguranță, de diavol, şi din cauza asta se adunase toată suflarea satului, cu hogea în frunte, s-o scuipe, s-o ardă şi să-i piardă cenuşa în vânt. Vorbiră o bucată de vreme, povestind tot mai multe întâmplări fără nici o noimă, ceea ce l-a convins pe Tundj Hata că oamenii deveniseră definitiv dependenți de teatrul lui. Nu-şi mai amintea ce cap le arătase data trecută, dar acela trebuie că fusese tare fascinant câtă vreme îi zăpăcise în halul ăsta. În fața Circului Regal din capitală ar fi fost greu să găseşti spectatori atât de pasionați, nici măcar în zilele când se producea celebrul Tor Djanaidin.

Acum, oamenii ridicaseră oferta, dar Tundj Hata ştia deja ce trebuie să facă. Ignorându-i ca şi până atunci, le trânti uşa trăsurii în nas. Îngroziți, ei alergară în urma lui, strigând: „Stai! stai!”, dar Tundj Hata nici nu întoarse capul. Era sigur că data viitoare, fără să crâcnească, aveau să plătească întreit pentru un cap oarecare.

După-amiază întâlniră o altă delegație. În spatele geamului aburit, oamenii păreau o grămadă de zdrențe duse de vânt. Când Tundj Hata strigă „am un cap!”, ei se aruncară la pământ. Înțelegerea pentru bani se făcu la iuțeală. Tundj Hata le spuse că are un cap scump. O porniră pe drumul plin de bolovani şi gropi. Unii dintre ei, în vreme ce împingeau trăsura, încercau să-i sărute roțile.

Cătunul se afla între o râpă şi o pădure pârjolită. Căsuțele şi bordeiele erau atât de înghesuite una într-alta, încât, în

pustietatea aceea fără capăt, semănau cu o turmă de oi ce se îngrămădiseră la un loc de frica lupilor.

Respirând anevoie, sătenii povesteau că toată săptămâna au stat cu ochii pe drum şi, tocmai când îşi pierduseră orice speranță, a apărut trăsura, iar ei au alergat să-i iasă în cale.

Nepăsător, Tundj Hata le asculta povestea, în vreme ce ei îşi spuneau, fără îndoială, că omul acesta indiferent la vorbele lor, pe care ei le suciseră şi învârtiseră toată săptămâna, este, într-adevăr, un personaj important.

Intrând în sat, văzură că pe ulițe nu era nici țipenie. Oamenii se adunaseră în tinda geamiei. Aceasta era o sală mare, îngrozitor de rece, iar oamenii stăteau toți în picioare, nemişcați, fără o vorbă, încremeniți de atâta aşteptare. Urcând treptele geamiei, Tundj Hata luă din mâna tătarului traista de piele şi păşi primul în tindă. Ceilalți îl urmară. În fața mulțimii de săteni înțepeniți de frig se afla o bancă de lemn. Oamenii se îngrămădiră în jurul băncii. Tundj Hata privi câteva clipe la mulțimea de capete inexpresive de bărbați, femei, bătrâni şi copii şi-şi spuse că sunt atât de înghețate, încât, dacă ar fi trebuit să le care cu el, nu ar fi avut nevoie nici de zăpadă, nici de sare şi nici de „Regulamentul păstrării capetelor condamnaților”, pe care curierii îl aveau mereu la ei împreună cu paşaportul.

Tundj Hata puse desaga pe banca de lemn şi spuse cu o voce stridentă:

— Guvernatorul Albaniei, paşă de rangul întâi, membru al Consiliului de Miniştri, Ali Tepelena, Ali cel Negru.

Imediat ce pronunță ultimul cuvânt, strecură mâna în traistă şi, apucându-l de păr, scoase cu o mişcare grăbită capul tăiat. În momentul acela, capul aducea mai degrabă cu un bolovan de gheață, din care ieşeau, ici-colo, câteva şuvițe de păr cenuşiu. Tundj Hata începu să-l curețe de zăpadă. Întâi apăru ochiul drept, apoi nasul, pomeții, ochiul celălalt şi, în fine, întreaga față. Chipul îi era posomorât.

Liniştea deplină de până atunci deveni mormântală, ca şi când în adâncul ei s-ar fi căscat un hău.

Capul de pe bancă îşi stabilea propria relaţie cu mulţimea. Ochii lui sticloşi căutau ochii lor. În aer stăpânea năluca morţii. Înfioraţi de frigul din tinda geamiei, spectatorii simţeau că se apropie de tărâmul ei, cât pe ce s-o atingă. Aveau să mai treacă doar câteva clipe şi toţi, împreună, oameni şi moarte, se vor uni într-un corp comun, transparent şi sumbru.

Aşa se întâmpla la toate reprezentaţiile. Tundj Hata ştia că pentru cătunele izolate din ţinutul acela spectacolul lui ţinea loc şi de carte, şi de teatru, şi de artă, şi de filozofie, poate şi de iubire. (Nu putea uita strigătul unei fete: „Vai, ce tânăr e!”, în vreme ce îndepărta zăpada de pe chipul „Paşei cel Blond”. A fost singurul glas omenesc ce s-a auzit vreodată în timpul unui spectacol de acest gen.)

Tundj Hata privea la desenele de pe pereţi, dincolo de care se zăreau siluetele vechilor sfinţi creştini acoperite la repezeală cu vopsea. Privită cu atenţie, chiar geamia îţi amintea de interiorul unei biserici. Înghiţise bisericuţa, dar n-a apucat s-o mistuie. Observase de mult că bisericile transformate în geamii îşi fac apariţia, la un moment dat, ca nişte umbre. Aşa cum ieşise la suprafaţă o femeie înecată într-o mocirlă atunci când apa se limpezise.

În timpul spectacolelor, Tundj Hata băgase de seamă că oricât s-ar fi chinuit să se gândească la lucruri concrete, cum ar fi, de exemplu, suma cu care se va alege la sfârşitul călătoriei, nu putea ieşi de sub spectrul morţii. Creierul lui era stăpânit din ce în ce mai des de apariţii misterioase şi imateriale. Poate că şi nefericiţii ăştia de aici pentru asta îl plăteau: să le sucească minţile, chiar şi pentru scurt timp. Căci mintea lor devenise greoaie, asemenea unei găini îndopate, şi nu putea să se desprindă de la pământ fără a fi împinsă din spate de ceva: în cazul acesta, de moarte.

În cele din urmă, Tundj Hata îşi zise că timpul destinat privitului trecuse. Întinse aşadar mâinile spre bucăţile de gheaţă ce înconjurau capul precum un guler de blană albă sfâşiat, iar mişcarea aceasta a lui sparse într-o clipă scheletul acela transparent al vieţii şi morţii. Mai fragil ca orice altceva pe lume, el s-a pulverizat imediat, iar acum mâinile lui Tundj Hata se grăbeau să separe din nou moartea de viaţă. Acoperea capul cu zăpadă. La început a dispărut un ochi, apoi pometii, apoi ochiul celălalt şi încetul cu încetul capul se transformă din nou într-un bulgăre mare de gheaţă. Îl prinse cu amândouă mâinile, îl băgă în desagă şi, tot în clipa aceea, mulţimea care umplea tinda geamiei, ca eliberată de vraja ce-o ţinea prizonieră în regatul întunericului, începu să se agite. Tundj Hata îşi luă banii şi plecă în grabă. Odată ajuns la trăsură, le împărţi câte o jumătate de liră tătarilor lui. Ei urcară veseli pe capră şi trăsura se urni din loc. Tundj Hata privea pietrele kilometrice ce apăreau şi dispăreau pe ambele laturi ale drumului, când drepte, când culcate de alunecările de teren sau de vreo lovitură de roată.

După al treilea spectacol, Tundj Hata privea gânditor pe fereastră. Se lăsa seara şi, după cum se părea, aceasta fusese şi ultima reprezentaţie. Nu era vorba de lumină, ba chiar dimpotrivă, noaptea, la lumina făcliilor, spectacolul putea fi de două ori mai şocant, dar nu mai era timp. Încerca să recupereze orele pierdute gonind mai repede, dar şi iuţeala asta avea o limită. O întârziere nejustificată putea deveni motivul deschiderii unei anchete secrete împotriva lui şi asta-i putea fi fatal.

În vreme ce tătarii dădeau bice cailor, Tundj Hata aruncă o ultimă privire satului. Zgribulit, înfricoşat, acesta rămăsese pitit în mijlocul pustietăţii înaintea unei lungi nopţi de groază.

Începu o ploaie măruntă. Pietrele kilometrice erau din ce în ce mai greu de desluşit şi nu peste mult timp ar fi trebuit aprinse felinarele. Cu o noapte înainte călătoriseră fără ele, pentru că cerul, deşi luna şi stelele lipseau, păstrase o aură din lumina zilei. În vreme ce în seara asta bolta lui era întunecată.

Se înnoptase de-a binelea când le apăru în faţă ultima delegaţie. Oamenii ieşiră din beznă ca nişte bondari uriaşi. Unul dintre ei avea în mână o lampă, pe care o plimba de sus în jos ca să vadă mai bine. Din trăsură, Tundj Hata urmări o bucată de vreme petele gălbui de lumină bolnavă ce săltau din cauza gropilor de pe drum când pe roţile trăsurii, când pe spinările tătarilor, şi invers. Printre ele, la fel de şterse şi depărtate, câteva siluete confuze şi câteva strigăte: „Are cap?” Trăsura trecu printre ele fără să oprească, în goana mare, ca printr-un coşmar.

Mai departe nu mai întâlniră pe nimeni. Cerul şi pământul se întindeau nesfârşite, cu indiferenţa pe care le-o dă imensitatea lor. Tundj Hata îşi spuse că e ora la care noaptea încearcă să acopere întreaga împărăţie. Dar în zadar. Împărăţia este mai mare ca noaptea. Povesteau unii că, atunci când se lasă seara într-un colţ al ei, în alt colţ se luminează de ziuă. Plapuma nopţii nu e destul de mare ca să acopere întregul trup al statului. Capul sau picioarele îi rămân afară. Capul sau picioarele, repetă el şi atinse fără să vrea desaga cu mâna. Dacă ţinuturile albaneze sunt capul, picioarele trebuie să fie la graniţa Hindustanului sau invers. Nu, îşi zise. Împărăţia seamănă cu orice, dar nu cu un om. Ca majoritatea statelor, ea avea capul în centru. Se strădui să-şi amintească o fiinţă care să aibă capul la mijlocul trupului, dar nu reuşi. Asemenea jivine precum leul, ba chiar şi dragonul, ale căror imagini se aflau pe multe simboluri şi sigilii de stat, aveau capul în partea de sus ori în cea de jos a trupului. Ah, da, fu gata să strige. Există un

animal care are capul în mijloc: caracatița. Revăzu, în gând, toate porțile instituțiilor guvernamentale unde i se întâmplase să intre, dar nu-şi aminti nici o emblemă pe care să fie sculptată sau pictată o caracatiță. Speriat că-şi închipuise ceva atât de groaznic, alungă din minte gândul acesta şi, eliberat parcă de o greutate imensă, îşi sprijini bărbia în piept şi ațipi.

Dar nu dormi decât câteva minute. Apoi, ca şi când ar fi fost lovit cu barosul în moalele capului, se cutremură tot. Îşi lipi fruntea de geam şi scrută întunericul de afară. Îl simțea venind. Ca de fiecare dată, apropierea delirului îi accelera respirația. Ca de obicei, gândul nebun dădea să se repeadă înainte, încerca să lase în urmă trăsura, caii, pe tătari, apoi mâinile şi picioarele, şuba îmblănită, ochii, urechile, propriul trup. Ele pluteau în urma lui ca pierdute în spațiu şi păreau că nu vor reuşi niciodată să-şi ajungă din urmă stăpânul. Se trase spre dreapta, iar tâmpla îi atinse pletele înghețate ale capului tăiat. Atingerea lor îl cutremură şi, involuntar, îi scăpară primele silabe: „hu-hu-hu, ha-ha-ha". Apoi, totul se repetă la fel ca în noaptea trecută. Creierul lui era asemenea unei moluşte licărind punctiform, aruncată cu un plescăit peste cupole, mausolee, bancnote şi pântece enorme de femei borțoase aşteptând să nască.

După prima izbucnire, delirul îi reveni de încă două ori, înainte şi după miezul nopții. Complet extenuat, se dezlipi în cele din urmă de capul tăiat cu o dureroasă părere de rău. Ne apropiem, şopti, simți că ne apropiem?

Pe drum, în momentele de luciditate, gândul îi zbură de câteva ori la piațeta din capitală în care se afla „piatra de luare-aminte". Acum firida era goală şi el fu cât pe ce să urle: locul e pustiu, ne aşteaptă, trebuie să ne grăbim.

Îşi repetase de o mie de ori: oare ce face firida aceea fără cap? Cum întâmpină zorile, cum îşi petrece amiezile? Şi le

striga tătarilor să dea bice, ca şi când ar fi gonit spre cineva care-şi va da sufletul dacă ei n-ar ajunge la timp.

Afară întunericul se subţia, dând la iveală ici-colo în spatele negurii, ca printr-un văl transparent, pământul amorţit. Îi privea aţâţat întinderea enormă, colinele jucăuşe şi se întreba oare cum şi-ar da poalele peste cap această târfă neruşinată, dacă acolo departe, la marginea orizontului, n-ar străjui, ca un leu sprijinit pe labele din faţă, pregătit să ragă şi să-şi avertizeze duşmanii de pe tot cuprinsul pământului, capitala imperială.

Cum ar fi lumea fără ea? se întrebă îngrozit şi atât de ciudat i se păru gândul acesta, încât tot atunci îşi zise: dar lumea poate exista fără ea? Doamne păzeşte! făcu şi scutură din cap.

Capitala se apropia. Nu se vedea nicăieri vreun semn, nici o săgeată indicatoare sau fum la orizont, şi totuşi prezenţa ei rece se simţea. Jur-împrejur totul era cufundat într-o linişte solemnă. Ea încă doarme, îşi zise Tundj Hata. I se păru că-şi aude dinţii clănţănind.

Uite, uite... Nu ştia nici el ce vede, un vârf de turn, un ac de minaret sau vreo pasăre ce plana deasupra lor cu zborul acela maiestuos pe care-l au doar zburătoarele ce se avântă deasupra cupolelor. Tundj Hata îşi îndreptă speriat spinarea. Mădularele lui, dezarticulate în timpul nopţii şi rămase în urma trupului, se grăbeau acum să se aşeze la locul lor. Simţea cum făptura i se umple din nou cu materie şi articulaţiile dau zor să pună cap la cap şi ultimele fragmente, le strâng ca într-o menghină şi-i compun din nou trupul material.

În cele din urmă, prin aburul rece apărură turnurile capitalei. Tremurătoare şi solemne în măreţia lor veşnică începură să se vadă, pe rând, respectând ierarhia înălţimii, acoperişul de plumb al Templului Spiritului Otoman, vârfurile minaretelor Sfintei Sofia, Coloana lui Tokmakhan,

clădirea Arhivei Centrale a statului, Poarta Gloriei, coloanele Băncii Imperiale, cupolele de un albastru palid ale Palatului Viselor, Palatul Sigiliului Decretelor, steagul de pe clădirea Ministerului de Război... Toate păreau că aşteaptă.

Tundj Hata nu-şi mai putea lua privirea de la imaginea aceea, ce părea că absoarbe trăsura ca într-un vis.

Gărzile de la Poarta a Şaptea îi zăriră de departe. Unul dintre soldați duse binoclul la ochi.

— Curierul imperial, zise imediat, fără a lăsa ocheanul din mână.

Ceilalți doi militari urmăreau şi ei pătratul negru care se mărea pe măsură ce se apropia. Îşi imaginau emblema Curții Imperiale pe uşile şi pe capra trăsurii, pe care camaradul lor o vedea deja clar prin lunetă.

Era încă devreme. Pe câmpia nesfârşită din jurul oraşului plutea din loc în loc ceața. În timp ce una dintre santinele încă mai stătea cu ocheanul la ochi (poate că prin negura dimineții careva şi-ar fi putut închipui că obiectul acela nu e un ochean, ci o bucată de fier înfiptă în ochiul militarului, iar acesta se străduia s-o scoată), celelalte două coborâră fără să se grăbească treptele de piatră pentru a deschide poarta. O vreme se auzi zăngănit de fiare. Când roțile trăsurii răsunară aproape de tot, omul luă ocheanul de la ochi şi, mânat de curiozitate, se aplecă peste marginea zidului să vadă cine e noul venit. Călătorul, abia coborât din trăsură, le arăta gărzilor documentele de serviciu. Cu bărbia sprijinită în pumn, santinela privea mişcările micului grup de jos. Brusc, noul venit ridică ochii şi omul de pe zid încremeni. Nu mai văzuse până atunci un chip atât de înfricoşător. Sub fruntea numai riduri, cei doi ochi păreau lipiți în grabă şi, ca şi când asta n-ar fi fost de-ajuns, bărbuța lui triunghiulară fumurie-roşie, intra în contrast cu obrazul gălbejit. Santinela privi fără să vrea în zare, pe

câmpul cețos, din adâncurile căruia se ivise omul acela ciudat în dimineața tristă de februarie.

Puțin după aceea, când roțile răsunară dincolo de poartă, militarii urcară înapoi pe zid.

— Capul lui Ali Paşa din Albania, zise unul dintre ei.

Omul cu ocheanul se întoarse brusc.

— Nu se poate, zise.

— L-am văzut cu ochii noştri în desaga de piele, cu urechile acoperite de gheață, confirmă celălalt.

— Imposibil, repetă primul militar.

— Tu nu crezi niciodată nimic.

Omul cu ocheanul nu-şi dezlipea privirea de pe drum. În realitate, n-avea nici un motiv să nu creadă. Ei, santinelele de la Poarta a Şaptea, fuseseră întotdeauna primii care aflaseră de sosirea capetelor guvernatorilor din sangeacurile europene ale împărăției, în vreme ce capetele din ținuturile asiatice ajungeau în capitală prin Poarta Întâi.

Desigur, îşi spuse şi în aceeaşi clipă uită la ce se gândise. Apoi îşi aminti. Fireşte că scăfârlia lui Ali Paşa nu putea veni decât pe-acolo. La urma urmei se ştia că poşta diplomatică, delegațiile importante şi capetele condamnaților ajung în capitală numai prin Poarta a Şaptea şi Poarta Întâi. Asta se stabilise printr-un decret special şi nimeni n-avea voie să facă altfel. Nimeni, repetă imediat în sinea sa. Pentru că nu era posibil ca mesajele oficiale sau capetele tăiate să intre pe Poarta a Doua sau a Patra, prin care se ştie că ajung în oraş legumele, cărnurile şi celelalte mărfuri, precum şi turiştii străini. Pentru toate acestea existau reguli, ba chiar şi orare precise care urmăreau evitarea îmbulzelii şi a blocării străzii. În vreme ce Poarta a Şaptea şi Poarta Întâi se deschideau rar, foarte rar. Se întâmpla uneori să fie zile în care nu se deschideau deloc, precum şi din pricina unor geruri mari, aşa cum fusese cel din urmă cu o lună, când sosise capul unui paşă învins, când

zăvoarele îngheţaseră, iar ei au fost nevoiţi să le stropească cu apă fierbinte pentru a le urni. Desigur, îşi spuse el iar, nu e la fel ca atunci când aduci varză. Deşi, într-o oarecare măsură (privi întinderea nesfârşită, care se dezvăluia anevoie în dimineaţa de februarie), într-o oarecare măsură nici ele, capetele alea, nu sunt nimic altceva decât nişte fructe mai mari.

Roţile caretei nu se mai auzeau de mult. Acum, capul se apropie de centru, îşi zise gardianul şi se întoarse cu faţa spre oraş. Acoperişurile înalte, turlele metalice, bronzul şi plumbul minaretelor sclipeau moale. Capul a ajuns deja acolo, îşi spuse el din nou. Capitala aştepta de mult ghemul acela mic, învelit în zăpadă şi sare. Prin celelalte porţi intrau grămezi de cărnuri, de brânzeturi şi de legume, însă nu izbuteau cu nici un chip să-i astâmpere foamea. Pentru că, înainte de orice, oraşul avea nevoie de acel cap.

IV

Centrul împărăţiei. Zile cu nori

Capul lui Ali Tepelena se afla de două ore în Firida Ruşinii. Abdulla, mai palid ca de obicei din pricina costumului nou, închis la culoare, croit cu prilejul nunţii sale, şedea la locul lui obişnuit, privind scurgerea mulţimii dintr-un colţ al pieţei într-altul. După atâtea zile în care firida fusese goală (capul lui Bugrahan Paşa fusese scos în urmă cu cinci zile), piaţa îşi recăpătase aspectul tumultuos de dinainte. În ultima vreme păruse un loc fără cap şi fără coadă, învălmăşit şi haotic. Mulţimea se bulucea peste tot ca oarbă ori se destrăma încoace şi încolo bezmetic. Pieţei îi lipsea echilibrul. Acum, că avea din nou un cap, lucrurile îşi reluaseră mersul. Grupurile de oameni se mişcau într-o

oarecare ordine, care-i amintea lui Abdulla de felul în care luna provoca fluxul şi refluxul apelor mării. Capul acela aşezat într-un colț al pieței ținea locul corpului ceresc în mişcarea valurilor.

Chiar şi când piața nu avea cap, regulile serviciului îi cereau lui Abdulla să se afle, ca de obicei, la postul lui. Şi asta din două motive – primul şi cel mai important era ca, şi atunci când firida era goală, să nu se creeze nicidecum impresia că va veni o zi în care condamnările vor înceta. Dimpotrivă, prezența lui Abdulla la postul lui demonstra că un cap tăiat putea să apară în firidă în orice clipă, la orice oră din zi şi din noapte. Al doilea motiv era simplu: firida trebuia supravegheată încontinuu pentru a nu permite ca vreun individ cu intenții criminale sau chiar în bătaie de joc s-o profaneze. În urmă cu doi ani, răufăcători necunoscuți puseseră în ea o cioară moartă.

În zilele în care firida fusese goală, în ochii oamenilor care treceau prin fața ei se citea întrebarea: ce cap va fi pus în ea, al lui Ali Paşa, sau al lui Hurshid Paşa? Dilemă care existase cu un timp în urmă şi înaintea decapitării lui Bugrahan Paşa. Majoritatea trecătorilor se aşteptau ca Hurshid Paşa să împărtăşească soarta lui Bugrahan Paşa (fără îndoială, se puseseră şi rămăşaguri secrete în legătură cu asta), dar uite că se întâmplase altceva. Învingătorul Ali fusese în cele din urmă învins.

Capul lui ajunsese în capitală cu douăzeci şi patru de ore în urmă, dimineața foarte devreme. Deşi totul se petrecuse în mare taină, evenimentul se aflase şi se răspândise sub formă de zvon cu o oră înainte de a fi anunțat de către crainici. Mulțimea năvălise în piață pentru a vedea capul celui mai puternic om din împărăție, după sultan, fireşte, şi totuşi întreaga zi firida rămăsese goală. Întrebările: ce se întâmplă? de ce nu-l aduc? când, cum? erau atât de stăruitoare, încât la un moment dat şi Abdulla avu impresia

că piața va rămâne doar scena unei mari nedumeriri. Totuşi, el bănuia că întârzierea depunerii capului era justificată. După ce fusese pregătit, la ora zece fusese prezentat în fața sultanului. Încă nu se ştia cât timp a rămas tipsia cu capul lui Ali Paşa în fața suveranului, ce cuvinte a rostit stăpânul şi dacă a spus ceva despre independență, în general. Se ştia doar că la ora unsprezece capul le-a fost arătat celor mai înalți demnitari ai statului şi ai islamului, în Palatul Consiliului de Stat. La ora douăsprezece şi jumătate au fost convocați pentru a-l vedea ambasadorii statelor străine, iar la ora unu, marele vizir, într-o scurtă întâlnire cu presa, s-a exprimat cum că, în ciuda răzmeriței din provinciile albaneze, imperiul era acum mai unit ca niciodată. Pe de altă parte, a mai spus el, guvernul va continua să pedepsească cu cea mai mare asprime orice tentativă separatistă, a oricui, în orice colț al împărăției.

Era clar că declarația marelui vizir e o amenințare directă la adresa tuturor paşalâcurilor marelui stat şi mai cu seamă a acelor provincii care se bucurau de o oarecare autonomie, cum fusese până mai ieri şi Albania. El a subliniat pe un ton sumbru că Înalta Poartă nu va permite nici o ambiguitate legată de această autonomie şi cu atât mai puțin vreun abuz. Ceea ce le-a atras îndeosebi atenția observatorilor străini în discursul vizirului a fost partea aceea în care, pentru prima dată, în numele guvernului şi al sultanului-împărat, se făcea o nouă precizare asupra noțiunii de autonomie a provinciilor, cu care se lăudase ani la rând presa oficială, prezentând-o drept cea mai clară expresie a propăşirii națiunilor în marea familie imperială. Referitor la aceasta, el a spus că, în ciuda faptului că marele stat otoman este compus din popoare cu diferite denumiri, în realitate toate aceste popoare, înainte de a fi turci, albanezi, greci, sârbi, bosniaci, tătari, caucazieni etc., sunt o unică

națiune islamică. Istoria de până acum a arătat cu numeroase exemple cum au sfârşit-o cei care au văzut altfel această chestiune, a mai spus marele vizir, şi ceea ce avem în față, a încheiat el, arătând cu mâna tipsia de argint cu capul lui Ali Paşa Tepelena, nu este altceva decât o confirmare a istoriei.

În cursul după-amiezii, mulțimea nu a părăsit nici o clipă piața, cu speranța că, după prezentarea sa în fața demnitarilor, capul avea să fie depus în cele din urmă în firidă. Numai că oamenii au aşteptat degeaba până seara. După câte se pare, în acea după-amiază capul a fost supus unor analize medicale amănunțite.

Ziariştii, a căror prezență nu a fost admisă nici la prezentarea capului în Consiliul de Stat, nici la Ministerul de Externe, şi-au petrecut întreaga noapte

în piață pentru a fi de față în momentul aducerii lui acolo. Abdulla îi cunoştea pe cei mai mulți după nume. Cu ochii roşii de oboseală, unii dintre ei se întorceau din nou în piață pentru a culege, se pare, material suplimentar pentru reportajele detaliate din paginile de interior. Prin mulțime se învârteau de colo-colo funcționari ai ambasadelor străine, care, sub pretextul curiozității, strângeau, probabil, informații cu caracter politic, sarcină cât se poate de uşoară într-o zi ca aceea. Urechile lui Abdulla prinseseră în câteva rânduri frânturi de discuție care le scăpau unor inconştienți fără pic de responsabilitate. Se aude că nu va fi demis din postul său nici un dregător albanez, îi spunea un curios altuia. Nu cred, răspundea celălalt. După tot ce s-a întâmplat, asupra lor planează o mare suspiciune. Şi totuşi, nu vor fi demiteri, se încăpățâna primul. Poate, încuviință celălalt. Statul vede mai departe ca noi. Ce mai cârtitori, îşi spuse Abdulla. Alt loc n-ați găsit pentru asemenea discuții? La un moment dat îl zări în mijlocul mulțimii pe directorul adjunct al uneia dintre marile bănci din capitală. Abdulla îşi

aminti că preţul bronzului scăzuse brusc de ieri, imediat după ce se aflase despre sfârşitul războiului şi despre aducerea capului în capitală. Se mai zvonea că pe la prânz va avea loc o nouă devalorizare a acţiunilor minelor de cupru. În ultimii ani, Abdulla observase că desfăşurarea războaielor putea fi urmărită mult mai bine din variaţiile preţului la cupru decât din ştirile din presă.

Ce se va întâmpla acum cu Albania? se întreba cineva chiar sub nasul supraveghetorului. Chiar aşa, îşi zise şi Abdulla, ce-o să se întâmple acum cu ea? Întrebarea aceasta, care se afla în acele zile pe buzele tuturor, suna mai credibil în mintea lui, pentru că avea legătură cu frate-său mai mare, a cărui scrisoare ajunsese la destinaţie în urmă cu două zile. Era o scrisoare lungă, în care el înfăţişa în amănunt locul unde avea să-şi satisfacă de-acum încolo serviciul militar. E vorba despre un platou întins din nordul Albaniei, numit Câmpia Kosovei, acolo unde, cu multe secole în urmă, oastea otomană reuşise în răstimp de numai zece ore să îngenuncheze peninsula cea nebună. Fratele său povestea că în ziua aceea de iunie câmpia era aşa de îmbibată cu sânge, încât mulţi ani la rând vegetaţia a luat-o razna: o parte s-a sălbăticit de tot, cealaltă s-a ofilit şi s-a uscat. Acolo fusese ucis, of-of-of, după bătălie, chiar sultanul Murat I, al cărui mormânt îl păzeşte el acum. În realitate, acolo nu se află trupul sultanului, scria fratele, ci doar sângele şi intestinele lui. Trupul, fără măruntaie, urcat pe o cămilă acoperită cu plăci de bronz, fusese trimis în capitală, în inima împărăţiei. Şi se mai spune că pe drum izbucnise furtuna şi cămila care ducea trupul sultanului era din când în când atinsă de trăsnet, însă nici cămila, nici trupul nu pătiseră nimic pentru că lunecau pe plăcile de bronz şi se descărcau pe pământ, ca nişte bice de foc asemănătoare spicelor coapte.

Sultanul-erou avea şi el două morminte. Abdulla privi spre firidă. Ca şi tine, îşi spuse. Toţi ăştia au mai multe morminte şi mai multe... femei. În timp ce el, în urmă cu o săptămână... prima femeie... şi cu siguranţă că ultima... şi, culmea ghinionului, nici aia... nici aia... nici...

Ce se va întâmpla acum cu Albania? repetă omul de lângă el. Bieţii de voi, îşi zise Abdulla, de ce nu vă-ntrebaţi ce se va-ntâmpla cu noi? Câteva minute mintea i se blocă. Era unul dintre puţinele momente când reuşea să se dedubleze, iar o parte din el o judeca pe cealaltă. De când aşa? îl întrebă pe celălalt Abdulla. De când ai început să ridici capul? Dar momentul acesta era scurt, la fel şi cel de dezamăgire. Iar el redeveni cel de dinainte, banal şi supus ca de obicei.

La câţiva paşi de Firida Ruşinii, pictorul palatului, Sefer, se grăbea să termine de pictat capul tăiat. Religia islamică interzicea cu desăvârşire reproducerea chipului omenesc, dar Abdulla ştia că Direcţia de Protocol a Curţii, în urma a numeroase intervenţii la Sheh-ul-Islam, obţinuse în cele din urmă permisiunea de a fi pictate capetele tăiate, susţinându-şi solicitarea cu argumentul că acestea, odată expuse în Firida Ruşinii, nu mai reprezentau decât nişte obiecte, iar reproducerea lor nu era diferită de realizarea unui mozaic.

În jurul pictorului se adunau de obicei grupuri de oameni. Curioşi, se chinuiau să vadă pânza şi culorile, şuşoteau între ei, iar uneori, fără să vrea, mişcau şevaletul, însă pictorul îşi vedea de treabă. Lucra cu viteză, ca şi când dintr-un moment într-altul s-ar fi aşteptat să-i îngheţe culorile.

Deşi nu era încă unsprezece, Abdulla făcea ce făcea şi-şi arunca privirea spre Strada Semilunii, de unde urma să apară medicul. Astăzi era prima zi a noului cap şi, conform regulamentului, medicul trebuia să-l vadă, să întocmească

un scurt raport asupra stării lui, aşa încât mai târziu, în cazul în care s-ar fi ivit complicații, să poată lămuri situația. Medicul avea misiunea, de asemenea, să-şi spună părerea în legătură cu termenul menținerii capului în firidă.

El apăru în intersecție chiar în clipa în care ceasul din turnul Templului Spiritului Otoman bătu de unsprezece ori. Era vioi ca de fiecare dată, mergea puțin legănat şi arbora mereu acelaşi zâmbet, aşa încât Abdulla era aproape convins că era mai curând o deformare a feței doctorului decât un zâmbet.

— Şedință, îi strigă medicul de departe. Toată dimineața în şedință. Sunt oameni care nu pot înțelege că ştiința medicinei, ca orice ştiință, merge înainte. Bună dimineața, Abdulla!

— Bună dimineața, doctore! zise Abdulla, făcând o scurtă plecăciune.

— Una, două, deschid vechile lor terfeloage: aşa a fost îmbălsămat în cutare an gloriosul Timurtash, aşa i s-a subțiat sângele, în cutare an, lui Sheh-ul-Islam şi aşa mai departe. Şi partea proastă e că, atunci când încerci să le demonstrezi că pot fi folosite metode noi, ei îți sar în cap cu fel de fel de considerente politice: nu cumva capul lui Ali Paşa merită un altfel de tratament decât cel al trădătorului Demirdag, din urmă cu o sută de ani? Oare nu au fost amândoi la fel de ticăloşi şi nu i-a condamnat la fel marele padişah? Hai şi răspunde, rogu-te, unor asemenea prostii, bodogăni medicul. Ah, uite-l şi pe noul nostru prieten, strigă el aproape bucuros, întorcându-se spre firidă.

În vreme ce Abdulla apropia scara de lemn, privirile lor se întâlniră.

— Ei, făcu medicul, parcă amintindu-şi ceva, dar ție cum îți mai merge?

Abdulla se înroşi tot şi şopti pierit:

— Nimic deosebit.

În urmă cu câteva zile, trecând peste timiditatea sa înnăscută, îi vorbise medicului despre secretul primelor nopți de după căsătorie. Un secret foarte trist. Abdulla nu putea să se apropie de tânăra lui soție. Medicul îl ascultase fără ca pe chipul lui să se citească mirarea, ceea ce-l încurajase pe Abdulla. Asemenea lucruri se-ntâmplă, îi spusese. Nu ești nici primul, nici ultimul. Apoi îi pusese câteva întrebări (of, ce greu îi fusese lui Abdulla să-i răspundă, mai ales când venise vorba despre trupul nevestii-sii), îi dăduse câteva sfaturi, iar la sfârşit îl asigurase că astea sunt chestii temporare, provocate îndeosebi de abstinența de până atunci.

— Hm, făcu doctorul în vreme ce punea piciorul pe prima treaptă. Îşi miji ochii preț de o clipă, apoi, privindu-l drept în față, îi spuse: Ascultă, trebuie încercat altceva. Şi ştii ce?

În ochii lui Abdulla nu se putea citi nimic.

— Ce? întrebă el cu glas pierit.

— Să te duci la curve.

Abdulla făcu un gest de împotrivire.

— Lasă mofturile, zise medicul, urcând încă o treaptă. E o metodă sigură.

Privirea lui Abdulla urmărea tocurile încălțărilor medicului, care urcau de pe o treaptă pe alta. Toate nopțile de săptămâna trecută fuseseră pentru el un şir de ore chinuitoare. Nu te necăji, îi spusese medicul, e o treabă care ține de creier. Abdulla îşi ținea respirația ca să nu-i scape nici un cuvânt. Dorința e atât de mare, încât la început se anulează singură, continuase celălalt. Vorbele lui nu-i dăduseră pace întreaga zi lui Abdulla. Uneori, i se păreau convingătoare, dar cel mai adesea îi sunau ciudat. De ce o dorință mare ajunge să se anuleze singură? Şi de ce trebuie să i se întâmple asta tocmai lui? La un moment dat, îşi spunea că e pedeapsa pentru vreun păcat mai vechi. Căci nu voise el oare să se satisfacă singur imaginându-şi-o pe

mătuşă-sa, aşa cum o văzuse odată prin gaura cheii când făcea baie?

Deosebit de umilitoare fusese pentru el noaptea a patra după nuntă. Întreaga împărăţie sărbătorea atunci Noaptea Vârtoşeniei. În această noapte, conform unei vechi tradiţii, padişahul-împărat trebuia să se culce cu o virgină. Oraşul strălucea de lumini. Seara târziu, din Turnul Tobelor, din cetatea puşcăriei şi de la Amiralitate au bubuit tunurile, anunţând debutul Nopţii Vârtoşeniei. Abdula se întinsese lângă soţie, în camera încălzită cu grijă. O sudoare rece îi năpădise pe amândoi. Tunurile bubuiau din ce în ce mai înspăimântător. Ţevile lor, fumul, praful de puşcă, focul ce-l slobozeau, toate acestea nu sugerau altceva decât forţa virilă a padişahului, materializată în fier şi tunet. În canonada aceea ce zgâlţâia pământul, slujbaşul Abdulla se târa asemeni melcului. Şi, în vreme ce privea cu coada ochiului gâtul nevesti-sii (gâtul acela alb ce se ivea deasupra pernei îl tortura cel mai tare), simţea revenindu-i invidia cumplită, îndepărtată, amară şi dulce în acelaşi timp, ce-l încerca din când în când în ultima vreme. Abdulla invidia capetele din firida de piatră. Ochii lor stinşi păreau că-l privesc batjocoritor. Bugrahan Paşa avusese în harem treizeci şi opt de femei. Se spunea că vizirul din Trapezund era mereu ofilit la faţă din pricina nesfârşitelor orgii. Nevasta legitimă a lui Ali Paşa, Vasiliqia, avea douăzeci şi doi de ani, în timp ce vizirul rebel trecuse de optzeci. Toţi ăştia au avut o mulţime de femei, în vreme ce el…

Se simţea trădat. Membrele lui se moleşeau unul după altul, aproape să-l lase. Dar nemulţumirea cea mai mare îi venea de la ceea ce fusese odinioară mândria lui: sexul. Pe acela n-avea să-l ierte niciodată. Când se afla departe de soţie, pe stradă, la cafenea, ba chiar şi-aici, unde-şi îndeplinea sfânta misiune, sexul lui se învârtoşa brusc, pus pe fapte mari, dar atunci când se afla lângă cel al nevestei

devenea flasc, dădea înapoi şi se ghemuia precum un căţel în faţa unei tigroaice. Aşa îl şi apostrofa în sinea sa: câine necredincios.

Dar medicul fusese un adevărat vrăjitor. În ziua în care i-a povestit despre necazul său, acesta i-a pus câteva întrebări care l-au îngrozit. Iar la a doua discuţie lucrurile au ajuns şi mai departe. Abdulla nu bănuise că va veni şi ziua când, chiar în mijlocul cafenelei, cineva o să-l întrebe dacă ştie cum arată sexul de femeie. De ruşine, îi venise să intre în pământ. Ia ascultă, îi spusese medicul fără menajamente, dacă vrei să scapi de obsesia asta, ia aminte la ce-ţi spun eu, dacă nu, du-te la babele alea tâmpite care promit că te vor dezlega de farmece şi care o să-ţi dea să-nghiţi pulbere de gândaci şi pişat de şarpe, sau boaşe de crocodil ori cine mai ştie ce, să te termine de-a binelea.

Şi aşa de fioros îl privise, încât Abdulla i-a povestit tot ceea ce fusese convins că n-o să spună nici în pragul morţii. Da, văzuse într-adevăr sex de femeie cu ani în urmă, în copilărie, prin gaura cheii: era sexul mătuşă-sii. Culmea e că medicul nu s-a arătat impresionat, de parcă ar fi auzit cel mai banal lucru din lume: hm, vasăzică l-ai văzut pe al mătuşă-tii. Hm, foarte bine, foarte bine. Şi acum să-mi răspunzi cinstit: cum era sau, mai bine spus, ce impresie ţi-a făcut?

Lua-te-ar naiba, ar fi vrut să-i arunce în faţă Abdulla, cum îndrăzneşti să-mi vorbeşti aşa despre mătuşă-mea? Dar limba, în loc să i se supună, îl trădase. Impresia cea mai puternică, mai şocantă i-o făcuse grămada de păr din josul pântecului... Stai, l-a întrerupt medicul, opreşte-te aici. Pe mireasa ta, bineînţeles, înainte de nuntă ai bărbierit-o acolo jos.

Lui Abdulla nu-i venea să-şi creadă urechilor. Un bărbat străin, în mijlocul cafenelei, după ce-l întrebase despre sexul mătuşă-sii, acum îşi băga nasul în cel al nevesti-sii. Iar el,

soțul, în loc să turbeze, să-i dea cu ce apucă în cap, să-i sfâşie gâtlejul cu dinții, să-l jupoaie de viu, stătea şi-l asculta ca prostul. Adevărul e că în imaginația lui făcuse toate astea, ba chiar îl târâse de păr prin piață, sub ochii holbați ai turiştilor, până la Coloana lui Tokmakhan şi dincolo de ea, la intrarea în bancă. Asta cu gândul, în vreme ce limba, în cel mai incredibil mod, pronunțase un „da" hârâit ca din mormânt.

— Aha, a făcut medicul şi a bătut aşa de tare în masă, încât bătrânii crainici s-au întors deranjați. Parc-aş fi ştiut-o. Asta-i cheia misterului. Pe cuvânt, parc-aş fi ştiut-o.

Înainte de a da vreo explicație începu să înjure printre dinți vechile obiceiuri. Sunt nişte tradiții barbare, Abdulla, pricepi? Să-i faci femeii chestia asta, nu ştiu cum să-ți spun... e ca şi când i-ai scoate Sheh-ul-Islamului de pe cap işlicul... înțelegi? Grămada aia de păr este tot farmecul femeii, ea îi împodobeşte altarul. Este misterul, noaptea, bezna care te înfioară... Însăşi pecetea morții este acolo, pricepi?

Medicul a murmurat o vreme ca pentru el. Apoi a mai comandat o cafea.

— Nu-i nimic, a spus înviorat brusc. Acum avem speranțe. Deci în mintea ta sexul femeii este reprezentat în primul rând ca o pată neagră, ceea ce este normal pentru un bărbat. Iar în prima noapte după nuntă te-ai aflat în fața unui sex incolor, un fel de vrăbiuță jumulită, ca să spun aşa. He, he, nu-i vina ta, sărmanul de tine. În locul tău şi eu aş fi pățit la fel. Aş fi devenit neputincios, pe cuvânt. Dar acum, având cheia, vom putea rezolva problema. Punctul unu, vom aştepta să crească din nou tufişul.

Medicul a făcut o socoteală ca pentru sine: trei săptămâni... un deget... cinci săptămâni... hm... pe scurt, în două luni altarul nevestei tale va fi împodobit de mai mare dragul. Ce te uiți aşa? Poate că-ți spui: aşteaptă, țapule, să

crească iarba, cum se zice prin părțile noastre. Dar n-ai ce face, Abdulla. Treaba asta cere răbdare. O să aşteptăm, prietene, o să aşteptăm.

Şi-a frecat apoi mâinile ca şi când ar fi participat şi el la renaşterea celuilalt. Niciodată Abdulla nu se simțise atât de umilit. Din fericire, data următoare, când medicul l-a întrebat vesel: cum îți mai merg treburile, creşte iarba, creşte?, el s-a schimbat atât de tare la față, încât celuilalt i-a pierit zâmbetul.

Între timp trecuseră câteva săptămâni. Tufişul de sub pântecul nevesti-sii crescuse binişor, dar speranțele lui Abdulla, în loc să-i dea aripi, s-au dus pe apa sâmbetei. Ura oarbă care-l cuprindea din ce în ce mai des i se îndrepta acum în egală măsură spre mâinile şi picioarele lui imense. Dacă e să fie aşa, dacă sosise momentul neputinței, n-ar fi fost mai bine să i se usuce mădularele, ba chiar şi întregul trup? Să scape o dată pentru totdeauna de mâini, de picioare şi de pântecul nesuferit? Aşa cum se izolează asediații fără speranță în cel mai înalt turn al cetății ocupate, tot astfel să se ghemuiască şi el în ultimul colț, în propriul său cap? Rămas doar aşa, numai cap, tânăra lui mireasă n-ar avea ce să mai aştepte de la el. Poate că atunci l-ar săruta pe gură aşa cum sărută de-adevăratelea o femeie, la fel cum l-a sărutat soția pe Paşa cel Blond când i-au arătat capul lui. Abdulla simți cum sângele i se mişcă molatic prin vine. Să fi fost numai cap. Un cap în firida de piatră. Un soare stins, cu razele roşii ale asfințitului jur-împrejur. Singur împotriva strigătelor de groază ale gloatei din capitală. Tiran care bagă piața în sperieți. Sorbit de miile de ochi măriți de teamă. În centrul atenției şi al împărăției. Lună moartă.

În zumzetul din piață simți o schimbare. Abdulla ridică privirea şi-l zări pe medic coborând. Pe ultima treaptă se opri, apoi se uită spre firidă şi rămase gânditor. În jurul său,

mulțimea care-i urmărise mişcările cu sufletul la gură se însufleți brusc. Consiliul de Miniştri e din nou în şedință, spuse cineva. Un vânt rece străbătu piața. Medicul nu-şi dezlipea privirea de la firidă. Părul alb de pe capul tăiat când flutura în vânt, când se liniştea. Cu siguranță că mierea a înghețat, îşi zise Abdulla. Medicul dădu de două-trei ori din cap. De ce? murmură apoi ca în vis. Capul acela a încercat să umilească împărăția, gândi Abdulla, obosit. Amețea. Şuvițele albe ale mortului păreau pierdute în ceață. Abdulla îşi zise că, în urmă cu două zile, pe lângă cârlionții aceia moi şuieraseră frazele mânioase ale vizirului. Pletele acelea, vecine gurii, fuseseră aproape de putere şi de moarte. La fluturatul lor tremurase întreaga împărăție. Acum erau doar păr. Păr moale ca blana de miel. Abdulla îşi aminti de sexul nevesti-sii. Adormit, şi el. Nu izbutise să-l trezească, să-i aprindă simțurile.

— Un asemenea cutremur n-o să mai cunoască statul mulți ani de-acum înainte, zise medicul, făcând un semn spre firidă.

Abdulla nu ştia ce să răspundă. În toate discursurile oficiale, cuvântul „cutremur” era evitat. Însă ochii nu reuşeau să evite firida. Doamne, în ce colț al căpățânii ăleia se născuse ideea de a înfrunta statul? Lui Abdulla îi trecu prin minte că, de când era pe pământ, el nu se ridicase niciodată împotriva cuiva. Nici împotriva lui însuşi.

— La revedere, Abdulla! îi zise medicul dând să plece.

Abdulla făcu o plecăciune. După câțiva paşi, celălalt întoarse capul.

— Legat de chestia aia, fă aşa cum ți-am spus, strigă de departe, făcându-i cu ochiul.

Abdulla se înroşi tot la față.

În piață se simțea prezența unui nou val de trecători. Dinspre Strada Armelor Islamului se buluceau şiruri de elevi şi credincioşi ai societăților religioase. Pentru noutățile

zilei, nici un ziar din capitală nu putea strânge atâtea informații câte circulau prin această piață. Frazele pe care le auzea pătrundeau în conştiința lui Abdulla ca titluri de ştiri, cu litere mari sau mici. Se vehicula că nu numai în Albania, ci într-o mare parte a Peninsulei Balcanice va fi instituită starea excepțională. Continua căutarea tezaurului lui Ali Paşa Tepelena. Se aştepta ca în cotloanele misterioase ale castelului său să fie descoperite fel de fel de orori. Curierul preferat al sultanului avea s-o aducă în capitală pe văduva bătrânului răzvrătit, Vasiliqia. Ministrul de externe, Reiz efendi…

Abdulla îşi zise că ar fi o neglijență de neiertat pentru Direcția a Patra dacă nu şi-ar infiltra oamenii printre trecătorii din piață. Aici puteai auzi cele mai năstruşnice zvonuri. Uite, doi paşi mai încolo, chiar sub nasul gărzilor, se vorbea din nou despre ce se va întâmpla cu Albania. Că-şi va pierde definitiv toate avantajele, asta e de la sine înțeles, spunea unul, dar eu sunt curios dacă va fi declarată teritoriu inamic. Nu cred, îi răspundea altul. Nu cred să aibă o soartă aşa de cumplită. De ce să nu crezi? Albanezii i-au mâniat pe toți. Ai văzut ziarele? Destul că atâția ani ne-am purtat frățeşte cu ei, scrie presa, a sosit vremea să-i înecăm în sânge. Că toți sunt supărați pe ei, asta aşa e, spunea primul. Au fost atâta timp stăpânii Balcanilor, iar acum călcă în străchini. E de înțeles ca alții, cei care i-au invidiat pentru ce-au fost, să vrea acum să se răzbune. Şi totuşi mi-e greu să cred că Albania va avea o asemenea soartă. Este unul dintre principalele obstacole împotriva presiunii slave. O să vezi că se va găsi o cale de mijloc, care să poată domoli mânia unora fără să se ajungă la distrugerea Albaniei. Chiar tu ai spus-o ceva mai înainte: statul vede mai departe ca noi.

O, tot clevetitorii ăia, îşi zise Abdulla. Oare nu au altă treabă decât să-şi bage nasul în treburile statului? N-ar fi

vrut să le mai asculte flecăreala, dar cei doi erau atât de aproape, încât vorbele lor îi pătrundeau în urechi fără să vrea. Ce crezi, cine va fi numit în locul lui Ali Paşa? Asta depinde de ce se va decreta legat de statutul provinciei. Dacă va fi declarată Țară Inamică, se prea poate să rămână acolo Hurshid Paşa, care este tânăr şi energic. Altfel... Ce altfel? continua celălalt cu întrebările. Altfel, dacă sultanul va decreta un statut mai blând, după cum cred eu, s-ar putea să fie trimis acolo bătrânul Karadja Paşa.

Cei doi au continuat să discute despre posibili înlocuitori, în vreme ce Abdulla îşi spuse la un moment dat că, dintre toate instituțiile statului, cea care avea mai mult de lucru zilele acestea era cu siguranță Palatul Sigiliului şi al Decretelor. Printre cei un milion de slujbaşi ai împărăției, destinul celor trei mii şi ceva de înalți funcționari ai săi depindea direct de acest palat, ale cărui coloane greoaie păreau stropite cu picături de aur.

De acolo ieşeau numirile vizirilor, ale celor doi mari comandanți ai armatei, cel din partea europeană şi celălalt, din cea asiatică, ale guvernatorilor, ale paşalelor de uscat, cărora în ultima vreme li se spunea generali, şi ale celor de pe mare, ale amiralilor. Mai lipsesc cei din aer, îşi spunea uneori înfricoşat Abdulla, convins că oamenii îşi vor înfrâna totuşi lăcomia şi nu vor încerca să ocupe locul îngerilor în cer. De acolo ieşeau decretele şi legile cele mai cumplite, ce aduc pe pământ tunete, fulgere, pustiu şi jale: Haram firmanul, Kra-Kra firmanul, Firmanul de Război, Karvun firmanul, ce te înnegrea ca păcura, Hair firmanul, cel iertător, şi Katil firmanul, care-ți lua viața. Apoi veneau celelalte decrete, care, în comparație cu primele, păreau blânde ca pisica pusă în fața leului: decretele pentru taxe, pentru luatul în arendă, pentru ape, pentru sare, pentru vămi, pentru devalorizarea monedei, care, culmea, ieşeau şi ele pe aceeaşi poartă. Şi tot pe acolo ieşeau celelalte ordine,

hotărâri şi decizii privind salariul fiecăruia, legea locului, arestările, poziția ocupată de demnitari pe divanul guvernamental, la serbări, la recepțiile oficiale şi, în fine, în cimitir.

Iar toate acestea, una câte una şi pas cu pas, Abdulla le aflase acolo, în piață, lângă Firida Ruşinii. La început, i se păruseră un amalgam amestecat cu murmurul năucitor al mulțimii, asemeni materialelor răspândite alandala pe maidanul unui şantier. Numai că apoi, încetul cu încetul, se aliniaseră în şiruri ordonate, pentru a edifica astfel în mintea lui întreaga construcție a statului.

După primele momente de uluială, exact atunci când şi-a spus că nu poate exista un edificiu perfect nici pe pământ, nici în cer, Abdulla a simțit că în interiorul acelei construcții mărețe se auzea ceva ca un hârâit neîntrerupt. Asta l-a întristat la început, dar în cele din urmă a înțeles că statul era obişnuit de secole cu acest zgomot sâcâitor. Nici duşmănia dintre puterea de stat şi cea religioasă, nici lupta dintre caste şi clanuri, al cărei ecou ajungea cu greu până la el, nici bârfele, mâniile şi nici chiar comploturile descoperite când şi când nu reuşeau să atingă măreția statului, câtă vreme peste toate, deasupra ambelor puteri şi a tuturor castelor străjuia înfricoşător locțiitorul lui Allah pe pământ, sultanul-împărat. Şi totuşi, oarecum împăcat, Abdulla se întreba din când în când ce-i făcea oare să se încaiere atât de cumplit. Dar, ori de câte ori îşi punea această întrebare, mintea lui se bloca precum în fața unui abis. De parcă acolo logica lui înceta. Nici murmurul din piață, ce acoperea totul, nu-i dădea nici un răspuns la asta. În clipele acelea, în mintea lui Abdulla mecanismele statului apăreau ca nişte roți uriaşe, care, învârtindu-se cu un scrâşnet înfundat, venit din adâncul temeliilor sale vechi de opt sute de ani, împroşcau totul în jur cu catran. Era imposibil să zăreşti ceva în întunericul acela.

Uneori, cuvântul „bronz”, pe care auzul lui Abdulla îl prindea ici-colo prin hărmălaie, părea că-i poate da un răspuns la întrebare. Speranță atât de slabă, încât se stingea imediat. Alte îndoieli i se iveau uneori pornind de la constatări pe care înainte le considerase nevinovate. Cuvinte banale ce aveau legătură cu prețul sării, cu vămile, cu noua lege a băncilor şi procentelor îl puneau din ce în ce mai mult pe gânduri. Ba chiar uneori îndoielile îl duceau aşa de departe, încât ajungea să se întrebe dacă nu cumva decretele acelea blânde ca pisica, asemeni picăturii care găureşte piatra, ori cicălelii femeii care-l supune pe bărbat, ajung să le îmblânzească pe celelalte, pe cele mărețe, solemne şi însângerate, ce zgâlțâie lumea din temelii.

Asta îi dădea fiori lui Abdulla mai mult ca orice altceva, drept care îi afurisea în sinea sa pe necunoscuții care-i creau asemenea îndoieli, îi numea diavoli, ticăloşi, nebuni scăpați din ospiciu, după care se apostrofa singur şi-şi îndrepta gândurile spre lucruri mai luminoase şi mai mărețe: şirul de trăsuri ale demnitarilor în zilele de sărbătoare, luminile de pe cele patru minarete ale Sfintei Sofia, marmura de pe mormintele înalților funcționari, băile în care-şi scăldau goliciunea iubitele lor şi mai ales fuduliile lor grele, ca nişte bulgări de caş, cu făloşenia nesătulă dintre ele.

Înalții demnitari stârneau mereu imaginația lui Abdulla. Nu ştia nici chiar el dacă era vorba de teamă sau de atracție. S-ar fi putut să fie amândouă.

Uite, acum murise unul dintre ei şi întreaga castă se zgâlțâia din temelii. La Palatul Sigiliului şi Decretelor avea să se lucreze cu siguranță până la miezul nopții. Acolo erau cântărite toate. Vor fi mişcări în toate provinciile uriaşei împărății. Se vor lupta cu colții şi ghearele pentru a înhăța ciozvârtele cele mai grase, se vor sfâşia pentru cele mai bune posturi, vor trimite scrisori anonime.

Şi asta în vreme ce el, umilul slujbaş Abdulla, care, din păcate, se învățase cu gustul puterii prin ungherele acestei piețe, ca ăla care se îmbată fără să bea, doar din aburii butoiului, n-avea să păşească niciodată în misteriosul palat. Singura posibilitate de a fi subiectul vreunui decret era de a fi condamnat şi executat. Aici... în Firida Ruşinii a fost depus capul lui Kara Abdulla, care... a uneltit contra statului.

Abdulla tresări şi-şi îndreptă spinarea. Zumzetul pieței îl învăluia. În urechile lui, se transforma în titluri de ziar. Întreaga zonă de apus a Peninsulei Balcanice a fost plasată sub stare de urgență. Profitând de rebeliunea lui Ali Tepelena, se ridicase şi Grecia. În cercurile palatului se zvonea că ministrul finanțelor, V.V., protectorul văduvei lui Ali cel Negru, are de gând să-i ceară acesteia mâna. Alte voci susțineau că înaltul demnitar Halet, a cărui soție murise în urmă cu două luni din pricina unui cancer la sân, ar fi avut aceeaşi intenție. Se mai şuşotea că familia Qypriliilor, ei înşişi albanezi, se va prăbuşi odată cu Albania. Alții anticipau că săptămâna viitoare capitala îl va primi cu mare pompă pe vizirul biruitor Hurshid Paşa, omul zilei. Promovarea lui în cele mai înalte funcții va fi într-adevăr vertiginoasă. Unele pronosticuri îl dădeau chiar şi mare vizir. Acțiunile bronzului vor scădea din nou la prânz... Ca şi dorința de sex a lui Abdulla, de altfel...

Supraveghetorul zâmbi acru. Omul zilei, îşi spuse. În cafenelele luxoase ale capitalei tinerii îşi aranjau barba „à la Hurshid". Cele mai scumpe curtezane nu-şi mai luau gândul de la el. Poate că şi ea... nevasta lui. O bucată de vreme, Abdulla privi în gol. Apoi, iute ca fulgerul, în privire îi apăru o luminiță ciudată.

V

Într-un colț de împărăție. Cer înnorat

Un car tras de boi înainta încet, aparent fără țintă, pe câmpul cu băltoace pe jumătate înghețate. Ici-colo, căpițe de fân înjumătățite, risipite de caii armatei în mers sau putrezite sub ploile sâcâitoare, profitând de neatenția generală, acum când războiul şi nenorocirile lui se sfârşiseră, se aliniaseră din nou, pe tăcute, ca nişte fantome jigărite pe marginea drumului. Vântul se oprise şi, după toate acele nestatornice zile, acum cerul era acoperit de o plapumă groasă de nori, din care, când şi când, era slobozit câte un tunet asemeni horcăitului ieşit din pieptul unui înecat.

Sub cerul acela trist, în toate satele şi oraşele ținutului abia supus, crainicii citeau decretul sultanului, sosit din capitală: „Vouă, sclavi şi raiá ai marelui padişah, cetățeni ai provinciei Albania, guvernată până mai ieri de Ali cel Negru, vouă vi se cruță viața. Veți mânca în pace pâinea robiei dacă veți depune neîntârziat armele. Se porunceşte: să lepădați imediat straiele în culori țipătoare şi să vă înveşmântați doar în şiac negru sau cenuşiu. Să nu vă lăsați părul lung, iar capul să vi-l acoperiți cu fes din piele de bivol. Să nu mai umblați călări pe cai, iepe sau catâri. Să vă astupați hornurile, aşa încât să dispară orice legătură a voastră cu cerul, iar fumul să iasă pe ferestre şi pe uşi, după ce vă va învălui pe toți, lucrurile voastre, animalele şi copiii. Toate aceste măsuri vor fi anulate doar după ce-l veți convinge pe marele sultan, prin fapte, că ați alungat din sufletul vostru păcatul nesupunerii şi amintirea lui Ali cel Negru”.

Ieşiți în pragul porților, la marginea câmpului sau în uşa hanurilor, oamenii ascultau uluiți, fără să scoată un cuvânt. Rămâneau tăcuți chiar şi după ce crainicii făceau stânga-mprejur şi o porneau spre satul vecin. La fel de tăcuți îşi întorceau din când în când privirile spre câmpul rămas pârloagă din pricina războiului, de parcă acolo ar fi găsit explicația decretului împărătesc. Peste țarinile pline de gropi

de obuze se învârteau stoluri de corbi şi de coţofene, croncănind ca înţepate de streche. Era de-ajuns ca oamenii să privească o bucată de vreme întinderea câmpiei, cu privirea aceea resemnată, chinuită şi mută pricinuită de pustietatea ogoarelor rămase în paragină (toţi ştiau ce este avortul pentru o femeie, aşa că nu era greu să-şi închipuie ce blestem este un câmp rămas necultivat), deci era de-ajuns să arunce o privire ogoarelor sălbăticite pentru a înţelege că răul cel mare se abătuse deja asupra lor, şi că acest decret nu mai aducea nimic nou, aşa cum nici croncănitul ciorilor nu putea alina tristeţea pământului ieşit de curând din iarnă.

Acesta era un decret vechi, scos din dosarele prăfuite ale Arhivei Centrale. Unele firmane erau copiate cuvânt cu cuvânt, altele erau întocmite strâmb de slujbaşi bătrâni, adaptate cât de cât epocii şi guvernelor care cârmuiseră marele stat. Oamenii erau obişnuiţi cu asemenea decrete. Crainicii veneau şi se duceau de când hăul, dar în ţinutul Albaniei lucrurile rămâneau aproape la fel. Pământul şi cerul, care când cădeau la pace, când se războiau, aducând astfel pe lume ani îmbelşugaţi sau ani de foamete, soarele, care era părtaş la toate acestea, apoi luna, nepăsătoare în colţul ei de cer; şi, în cele din urmă, era marele sultan, undeva, departe, în centrul lumii, care le trimitea de acolo toate grozăviile pământului, le trăgea ţărâna de sub picioare şi cerul de deasupra capului. Pentru toate astea, supărarea lor era veche şi firească, astfel încât uneori părea una cu anotimpul, cu corbii şi cu norii de pe cer. Dacă cineva ar şti să adune norii aceştia de revoltă, ar putea să se producă mari surprize, şoptea pe ici, pe colo, pe la recepţii, ambasadorul englez. Ba chiar se pomenea şi răspunsul pe care, chipurile, i l-ar fi dat ministrul Halet, cum că asta ar fi niţeluş mai greu de făcut decât culesul bumbacului.

În vremea aceea, răzmerița lui Ali Paşa nu fusese încă declarată, deşi se vorbea peste tot despre ea, şi era clar că ambasadorul englez încerca să ia pulsul guvernului în legătură cu furtuna care se apropia.

Tunetele ei se auzeau de departe. Guvernul era zi de zi în şedință. Maşinăriile greoaie ale statului, Palatul secular al Islamului, Ministerul de Război, Direcția a Patra a Ministerului de Interne, Ministerul de Externe, Palatul Viselor aveau program prelungit. Toată lumea aştepta ceva.

Ultimele veşti sosite din Albania reconfirmau, potrivit tuturor previziunilor, că el, bătrânul leu, Ali Paşa Tepelena, nu reuşise să adune străvechea nemulțumire a Albaniei. Şi se ridicase împotriva sultanului mânat doar de propria-i ură.

„Vouă, sclavi şi raiá ai marelui padişah”, continuau să strige crainicii, cu vocile răguşite de aerul rece, „acum, când războiul s-a încheiat...”

Pornise singur împotriva suveranului, la fel cum făcuse cu ani în urmă şi Kara Mahmud Bushatlli sau cum făceau adesea câțiva dintre cârmuitorii necugetați ai Albaniei, plini de curaj, dar care, după cum spuneau venețienii, fiind dornici să se bată, se încăierau oricând, cu sau fără motiv. Iată de ce, atunci când sultanul nu-i chema să ia parte la „marele efort de război”, *sivadi azem*, atunci se supărau pe el şi porneau răzmerițe sau, neştiind ce să facă, atacau cu foc şi pară statele vecine, Veneția, Austria, pe oricine le ieşea în cale.

Ali Paşa semăna în multe privințe cu aceştia, doar că era mai mare decât ei în tot ceea ce făcea şi, în afară de asta, înțelepciunea lui n-avea nimic în comun cu nebunia lor. Cu toate astea, albanezii nu-l aveau la inimă. Ani la rând, deşi sânge din sângele lor, îi strivise ca orice vizir turc, ba chiar şi mai rău, îi spânzurase, îi pusese să joace pe spini, îi legase, îi umilise şi-i crucificase. Drept care, când fusese

față-n față cu sultanul şi, aflat în nevoie, îi chemase în ajutor, oamenii s-au făcut că n-aud. Ei, care toată viața lor porniseră la luptă mai voioşi decât la nunțile de toamnă, acum nici nu s-au clintit. Las' să se înfrunte tiranii între ei. Să-şi scoată ochii şi să-şi smulgă barba unul altuia, puțin le păsa.

Războiul bătea la uşă. Curierii vizirului (care acum era încă Ali Paşa, mâine, ca şi când l-ar fi învăluit noaptea, Ali cel Negru) despicau ca nişte umbre amurgul de iarnă. În desagi aveau peceți, cătuşe, aur, lucruri care nu foloseau la nimic. Poporul devenise surd.

Apăruseră apoi primele care de război, coloanele de infanterie, tunurile ude, ofițerimea, steagurile cu semilună şi versete din Coran, unitățile auxiliare, fanfarele, călăii, negustorii ambulanți. Toate erau vechi şi arhicunoscute, asemeni decretelor imperiale. De patru sute de ani, ca într-un coşmar, ele veneau fără încetare.

Când toată această amestecătură s-a înfăşurat în jurul cetății, el le-a trimis compatrioților ultimul mesaj: ajutați-mă, doar vedeți că ei sunt aici. Dar strigătul lui a rămas fără răspuns. Mai mult chiar, au uitat de el. Îi durea mai tare de câmpul distrus de obuze şi de carele de război, ori de căpițele împrăştiate din mers de catârii artileriei, decât de soarta paşei. Şi astfel l-au lăsat singur, cu tunurile şi gărzile lui.

Ba chiar şi acum, când totul se sfârşise, când venise, aşadar, momentul în care îl compătimeşti pe cel plecat, acesta era calm şi nedureros. Strângerea de inimă venea mai ales din pricina vârstei lui înaintate (nici eposul local şi nici cronicile oficiale nu consemnau vreun alt caz în care vârsta vizirului răsculat să fi fost de optzeci şi doi de ani) şi a gestului fiilor şi nepoților săi, paşale şi beilerbei ei înşişi, care-l abandonaseră şi trecuseră de partea sultanului. Şi totuşi, înainte de toate, oamenii îşi plângeau propria soartă,

deznădejdea lor de un sfert de secol, starea în care se aflau ei şi ogoarele lor. Şi, la fel ca pământul, care încet, foarte încet, dar stăruitor începuse să se vindece – să acopere gropile şi şanțurile pe care războiul le săpase în carnea lui –, tot astfel şi ei făceau ordine în jurul şi-n interiorul lor.

Curierii strigau mai departe pe drumurile acoperite cu brumă, dar oamenii ştiau că asta e o poveste arhicunoscută, că nimeni n-avea să-i oblige să-şi schimbe veşmintele, să nu-şi mai încalece caii, să-şi poarte părul altfel decât de obicei, iar fumul din vatră să se ridice altminteri decât drept sau strâmb, după cum i-ar fi voia.

Mai degrabă decât decretul imperial, pe oameni îi uimeau rațele sălbatice, care de obicei soseau în martie, iar acum veniseră mai devreme. Dar şi războiul acela se făcuse de data asta altfel decât de obicei, chiar în mijlocul iernii.

După reprimarea răzmeriței, lumea părea că amuțise. Acesta era motivul pentru care croncănitul corbilor răsuna mai puternic, mai cu seamă pentru urechile geniştilor, care le urmăreau zborul cu speranța că i-ar fi putut ajuta să găsească cadavrele neîngropate sub stratul de zăpadă înghețată.

Veşmântul lung, negru, al tinerei femei mătura pământul, trăgând în urma sa praf, pietriş sau câte un tub de cartuş ars. Era Vasiliqia, văduva de douăzeci şi doi de ani a lui Ali Paşa, care păşea printre dărâmăturile cetății ocupate, urmată de o mică suită: două dintre femeile sale, un arhitect şi un funcționar de la Ministerul de Interne, îmbrăcat în straie de derviş. Însoțitorii mergeau tăcuți în urma umbrei prelungi a femeii, îşi încetineau sau îşi grăbeau paşii după cum păşea şi ea, se opreau acolo unde ea se oprea şi o porneau din nou odată cu ea. Urmărind-o în linişte, suita păstra mereu aceeaşi distanță, cu excepția funcționarului de la interne, care când se apropia, când se depărta.

Era căutată acea parte a tezaurului vizirului învins care nu fusese încă găsită. O plimbau pe văduvă prin toate cotloanele şi catacombele palatului cu speranța că-şi va aminti vreun loc unde să fi văzut făcându-se reparații ciudate ori urme proaspete de tencuială.

După capul lui Ali, în capitală fusese trimis, sub paza unei unități ce număra nouă sute de ostaşi, tezaurul vizirului. Numai că, în loc ca de la centru să vină un semn de recunoştință sau pur şi simplu un mulțumesc pentru aurul şi giuvaierele primite, sosise, în mare grabă, unul dintre directorii adjuncți ai Băncii Centrale. Cei care fuseseră prezenți acolo în momentul în care omul a coborât din trăsură au înlemnit văzând că, după ce pe uşă ieşiră două obiecte lungi, unul continua să mai iasă, iar obiectele acelea lungi nu erau altceva decât picioarele lui, în urma lor apărând trupul, şi apoi capul. Bancherul ceru să fie dus imediat la Hurshid Paşa pentru a-l anunța că, potrivit unor calcule complicate (Allah, îşi spusese în sinea sa Hurshid Paşa, dar când au avut timp să facă aceste calcule?), reieşea că tezaurul lui Kara Ali nu fusese găsit în totalitate şi că centrul cerea urgent recuperarea celeilalte părți. Hurshid Paşa simți cum îl ia cu frig. Apoi, când fu în stare să articuleze primele cuvinte, îi spuse funcționarului impertinent că va da un ordin special şi va face tot posibilul ca tezaurul să fie găsit, dacă într-adevăr lipsea. În vreme ce pronunța aceste câteva cuvinte, într-unul dintre cotloanele creierului lui se strecură întrebarea la ce bun să fie lăsați să se vânture pe fața pământului (şi cu atât mai mult să transmită dispoziții oficiale) asemenea ființe ciudate, nemaipomenit de înalte, precum acest bancher încruntat. Era atât de tulburat, încât în momentul acela fusese cât pe ce să creadă că toate relele lumii vin de la oamenii foarte înalți sau foarte scunzi. Apoi, îndată după plecarea bancherului, porunci să fie puşi din nou la cazne prizonierii

din cetate şi trimise să-i fie adusă în cort văduva celui învins, Vasiliqia, care, conform ordinului primit direct de la Înalta Poartă, trebuia s-o pornească chiar în ziua aceea spre capitală.

Auzise despre ea, dar de văzut n-o văzuse niciodată. De când se însurase cu ea, Ali nu participase la nici una dintre recepţiile de la guvern. Era frumoasă, dar nici pe departe pe cât şi-o închipuise el. Totuşi, ar fi acceptat-o bucuros în haremul său, ba chiar ar fi luat-o şi de soţie (cui i s-ar fi cuvenit acest drept, dacă nu celui care o lăsase văduvă?), dacă puternica Direcţie a Protocolului n-ar fi emis pretenţii asupra ei.

Vasiliqia îl privi drept în ochi, fără ură şi fără curiozitatea ce s-ar fi aşteptat din partea ei faţă de cel care-i ucisese soţul. Hurshid Paşa ar fi ştiut, într-o situaţie asemănătoare, să-i răsplătească atitudinea, numai că în clipa aceea el se gândea la altceva. Renunţase la dramatismul, la pasiunea şi nervozitatea care puteau să apară într-un asemenea moment pentru simplul motiv că el, fiind învingătorul soţului ei, era rivalul acestuia şi stăpânul a tot ce-i aparţinuse, inclusiv al Vasiliqiei. Deci renunţă la toate acestea, uită că era tânăr (nu depăşise cu mult patruzeci de ani) şi, cu o voce care i se păru chiar şi lui străină, îi spuse: „Ascultă aici, sora... fiica mea”.

Îi vorbi apoi cu blândeţe despre una-alta şi, printre ele, despre tezaur, fără s-o ameninţe, fără s-o roage şi fără s-o implore, cu o voce potolită. Ea îl aproba din când în când din cap, iar la sfârşitul întâlnirii văduva nu făcu altceva decât să rostească un ultim „da”.

Afară, la porţile cetăţii, aştepta încă de dimineaţă careta care trebuia s-o ducă în capitală. Indiferent dacă tezaurul avea să fie găsit sau nu, ea trebuia să plece la drum negreşit chiar în după-amiaza aceea.

În cotloanele cetății, când într-un colț, când într-altul, ca un opaiț ce pâlpâie slab înainte de a se stinge, Vasiliqiei i se părea că zăreşte barba scurtă a lui Hurshid Paşa, cu sclipirile ei vagi de bronz vechi, mai ales atunci când bărbatul vorbea despre bani, aur, aramă şi argint. Eşti tânără, îi spusese el, şi, când o să ajungi în capitală, cu siguranță că vei primi foarte repede cereri în căsătorie din partea unor demnitari ai bisericii şi ai statului. Da, da, vei primi destule, continuase, privindu-şi, cine ştie de ce, unghiile, şi în momentul acela ea se gândi că poate avea şi el pregătită o asemenea cerere. Dar nu de-asta o chemaseră. Îi repeta că-i tânără şi-i spuse că imaginea proastă a unui bărbat nu se răsfrânge asupra soției, ci, dimpotrivă, în cazul ei îşi pierde din umbre şi-şi recâştigă adevărata strălucire.

În fața unei deschideri din zid, la un colț, ea se opri câteva clipe cu privirea ațintită afară, departe, pe câmpul acoperit de zăpadă. Lumea părea încremenită. Uite, de mai bine de o săptămână, dintre norii cenuşii nu se arătase nici o rază de soare. Nici nu-i venea să creadă că soarele avea să mai apară vreodată pe cer. Nu tăiaseră oare câmpia cu lama orizontului, aşa cum îi tăiaseră şi lui capul de pe umeri?

Închise ochii, dar îi deschise imediat pentru că închişi erau mai periculoşi. O porni din nou şi în urma ei se puse în mişcare, într-o linişte deplină, şi suita. Coridoarele erau reci ca gheața, firidele şi tavanele – pline de pete de umezeală lipicioasă, ca şi când ar fi fost năpădite de o hoardă de melci. Ea le privea când şi când şi, în aceeaşi clipă, în acelaşi loc se fixau privirile funcționarului de la Ministerul de Interne şi ale arhitectului, care, rămânând câțiva paşi în urmă, nota rapid ceva pe o bucată de hârtie.

În ochii ei mari se putea zări, ca printr-o fantă, efortul pe care creierul îl făcea să-şi amintească ceva. Din când în când, pupilele i se mişcau, se depărtau ca şi când ar fi vrut să se afunde pentru totdeauna în adâncul frunții, lăsând

globii albi încremeniți, fără viață. Numai că, în ultimul moment, ele rămâneau atârnate pe buza prăpastiei, de unde se întorceau încet în centrul globilor. În momentele acestea, semnul pe care arhitectul îl făcea pe hârtiile lui era mai apăsat. Iar speranța de a găsi cealaltă parte a tezaurului renăştea.

În realitate, ea nu căuta jumătatea ascunsă a comorii, ci cu totul altceva. Ea îl căuta pe el, pe soțul ei ucis. I se părea că zidurile şi cotloanele o vor ajuta să descopere jumătatea lui necunoscută.

Nu era căsătorită de mult şi nu-l cunoscuse îndeajuns. Iar dacă în ultima vreme, în timpul asediului, n-ar fi stat mai mult cu ea, poate că nu l-ar fi cunoscut deloc. Dar în aceste ultime luni, când armatele lui Hurshid Paşa îi blocaseră ca într-o groapă, el se închidea ore întregi împreună cu ea. Aşa se spune că se întâmplase şi în tinerețea lui, atunci când avea doar optsprezece ani, iar maică-sa îl însurase cu copila zvăpăiată Um Gulsum, chiar mai tânără decât el. Stăteau închişi împreună ore întregi... Între cele două femei se întindeau şaizeci de ani din viața lui ce nu aparțineau nimănui. Din când în când, Vasiliqia încercase să pătrundă pe teritoriul acela, dar, cum făcea primii paşi, se simțea pierdută, ca într-un templu dintr-o altă lume şi, speriată, se trăgea înapoi şi ieşea de acolo. Numai că-n ultimele luni sfinxul începuse să se dezvăluie singur.

Era într-o noapte de sfârşit de toamnă, fără lună, doar cu câteva stele singuratice, parcă risipite de vânt în nemărginirea cerului. Stăteau lungiți amândoi într-una dintre odăile din turnul de apus al cetății, de unde se zărea o bucată din cerul acela tomnatic, când el, cu o voce tărăgănată, îi zise:

— O să fac război cu sultanul.

La început, ea nu spuse nimic. Mai apoi, fără a-şi lua ochii de la tremurul îndepărtat al stelelor, îl întrebă încet, încet de tot:

— Cu sultanul-împărat?

El încuviinţă mai mult cu barba decât cu capul.

— Dar el este lampa lumii, zise ea, simţind că în aceeaşi clipă respiraţia lui se accelerează.

— Eu am să sting această lampă.

Cuvintele păreau că-i explodează direct din plămâni.

Ea îşi miji ochii. Ce frumos, îşi zise, fără să ştie nici ea de ce. Ce frumos, îşi zise din nou şi nici de data aceasta nu ştia de ce. Îi asculta respiraţia şi, încetul cu-ncetul, în mintea ei totul prindea contur. Era frumos, neasemuit de frumos pentru o femeie care, lungită în aşternutul conjugal, într-o noapte de toamnă, să-şi audă soţul spunând nu „voi stinge lampa”, aşa cum spun sute de mii de bărbaţi înainte de a adormi sau a face dragoste, ci, la fel de liniştit şi de natural: „voi stinge lampa lumii”.

— Dar fără ea va fi beznă, zise Vasiliqia, mai mult pentru a-l provoca să vorbească decât pentru a-l contrazice.

— Ştiu, făcu el scurt.

Ea îi mângâie liniştit barba, apoi, apropiindu-şi răsuflarea de urechea lui, îi şopti:

— De ce vrei să faci asta?

La început, el nu spuse nimic. În lumina săracă pe care o dădea opaiţul de aramă, ea văzu cum barba, ochii şi sprâncenele lui se amestecaseră într-un ghem încurcat, şi în el, în haosul acela, se aflau motivele războiului. Chiar şi el încerca să le afle, fără a reuşi, pare-se, drept care îi răspunse simplu:

— Tu n-ai să poţi pricepe asta.

Răspunsul lui n-o ofensă. Mâna ei continua să-i mângâie cu blândeţe barba, aşa cum ştia că-i face plăcere. De ce vrei să te-avânţi mai sus? îl întrebă ea fără glas, în vreme ce-l

dezmierda. De ce să nu cobori puţin? Oare n-ar fi fost mai normal un soi de coborâş, care să te apropie de statura umană, decât un nou urcuş, pentru a o depăşi pe aceea de super-om? Fireşte că e minunat să pui capul pe aceeaşi pernă cu un bărbat în mintea căruia se află motivele unui război şi, cu atât mai mult, hotărârea de a-l începe, şi totuşi aceasta nu e oare o satisfacţie iluzorie?

Uneori, în momentele de visare, se credea vinovată când, tolănită în aşternuturile moi, se simţea pur şi simplu femeie, şi nu soţia lui. Tu eşti nevasta lui, îşi spunea atunci, nevasta omului celui mai puternic, după suveran, în această împărăţie întinsă pe trei continente, cum poţi uita asta? Însă gândul din urmă îi oferea bucuria unei mândrii reci şi teribil de iluzorii. O bucurie în afara ei, strălucitoare, într-adevăr, dar lunecoasă ca un cristal zărit în vis. *O, vizirule furtunos*. Cu aceste cuvinte începea un cântec despre el. Ei i se părea că vorbele acestea îi făceau cel mai exact portret. Mai mult decât om, paşă, ministru, carne, oase şi păr cărunt, el era un element al naturii. Nu întâmplător, din când în când, avea impresia că era măritată cu un munte acoperit cu zăpadă şi, alteori, cu iarna însăşi. Fulgerele, tunetele, argintul zăpezii, toate acestea erau podoabele ei, dar putea să şi le pună la gât? Nostalgia unei nunţi obişnuite (vai, nuntaşi ce se ivesc pe creasta muntelui, cu iţari şi găitane şi ciucuri roşii ce tresaltă ca flăcările în vârful opincilor, cu cai albi şi trăsnet de puşcă, cu tamburină şi cântece ţigăneşti de nuntă...), nostalgia asta o ajungea până sus, în iatacul ei din turnul cetăţii. Ea o alunga însă de-acolo, repetând în sinea sa, aproape cu voce tare, că destinul îi rezervase o altă soartă, alături de un mare bărbat. Ea era soţia tunetului din cer, era deasupra oamenilor, asemeni anotimpurilor ce cârmuiesc lumea.

Dar fusese el oare atât de măreţ? În ultima săptămână nu-şi pusese deloc această întrebare, nici măcar în cele mai

ascunse gânduri ale ei. Îndoiala se ivea timid şi nu era nici măcar explicită, ci doar o aluzie străvezie ce se apropia pe furiş, rămânea în umbră şi de acolo scânteia discret. Atunci, ca provocată de luminița aceea, ea îşi amintea cum fusese zvârlit pe scări trupul lui, bufnetul spinării pe piatră, picioarele, rămase în urmă, trosnetul capului pe muchia treptelor, mâinile, atârnând fără viață, oasele care trosneau şi ele, apoi din nou capul, brațele, trupul rostogolindu-se şi tot aşa mereu, o, cât de mult durase această cădere până ce, pe ultima treaptă, lama lată a hangerului despicase lumea în două.

Întreaga scenă o văzuse cu ochii ei, de la o distanță de zece paşi, în vreme ce pleoapele refuzau să i se închidă. Orbi-v-ar Dumnezeu, ați rămas deschişi în ziua aceea! îşi blestemase ea ochii în zilele care au urmat, privindu-şi-i în oglindă ca pentru a afla de ce făcuseră asta, de ce au rămas deschişi atunci când întregul cer ar fi trebuit să orbească pentru a nu fi martor la supliciul lui.

Aceasta este, iată, moartea ta, şi-a spus când capul lui se afla pe treapta a doua, iar trupul şi brațele, pe prima. Moartea cu care ai vrut să uimeşti lumea. Îşi ținuse ochii deschişi, convinsă că avea să se petreacă miracolul, că el se va ridica pentru a-şi ține promisiunea, dar în timpul acesta capul îi căzu şi se alătură trupului, iar unul dintre brațe îi acoperi chipul. Tu şi moartea mi-ați mai rămas, îi spunea el adesea în ultimele săptămâni, atunci când îşi pierduse şi ultima speranță. Pe voi două nu mi le pot lua. Ea stătea complet goală în lumina rece a lunii, iar el, fără a-şi lua ochii de la trupul ei, repeta ca în delir: amândouă sunteți femei, şi tu, şi moartea. Ea aşteptă ca el să se ridice pe treapta a doua, era aproape convinsă că se va ridica, dar capul îi căzu din nou, buf, urmat de trup şi de brațe, totul se sfârşise şi ea a înțeles că nu mai e nimic de făcut, iar ultimul ei gând, înainte să leşine, a fost: nici moartea nu i-

au lăsat-o cum a vrut-o el, nici moartea şi nici pe mine... nimic...

Văduva cerceta mai departe, când mai atent, când mai grăbit, petele şi urmele de umezeală de pe pereți. Hrubele erau nesfârşite, iar frigul îți intra în oase. Nu a fost găsit întregul tezaur, îşi repeta ea absentă. Ceva lipseşte, ceva lipseşte mereu. Iar ea trebuia să caute. Ceva îi lipsea şi lui, ca şi tezaurului.

Încă puțin şi aveau să ajungă în sala mare a armelor. Acolo îl găsise într-o zi stând gânditor, aplecat peste nişte plăcuțe de aramă. Din sală abia plecaseră arhitectul şi unul dintre cei mai cunoscuți pictori din Ianina. Ce sunt astea? îl întrebase ea, arătând spre plăcuțele acelea care nu semănau nici cu podoabele femeieşti, nici cu ornamentele de pe arme. Îi spuse ce gândea, iar el a râs, un râs rece ca plăcuțele de aramă. Ai dreptate, i-a zis, nu sunt nici podoabe pentru femei, nici ornamente de arme. Sunt însemnele statului.

Însemnele statului? se mirase ea. Dar acelea se ştiu, sunt de mult hotărâte şi aplicate de marii sultani. Atunci, pentru prima oară, el i-a spus că acestea vor fi însemnele noului stat pe care el avea să-l creeze cât de curând. Şi a vorbit mai departe rar, solemn, iar ea a continuat să-l asculte numai ochi şi urechi. Acum înțelegea: el voia să creeze statul albanez. Să creezi un stat era ceva neasemuit, aproape de necuprins cu mintea ei. Ceva ce o ducea cu gândul la naşterea lumii. Aşa cum se spune că din pulberea străveche a universului se naşte un nou corp ceresc, tot astfel din amalgamul otoman, din amestecul acela de frică, de crime, de otrăvuri picurate în pahar, de gâtlejuri tăiate în somn, de călugări cu felinare în ploaie, de bârfe şoptite în barbă şi dervişi cu junghere, din amestecul de guvernatori rebeli, de birouri cu mii de dosare, de spioni, viziri scoşi în afara legii, demnitari „negri”, cărora li se cere capul şi care orbecăie, vii

sau morți, precum fantomele, deci din toată pulberea străveche a împărăției trebuia să scoată capul în lume Albania.

Să-l creezi? l-a întrerupt ea cu blândețe. Dar el n-a existat cândva? N-a fost creat de Skanderbeg? (Şi i-a pronunțat numele aproape în şoaptă, aşa cum se pronunță orice nume interzis de stăpânire.) Totuşi, el s-a încruntat ca de fiecare dată când auzea de Skanderbeg. Continuase să-i vorbească la fel de apăsat şi-i spuse că, deşi Albania existase cândva, ea a fost sfărâmată în urmă cu patru sute şi ceva de ani, iar el ar vrea s-o facă la loc în mijlocul acestui haos.

Îşi trosnea mereu degetele şi, ca niciodată, discuția aceasta, care îl punea într-o lumină eroică, îl enervase din cale-afară.

E greu, da, da, e teribil de greu, a spus el la sfârşit şi, contrar obiceiului său, a oftat, privind ca obsedat spre volumul lui Machiavelli, din care în ultima vreme i se citea în fiecare seară şi care se afla acolo, pe măsuța din lemn de stejar.

Sala armelor era rece ca de obicei, poleită într-o lumină stranie, ce-ți rănea ochii. De ce? se întrebase ea. De ce n-o putea face? Ce-l împiedica s-o facă, pe el, cel pe care nimeni nu reuşise să-l împiedice când voise ceva? Sultanul? Dar nu-i spusese el că ar putea să strivească cu uşurință gloaba aia bătrână?

— Dar cine te împiedică? îl întrebase în cele din urmă, cu teamă.

El se întoarse brusc ca şi când cuvântul acela „cine” s-ar fi strecurat prin ungherele sălii ca un şoarece care trebuia ucis negreşit.

— Cine? şopti cu o voce răguşită.

Lumina zilei de iarnă îi cădea acum pe spate, înfăşurându-l pe de-a-ntregul ca o velință străvezie.

— Cine mă împiedică? întrebă din nou. Ha-ha, cine mă împiedică pe mine? Nimeni.

Ultimele cuvinte, deşi rostite cu glas domol, se auziră ca un strigăt. Era însă un strigăt de un fel aparte, caracteristic vorbei lui, în care cuvântul părea că sună banal, deşi ascundea un strigăt.

— Chiar ea mă împiedică, murmură, nimeni altcineva, ea însăşi.

Vasiliqia nu pricepu sensul vorbelor lui. Simţi doar că discuţia aceea trebuie întreruptă imediat. Mai apoi, când fu reluată, încetul cu încetul ea începu să înţeleagă. El se plângea, era nemulţumit că ea, chiar ea, chiar ea... Albania i se scurgea printre degete. O pierdea. Era asemeni licuricilor care-ţi lasă în palmă sclipiri pe care apoi nu le mai găseşti.

Ea văzuse ţigani aurari care, cu o bucată de fier fermecat, ce se numeşte magnet, atrăgeau resturi metalice, cuie, pilitură de fier. Aşa ar trebui atraşi, s-ar părea, aceşti munţi, lacuri, ploi, cuvinte, oameni, nori, ca să se transforme dintr-un amestec inform în ceea ce el numea „stat albanez". Dar el nu va avea, pare-se, această putere magică. El reuşise să facă totul: orori, palate, poduri, războaie, diplomaţie, dar o patrie, nu.

Desenele cu steaguri şi însemne de stat erau încă acolo, în sala armelor, dar statul, după cum se vede, nu se limita doar la astea.

În săptămânile în care fuseseră atât de apropiaţi, pentru ea lucrurile au devenit din ce în ce mai clare. În secret, el îl invidia pe creatorul vechiului stat albanez, pe Skanderbeg, din neamul Kastrioţilor. În urmă cu patru sute de ani, pe când avea treizeci de ani, acesta făptuise ceva ce acum părea imposibil: pe ruinele statului medieval albanez, distrus în urma războaielor dintre principi şi a atacurilor otomane, el refăcuse Albania. În schimb, Ali Paşa,

întârziase. Avea peste optzeci de ani, iar crearea Albaniei părea un vis mult prea îndepărtat.

Dar îl invidia mai cumplit pe viitorul bărbat de stat care avea să facă imposibilul. Skanderbeg era, aşadar, trecutul, iar celălalt, viitorul, şi între ei Ali Paşa Tepelena, vizirul preaputernic, căruia nu se ştie ce loc îi va oferi istoria. Să urli printre nori ca bubuitul furtunii, aşa cum spunea cântecul despre el, e frumos, dar tunetele sunt vremelnice, zise el, şi doar la început sau sfârşit de anotimp. Iar el altceva voia.

Primul care-i vorbise Vasiliqiei despre nemurire, imediat ce ajunsese acolo, fusese un poet englez pe nume George Byron. El a fost primul şi singurul bărbat cu care şi-a înşelat soțul. Fusese o trădare imaterială, fără chip, fără ochi şi fără glas. Ca o rază de lună. El era frumos şi şchiop şi avea aproape vârsta ei. În țara lui era paşă (acolo, paşalelor li se spunea lorzi), şi scria versuri ca şi Hadji Sheret. A stat doar două zile în cetatea Tepelenei, iar în a treia, după-amiază, a pornit pe drumul care ducea în Grecia. În timpul acela, vântul părea că şuieră târându-se pe burtă, ridicându-şi apoi capul, precum şarpele, undeva, la răspântii îndepărtate. Stând tristă la una dintre ferestrele dinspre sud, ea se surprinsese gândindu-se la el. Apără-l, Doamne! şi-a spus atunci. Era tare tânăr, şi arătos, şi fragil ca orişice poet. Iar în ținuturile acelea spre care se îndrepta el oamenii aveau barbă, erau cruzi şi le plăcea sângele. Aşa o găsise soțul, cu privirea pierdută în zare, şi, ca şi când i-ar fi citit gândurile, i-a zis: a plecat cam târziu, e adevărat, dar n-o să i se întâmple nimic. Este din stirpea nemuritorilor. Ultimele cuvinte i le spusese ironic, pentru că era convins că nimeni nu poate deveni nemuritor scriind versuri. Versurile sunt ca ierburile de îmbălsămare, care-şi au rostul lor câtă vreme păstrează intact trupul oamenilor mari, fără să aibă propria lor valoare.

Într-o zi (asta s-a întâmplat mai târziu, atunci când el, odată cu răzmerița, a declarat şi statul albanez), ca şi când şi-ar fi amintit de întrebarea ei din sala armelor, a coborât pentru prima oară cu ea în temnița cetății, unde se aflau duşmanii săi. Tot astfel îi arătase cu câteva luni înainte de căsătorie proprietățile, grajdurile cu cai de rasă, bastioanele întărite de pe țărmul mării, inelul dăruit de Bonaparte, testamentul maică-sii. Păşind în urma lui, ea îşi spunea: „Iată, coborâm în hrubele statului”. Cum de nu-şi închipuise că sub ei trăiesc nişte oameni legați în lanțuri?

Temnița era o groapă acoperită cu o boltă de piatră. Lumina făcliei, care părea că-şi dă duhul în aerul închis de jos, pâlpâia risipind întunericul. Apoi imaginea se limpezi şi zăriră lanțurile, fixate în pereți la o înălțime mai mică decât statul de om. Erau atât de scurte, încât prizonierii nu se puteau lungi pe jos. Ei stăteau atârnați în ele, unii cu genunchii frânți şi cu spinarea sprijinită de zid, alții întorşi pe-o parte şi, în fine, alți câțiva cu capul şi pieptul atârnând, iar mijlocul prins în fiare. Unul dintre ei, lipit complet de zid, părea un basorelief.

Ali Paşa se opri chiar în fața acestuia din urmă.

— Hei, acum te-ai convins că n-ai avut dreptate? îi spuse.

În aerul rarefiat, cuvintele păreau că se rostogolesc pe pământ îndată ce erau pronunțate.

Basorelieful de pe perete nu se clinti. Gardianul îi apropie făclia de obraz, iar Ali Paşa strigă:

— Vorbeşte, ori ai murit?

Basorelieful rămase mut.

— Nu, nu e mort, zise gardianul.

— Acolo, sus, eu am creat statul albanez, urmă Ali Paşa, dar tu n-o să ai parte de el.

Nu-şi dezlipea privirea de la forma aceea umană strivită pe peretele temniței. Aşteptă câteva clipe până ce basorelieful schiță primul gest. Dintre pietre şi fiare apăru mai întâi un

umăr, apoi pieptul şi, în cele din urmă, capul. Omul se mişcă încet, până ce-l reperă pe paşă, după care rămase nemişcat. Se vedea imediat că e orb, asemeni tuturor prizonierilor.

— Hei, zise Ali Paşa, acum te-ai convins?

Condamnatul făcu: Ha-ha-ha! Afară, la suprafață, sunetele acelea ar fi putut fi luate drept hohote de râs, dar acolo, jos, păreau mai degrabă un hârâit jalnic.

— Ha-ha-ha! făcu din nou prizonierul, pe naiba ai făcut acolo sus.

Tăcu apoi câteva clipe. Când vorbea, din păr i se scurgeau noroi şi var.

— Pe naiba ai făcut, repetă, câtă vreme ai rămas tot paşă.

— Dar de unde ştii tu, mă rog, că sunt paşă? Poate că sunt, cum spui tu, *prinț*. Pronunțase ultimul cuvânt lungind *i*-ul acela cu dispreț: Prinț, spuse din nou, auzi?

În loc de răspuns, prizonierul îşi zornăi lanțurile.

— Paşă, rosti printre dinți. Eu simt, fără să te văd, ce eşti. Albania nu se face aşa. Cuvintele îi veneau ca din mormânt, dezlânate, de parcă ar fi fost acoperite cu pământ: Un paşalâc poți să faci, dar un stat, nu... Pentru că Albania nu te urmează... O să rămâi singur, paşă.

— Taci! strigă Ali.

— Ai călărit un cal mort, Ali.

— Gura!

— Albania nu-i maică-ta, bătrâna Hanko.

— Loveşte-l! strigă din nou Ali.

Gardianul, socotind că o să-i ia ceva timp până să treacă făclia în mâna stângă, să scoată cu dreapta pistolul şi să-l lovească cu el, îl pocni chiar cu făclia în moalele capului. Flacăra pâlpâi, în jur se risipiră scântei şi tăciuni, iar în aer se simți miros de păr ars. Capul se lăsă pe-o parte, apoi se înmuie şi trupul, se traseră înapoi şi redeveniră basorelieful de la început.

Vasiliqia simți că i se întoarce stomacul pe dos.

În vreme ce ieşeau din temniță, îi trecu prin cap că era posibil ca omul acela, condamnat pentru că-şi mărturisise îndoielile în fața consilierilor vizirului, le repetase acum la fel ca atunci, fără să schimbe nimic, ca şi când acolo, împreună cu el, ar fi fost întemnițate şi cuvintele lui. Statul nostru albanez, dacă-l vom făuri, poate fi creat de un prinț albanez, nu de un paşă. Ce vrei să spui cu asta? îl întrerupsese Ali. Nu cumva ai vrea să fii tu în fruntea statului? Nici vorbă, răspunsese celălalt. În fruntea lui o să fii tu, preamărite, dar, ca să faci asta, nu trebuie să fii paşă, ci prinț. Dar eu, pe lângă celelalte, sunt şi prinț, îl întrerupsese Ali. Nu, preamărite, urmase celălalt, adresându-i-se pentru a doua oară cu străvechiul titlu „preamărit", aşa cum li se adresau supuşii vechilor conți şi prinți ai Arberului. Tu, în acest moment eşti doar paşă şi, ca să devii prinț, trebuie să nu mai fii paşă. Ha-ha-ha! izbucnise Ali, ne înşiri verzi şi uscate. Eu nu spun verzi şi uscate, preamărite, eu îți spun adevărul-adevărat: renunță la titlul de paşă, rămâi cu cel de prinț, şi Albania te va iubi. Fă lucrul acesta cât încă se mai poate, preamărite, altfel Albania n-o să te urmeze. Destul! urlase paşa. Puneți-l în fiare!

Ieşind din temniță la lumina zilei, Vasiliqia se simțea de-a dreptul năucită. Ai călărit un cal mort, repeta în sinea ei, cu genunchii tremurându-i. Albania n-o să te urmeze, nu. Ali Paşa era negru la față. Vasiliqia ştia că prizonierul îi răsucise cuțitul în rană. Deşi ar fi putut să n-o arate, îl invidia cumplit pe Skanderbeg şi asta ieşea din când în când la iveală în discuția lor. Pe el, pe Skanderbeg, Albania îl urmase. Şi nu un an sau doi, ci douăzeci şi cinci, ba chiar mai mult, douăzeci şi cinci cât fusese în viață şi unsprezece ani după moarte. I s-ar fi supus şi acum, chiar dacă nu mai trăia decât în închipuirea lor. Ba chiar, după moarte, l-ar fi urmat mai statornic decât l-ar fi urmat pe el, în viață.

În perioada aceea, corespondența cu sultanul se rărea de la o lună la alta. Scrisorile suveranului erau din ce în ce mai scurte şi, de la o scrisoare la alta, banalele fraze de politețe de la sfârşit erau din ce în ce mai puține, aşa cum îşi pierde din strălucire o blană fastuoasă la vremea ei, atinsă acum de o boală neiertătoare. Încet-încet totul o lua la vale, pentru ca adevărul ascuns atâta amar de ani să iasă la lumină.

El înțelesese că aveau să vină vremuri grele şi trimisese mesageri în cele patru zări, pentru a cere ajutor provinciilor înaintea furtunii. Dar aceştia se întorceau cu mâinile goale. Chipurile lor prăfuite aduceau doar disperare şi neant. Nimic din ținutul de nord, nimic din Apus. Atunci a trimis amenințări, apoi rugăminți, apoi din nou cuvinte grele, dar de acolo nu venea nimic decât şuierul vântului.

Țara era surdă. Albanie beteagă, murmura, preumblându-se în sus şi-n jos prin sala armelor, ai îmbătrânit, te-au lăsat puterile, nu mai poți să lupți. Dar el ştia că spune toate astea doar ca să-şi mai uite din tristețe. Pentru că-i era cumplit de greu să recunoască faptul că Albania avea urechi, dar se prefăcea că nu-l aude.

Am săvârşit crime, îi mărturisea din când în când Vasiliqiei în acele nopți împreună, care ei îi păreau ca venite din împărăția morții, atât de reci şi fără viață erau. Dar arată-mi un stăpânitor care n-a săvârşit crime. La o parte dintre ele m-a împins Hanko, maică-mea, Dumnezeu s-o odihnească. Şi începea să-i povestească despre maică-sa, iar Vasiliqia îşi binecuvânta norocul că soacra ei murise înainte ca ea, a doua ei noră, să se nască. În momentele de linişte îşi amintea din ce în ce mai des ororile făcute. Îi povestea despre crimele înfiorătoare, despre temnițele înecate în apă, despre țăranii obligați să calce desculți prin ghimpi, despre măcelul de la hanul Valareei, şi acum, din încrâncenarea chipului, din mişcările nasului (uneori, ea avea impresia că nasul i se întinsese ca un sicriu peste fața colțuroasă),

înțelegea oarecum ce crime oribile îi treceau lui prin minte. Dar astea n-au nici o importanță, îi explica el. Temnițe şi lanțuri avuseseră cu toții, şi prinții Balsha, şi Topia, chiar şi glorioşii Kastrioți. Era altceva, altceva.

Apoi i se părea că aude tropot de copite. Dar mesagerii se întorseseră deja cu toții. Era galopul vreunui întârziat, ce se-ntorcea din ținuturi îndepărtate, dându-i de înțeles că trimisul nu vine cu veşti bune.

Surdo, de ce mă laşi de izbelişte? striga în sinea sa cu maxilarele încleştate. Tu, care te ridicai la luptă la auzul unui singur corn, acum nici o mie de clopote nu te mai trezesc. Surdă eşti, surdă ca un sac cu lână.

Apoi, când îi trecea supărarea şi putea să gândească limpede, înțelegea că Albania se răzbună pe el. Patruzeci de ani, orbit de putere şi glorie, uitase de ea aproape de tot. Până acum, fusese pentru el doar un teritoriu întins, decrete, taxe şi legi, nu Albania, ci o provincie de rangul întâi a acestui stat. Şi el însuşi, înainte de a fi rebelul şi prințul ei, fusese un mare moşier, un paşă latifundiar. Ştia cu punct şi virgulă treburile contabiliceşti, cursul monedei şi valoarea pământului, mai ceva ca un economist. Nu, nu erau doar temnițele care stăteau între el şi Albania, erau şi celelalte. Avea armată mai mare ca Skanderbeg, mai multe tunuri, bani, acareturi şi pământ. Şi totuşi, Albania îl urmase pe Skanderbeg de la prima chemare. Cu ce a fermecat-o? se chinuia să înțeleagă, ca şi când ar fi fost vorba despre o femeie. Pentru că nimeni nu îndrăznea să răspundă, citea şi răscitea rapoartele secrete în care erau strânse nemulțumirile împotriva lui. Skanderbeg a avut, într-adevăr, mai puține tunuri, dar a avut idealuri mai înalte, scria acolo. Ce idealuri înalte? fu cât pe ce să strige. Ce-i cu idealurile astea, arătați-mi-le şi mie, pentru Dumnezeu. Şi deoarece toți tăceau, el continua confruntarea cu sine însuşi. Spuneți mai bine că am

îmbătrânit. Răsfoia apoi din nou rapoartele încercând să înțeleagă ce ar fi trebuit să facă. Skanderbeg a întors cursul istoriei? A îndreptat Albania spre Apus? Dar ce, istoria e o căruță şi Albania s-a întors din drum odată cu ea? Şi pe urmă el, ridicându-se împotriva sultanului, nu făcuse acelaşi lucru? Dar criticile erau nemiloase. Se ridicase, e drept, împotriva sultanului, dar împins de interese personale: din răzbunare, de teama dizgrației... În plus, o făcuse de unul singur.

Aceste cuvinte, pe care el le ura, erau folosite de ziare din ce în ce mai des. De unul singur din cauza voastră, care m-ați abandonat, murmura, ca pe un ciumat. Ştia ce-i vor răspunde, dacă ar avea gură: singur te-ai izolat, i-ai abandonat, te-au abandonat şi ei la rândul lor. Şi-i vor pomeni, cu siguranță, averile. Pentru ele uitase totul. Luați-mi averile, răspundea el. Ani întregi mi le-ați scos pe nas. N-o să le iau pe lumea cealaltă cu mine, pentru voi le am. Uite, fiii şi nepoții m-au trădat, ale voastre vor fi. E pământ, o bucată din Albania, moşie, câmp, spune-i cum vrei, tot pământ rămâne. Dar ei nu se lăsau. E târziu, spuneau. Şi nici pentru vârsta lui n-aveau milă. Dimpotrivă, se înfuriau şi mai tare. Să nu se mai plângă că e bătrân. Bătrânețea era dovada cea mai bună că e prea târziu pentru el. Iar nepăsarea şi întârzierea n-avea să i le ierte nimeni. Nu patruzeci de ani, dar nici patruzeci de zile nu pot fi iertate. Acum, când, la nevoie, îşi amintise de Albania, era prea târziu. Fusese atâta vreme surd la plânsetul ei, iar acum îi venise rândul să-i răspundă cu aceeaşi monedă.

Foarte năbădăioasă ai fost, Albanie, îşi spunea el atunci, ridicându-şi surprins privirea, ca şi când abia în clipa aceea ar fi văzut munții albiți de zăpadă. De când te-ai făcut aşa? Şi începea din nou să-şi pună aceleaşi întrebări. Este adevărat că n-o iubise, că, luat cu ale lui, o uitase? Dar eu pe cine să fi iubit, dacă nu pe ea, striga în sinea sa. Să fi

iubit Vlahia, Grecia, Bosnia, pe cine? Pentru Albania am făcut totul, chiar dacă am neglijat-o uneori, dar cine ar putea spune că am iubit altă țară mai mult ca pe ea? Dar chiar şi-n timp ce părea că-i închisese gura adversarului invizibil (duşmanii lui erau în temniță, cei mai mulți în pământ, şi totuşi duhoarea lor blestemată mai stăruia în aer), deci când credea că-şi biruise adversarul, o voce slabă din interior îi şoptea: nu spune nimeni că n-ai iubit Albania, Ali, pentru că şi tu eşti albanez, dar n-ai iubit-o atât cât trebuie. Şi să n-o iubeşti cât trebuie înseamnă, în cazul tău, să n-o iubeşti deloc. Ea poate accepta de la altul o dragoste ciuntită, dar nu de la tine, pentru că de la tine ea avea mari aşteptări. Atunci, el îşi sprijinea capul în piept, ca şi când şi-ar fi spus: uite, alta acum. Albania nu voise orice fel de dragoste. Ea voia o dragoste specială, pentru care să uiți de tine, cu durere, cu patimă, cu sânge şi moarte.

Ostenit, încerca să-şi alunge gândul de la toate acestea şi atunci începeau să-l chinuie îndoielile: oare Direcția a Patra o fi aflat de toate acestea? Cu siguranță că da, îi mărturisea Vasiliqiei, câtă vreme scrisorile sultanului erau din ce în ce mai înveninate. Acum, frazele politicoase de la sfârşit, acelea care strălucesc precum penele din coada păunului, lipseau cu desăvârşire.

Direcția a Patra, îşi spunea el. O ignorase ani în şir, o sfidase, în vreme ce ea îşi continuase treaba în tăcere. De ani buni se ştia despre nesupunerea lui în fața Înaltei Porți. Pe nesimțite, încetul cu încetul, ca un deal ce alunecă la vale, el se strecurase din mâinile suveranului. Printre frazele politicoase din scrisorile lui era evidentă nesupunerea, uneori chiar o uşoară ironie. Purtase tratative cu englezii sau cu Bonaparte fără a-l informa pe suveranul său. Invita sau alunga consuli după bunul său plac, participa sau nu la marile campanii în fruntea trupelor lui după cum i se năzărea. Toate acestea erau cunoscute şi comentate în

cercurile înalte din capitală, şi totuşi sultanul închidea ochii. Îi este frică să se confrunte cu mine, îşi zicea Ali Paşa umflându-se în pene. Îi plăcea acest joc nebun al orgoliilor, pentru că, mai mult ca orice, îl făcea să simtă gustul puterii. Fără el, aceşti ultimi ani ai vieții lui ar fi fost plictisitori. Cu fiecare zi, provocările pe care le punea la cale erau tot mai evidente. Sultanul îl poftea mereu la festivități, dar el refuza invitațiile, aproape batjocoritor. Ştia ce-l aşteaptă la ospețele acelea mărețe. Otrava în pilaf şi a doua zi capul în Firida Ruşinii.

Treceau săptămânile, mesagerii se întorceau din capitală şi acum era clar pentru toată lumea că sultanul ezita să răspundă provocărilor. Între timp, la Direcția a Patra ajungeau aproape săptămânal cópii ale rapoartelor ambasadorilor străini adresate guvernelor lor, în care scria că puterea sultanului asupra Albaniei era ca şi inexistentă. Acum, nu numai în saloane, dar şi în alte cercuri, mai cu seamă printre militari şi clerici, se vorbea aproape deschis, cu ură sau zeflemitor, despre asta. De câteva ori, cenzura a fost obligată să interzică ziarele din pricina ştirilor otrăvite care acuzau indirect guvernul pentru slăbiciunea lui. Pretutindeni se punea întrebarea: oare cât o să mai suporte centrul?

În acest timp, prin toate ținuturile albaneze colcăiau spionii. Ali Paşa era înştiințat în amănunt despre ei şi se prăpădea de râs. Oare ce-or mai vrea să afle? întreba. Că nu mă mai supun Înaltei Porți, asta e clar ca lumina zilei. Atunci, ce mai vor? După câte se părea, agenții de la centru erau într-adevăr tâmpiți. Lăsați-i să strângă cât mai multe informații despre nesupunerea mea, le spunea apropiaților. Lăsați-l pe padişah să bea până la fund cupa asta amară.

El nu ştia că tocmai Direcția a Patra, cea pe care el o sfidase toată viața, îi săpa mormântul. Doar în ultimele luni, atunci când pericolul se apropia, el a înțeles dintr-odată ce

urmăreau ei, cutreierând îmbrăcați ca vagabonzi sau ca țigani prin zonele cele mai îndepărtate ale provinciei. Nu căutau dovezi ale nesupunerii lui față de suveran, ceea ce îi interesa era poziția populației în cazul izbucnirii unui conflict cu puterea centrală. Şi când, în cele din urmă, dovezile au fost adunate şi toate variantele posibile analizate (lucruri pe care le-a aflat mai târziu de la spionii lui), atunci a sosit scrisoarea aceea cumplită de la padişah, care părea un tunet venit din senin. „O să te nimicesc. Praf şi pulbere o să las în urma ta”, îi scria împăratul. Ce-i cu asta? se întreba paşa, scos deja în afara legii, învârtind în mâini scrisoarea fatală. De unde s-a ivit furtuna asta teribilă, această urgie ce mătură pământul, iscată în afundurile Asiei pentru a-l învălui şi a-i lua suflarea?

Războiul, amânat an după an, fusese în cele din urmă declarat. Dar nu asta îl uimise cel mai tare pe Ali Paşa, aşa cum nu i se mai întâmplase vreodată, ci altceva. Era revelația pe care o avusese brusc că sultanul amânase atâta vreme confruntarea cu el nu pentru că-i fusese frică, ci de „teama repetării unei istorii amare”. Aşa scria în raportul final al Direcției a Patra, pe care spionii lui au reuşit să pună mâna. Ceva mai încolo urmau cuvintele care l-au mâhnit cel mai tare: „Lucru care, conform convingerii noastre, este imposibil. Albania nu-l va urma pe Kara Ali, aşa cum l-a urmat pe renegatul Skanderbeg”.

Prin urmare, îndată ce s-a confirmat că într-o viitoare confruntare Albania avea să-l lase pe bătrânul vizir singur în fața mâniei imperiale, sultanul semnase decretul de război.

Această descoperire îl cătrănise şi-l îmbătrânise cu zece ani. Uite, Albania fusese cheia măreției şi decăderii.

Privea ore-n şir câmpia înzăpezită, străbătută de zborul vreunei păsări ce-i amintea de însemnele militare şi, ca şi când ar fi vrut să se convingă singur că peisajul acela este

real, murmura printre dinți: iată, deci asta e Albania. Al-ba-ni-a, îi pronunța numele, împărțindu-l în patru silabe. În realitate, numele acela îi părea puțin străin. Era obişnuit cu cel oficial, Arnautistan, care îi păruse întotdeauna cel firesc, iar acum înțelegea şi de ce. Îi dădea siguranță, îi dădea senzația că şi țara e a lui. În timp ce celălalt, pe jumătate material, pe jumătate ireal, îi dădea fiori. Albania, repeta rar, precum orfanii care pronunță pentru prima dată cuvântul „mamă” sau „tată”. Trebuise să ajungă la vârsta de optzeci de ani pentru a bâigui numele pământului pe care se născuse. E târziu, fusese cât pe ce să strige. E târziu pentru orice. Pentru el, cerul îşi închisese porțile. Nu degeaba acum i se spunea Kara Ali. Ali cel Negru.

Cufundat în aceste gânduri, în primele zile după ce fusese declarat trădător căzuse într-o muțenie totală, de parcă ar fi fost lovit de dambla. Apoi, încetul cu încetul se dezmeticise şi trimisese din nou mesageri care să dea alarma în toate ținuturile. Dar fu ca un strigăt în deşert. Nu-i răspunse nimeni, cu excepția câtorva bătrâni luptători săriți de pe fix, dintr-un ținut îndepărtat, care, după cum declaraseră singuri, sosiseră pur şi simplu pentru că li se făcuse dor de o încăierare, şi, după ce s-ar fi răcorit preț de trei, patru zile, nu mai mult, aveau s-o şteargă înapoi de unde veniseră.

Acum, firmanul care-l declara Kara Ali se afla cu siguranță pe drum, iar nesuferitul mesager al Curții, acela care-şi cănea părul ca femeile, urma să sosească probabil în trei, patru zile. Apoi, într-o săptămână, cel mult două, avea să se urnească şi oştirea. Iar el, cine ştie de ce, începuse să-i explice Vasiliqiei în cele mai mici amănunte cum porneşte la drum armata imperială pentru a înăbuşi o revoltă.

În fruntea ei, chiar înaintea steagurilor şi a emblemelor, înaintea tuturor deci, se pun în mişcare nişte momâi uriaşe, duse pe brațe de ostaşii infanteriei. Momâi? întreba ea uluită şi îngrozită în acelaşi timp. Ceva ca nişte sperietori de

ciori? De ce tocmai astea? Era de-ajuns s-o lase câteva clipe să-şi imagineze momâile acelea, înaintând cu sutele pe câmpia îngheţată, ca s-o cuprindă groaza.

De ce momâi? continua ea să se mire, cuprinsă de o teamă neobişnuită, care n-avea de-a face cu întunericul sau cu alte viziuni ciudate, ci, din contră, cu lumina înşelătoare a câmpiei. Cu privirea plecată, plină de tristeţe, ea se întreba de ce orice lucru care avea legătură cu soţul ei îşi pierde naturaleţea, se înstrăinează şi îngheaţă, ca atins de mii de duhuri rele. Aşa se întâmpla atunci când el vorbea despre Albania, iar ea, oricât ar fi încercat să suprapună chipul ţării, aşa cum şi-l imagina ea, cu ceea ce se întrupa din cuvintele lui, simţea imediat că cele două imagini erau complet diferite. Pentru Vasiliqia, Albania era uşor accesibilă, cu câmpiile şi colinele ei încremenite de ger, cu loviturile maiului, dis-de-dimineaţă, în putineiul în care se bătea laptele, cu ţesutul nesfârşit al pânzelor de zestre, cu uliţa bisericii scăldată-n soare şi cu cucul, căruia aici i se spune piază rea. În vreme ce pentru bărbatul ei Albania era altceva: un ţinut straniu ca un coşmar îngheţat, deasupra căruia luna şi stelele nu sunt altceva decât nişte steme şi embleme statale, ceva gol şi îngrozitor de sterp. La fel şi cu momâile acelea. Ea le văzuse în mijlocul lanului de grâu, cu câteva păsări ce se învârteau prin preajmă, la marginea câmpului, în vreme ce uite, îndată ce el le pronunţa numele, ele se transformau într-o clipă, înaintau prin ţarina pustie spre ei, fără lanuri de grâu, fără păsări jur-împrejur, triste, cu peticele fluturându-le în vântul de decembrie.

Dar de ce nişte momâi? îl întrebase ea pentru a treia oară, iar el, descleştându-şi anevoie maxilarele, mai curând scrâşnind decât vorbind (ca de fiecare dată atunci când n-avea chef să explice), îi spusese că momâile acelea reprezentau dispreţul faţă de duşman, în acest caz faţă de vizirul rebel. Adică ele nu făceau altceva decât să-i

anticipeze pieirea. Numai că sultanul nu ştie, mugea el, că atunci când o să vină ziua mea, nu cu o sută sau două, ci cu o mie, cu patruzeci de mii de momâi mă voi îndrepta spre capitala lui.

Ea încerca să-şi scoată din cap momâile acelea, dar ele continuau să-i bântuie imaginaţia şi, încetul cu-ncetul, îngheţate, parcă alunecând pe zăpadă, să se apropie de ea.

Între timp, în turnul dinspre sud, Ali Paşa îşi aştepta spionii, care soseau plini de praf şi cu sacul plin de veşti din capitala îndepărtată. Primul lucru pe care voia să-l afle era cine va comanda campania împotriva lui. Când, în cele din urmă, unul dintre trimişi îl informă cum că trupele de represalii aveau să fie conduse de un paşă de rangul al treilea, Bugrahan, spre uimirea spionului, care ar fi vrut să-şi bucure stăpânul cu această veste, Ali îşi puse mâinile în cap, ca şi când ar fi primit o lovitură cumplită.

Aşteptase pe altcineva: pe însuşi padişahul sau, cel puţin, pe marele vizir. Să fie primejdia cât de mare, oastea cât mai făloasă, tunurile cele mai grozave, totul cât mai semeţ, aşa cum cerea rangul unui marş împărătesc: pe el nu-l impresiona. Să i se acorde importanţa cuvenită, asta era totul. Iar ceea ce se întâmpla îl mâhnea. Împotriva lui Skanderbeg se ridicaseră doi împăraţi, unul după altul, şi ce mai împăraţi: marele Murat Han şi biruitorul Mehmet Fatih în persoană. În vreme ce împotriva sa venea unul dintre hârţogarii de la Academie, pe care el, la ceremoniile oficiale, nu-l învrednicise nici măcar cu o privire.

Turbarea îl scoase din amorţeală. Se linişti de-o părere, amintindu-şi că şi împotriva lui Kastrioti, la început, fuseseră trimişi comandanţi neînsemnaţi, până ce le venise rândul marilor viziri şi chiar sultanilor. O să veniţi, o să veniţi cu toţii, îşi spunea în barbă, unul după altul, în ordinea gradelor, după protocolul Curţii... după cum vă va cânta cucul.

Solii şi mesagerii porniră din nou în cele patru colţuri ale ţării. Spera că acum, după ce se căise pentru multele rele, ţara lui avea să-l ierte. Poate o să-i pară rău pentru vârsta lui înaintată, pentru singurătatea lui chinuitoare, atât de asemănătoare cu cea a tunetului întârziat, ce străbate cu greu cerul. Numai că nimic nu se schimbase. Ea, neînduratoarea, nu-ţi iartă nimic. Se întoarse primul mesager, cu mâinile goale, al doilea, la fel, al treilea, tot aşa, al patrulea, al şaptelea, al unsprezecelea. Ce se întâmplă cu ea? se întreba el printre dinţi. Nici acum, când ei s-au urnit, ei nu-i pasă? Uite, Grecia se mişcă, continua cu tristeţe. Ea, străina, profită de confruntarea lui cu sultanul. Străina, repeta Vasiliqia. Tocmai pentru că-ţi este străină, iar tu îi eşti străin, ea profită. În ultimele şase luni, Vasiliqia învăţase politică mai mult decât studenţii Institutului Imperial în cei zece ani de studii. Ea înţelesese că grecii, care-l urâseră dintotdeauna, profitau acum de pe urma lui, pentru ca apoi să-l abandoneze când nu vor mai avea nevoie de el. Căci Ali era pentru ei asemenea unei comori găsite pe drum, după care nu mai plânge nimeni.

În cele din urmă el înţelesese că în aceste ceasuri de urgie Albania nu voia să i se alăture. Fusese mereu convins că, dacă soarta ar fi vrut s-o lase văduvă, aveau să se prăbuşească împreună şi în urma lor va rămâne doar praf şi pustietate, ca înainte de facerea lumii. Însă acum înţelegea că avea să se prăbuşească singur. Ea va rămâne pe pământ aşa cum a fost dintotdeauna, ploile o vor uda şi migdalii vor înflori în aprilie, behăitul oilor va fi la fel şi nici forma frunzelor de porumb nu va fi alta. Emblemele, poate doar acelea se vor schimba... Şi fu cât pe ce să urle să se audă până la cer, sfredelit de această nouă şi dureroasă descoperire.

Şi totuşi, îţi vei aminti de mine, gemuse în sinea lui. Îţi vei aminti atunci când nu voi mai fi, dar degeaba, căci atunci va fi prea târziu.

Mânia şi durerea, prima îndârjindu-i, cea de-a doua domolindu-i gândurile, nu-l lăsau să cugete în linişte. Ştia că legenda lui începuse să se înfiripe. Simţea că-şi vor aminti de el, dar nu era sigur dacă de bine sau de rău.

Gândurile, care-i alergaseră încoace şi-ncolo ca o pisică sălbatică, într-un singur loc nu-l purtaseră: în viitor. Acolo fusese întotdeauna ceaţă şi abis, iar el se oprise mereu în faţa lor, după care, complet abulic, făcuse pasul înapoi. Era pentru prima oară când stătea mai mult pe ţărmul acelui ocean, strivit şi înspăimântat de imensitatea lui.

Şezuse zile întregi tăcut şi uneori Vasiliqiei i se părea că în locul gurii avea să-i crească o a doua barbă căruntă, iar el îşi va pierde darul vorbirii. Inerţia lui era cumplită. Apoi, ca şi prima oară, îşi reveni încetul cu-ncetul. Trebuia să facă ceva împotriva acelei furtuni ce se ridica dinaintea lui. Atunci, din adâncul fiinţei lui, scoase cu greu comoara pe care părea că o ţinuse acolo pentru vremuri grele: propria-i moarte. Iată ce va arunca, în chip de pradă blestemată, spre generaţiile viitoare. Pe tine şi moartea vă mai am. Aceste cuvinte i le spusese în primele momente după ce-şi recăpătase luciditatea.

Zi de zi, oră de oră, în vreme ce trupele de represalii, sub comanda lui Bugrahan Paşa încercuiau cetatea, el nu se mai gândea la nimic altceva decât la moarte.

La început, ea era oarecum legată de comparaţia cu Skanderbeg. Acela avusese într-adevăr un sfert de secol de glorie, dar moartea îi fusese banală. Scuturat de friguri pe propriul pat, cu fruntea scăldată în sudoare şi cu icoana soţiei în faţă. O, altul va fi sfârşitul lui.

Apoi, încetul cu-ncetul, gândurile abandonară trecutul şi se îndreptară spre viitor. Trecutul şi viitorul erau ca doi

munți, între care se afla el, Ali Paşa, scos în afara legii, fără stat, fără Albania, un hău întunecat în care vântul abate corbii încoace şi-ncolo. Vizirul care geme. Dar nu cumva adâncul e mai măreț ca munții? Deasupra lui eu voi aprinde o stea falnică şi strălucitoare: moartea mea.

Nu cu mult timp în urmă primise vestea morții prietenului său, Napoleon Bonaparte, mărunțelul paşă al Franței, cum i se spunea pe-aici. Şi el avusese o moarte tăcută, precum bătrânele din Tepelena, în patul lui şi, mai mult decât atât, prizonier. Şi tot atunci a primit o carte, abia tipărită de lordul englez cel şchiop, găzduit de el în cetate cu ceva timp în urmă. Cartea se numea *Childe Harold* şi într-unul din capitole englezul îl pomenea pe Ali Paşa. Grămăticul îi citise fragmentul acela. Îl ascultă în linişte, apoi luă cartea în mână, cercetă o bucată de vreme cu atenție literele minuscule ca nişte furnici nestatornice, ce păreau să-i care numele, pe slabele lor spinări, spre secolele viitoare, după care zvârli cartea cu dispreț. Dacă asta se numeşte nemurire, atunci el o scuipă direct în față. N-avea nevoie de cărți pentru a rămâne în istorie. Hadji Sheret îi spusese odată că regele Persiei îi comandase unui poet, unui anume Firdusi, un poem măreț, plătindu-i câte un galben pentru fiecare vers. Alții ridicaseră şi continuau să ridice, pentru gloria lor de după moarte, piramide, geamii, temple, mausolee şi morminte uriaşe. El n-avea nevoie de coloanele şi capitelurile acelea, pentru că avea să-şi construiască singur propriul monument. Asediat, bătrân, abandonat de toți, în zilele şi nopțile puține care i-au mai rămas el îşi crea încet arhitectura propriei morți.

Orice piramidă sau monument, oricât de măreț ar fi, cade pradă soarelui şi vântului, în vreme ce construcția unei morți, volumul ei, cupolele întunecate, frescele, porticurile, perspectiva eternității, toate astea nu pot fi erodate de nimic, niciodată. Uite, în felul acesta îşi va trimite el propria

moarte în vremurile viitoare, iar după aceea n-aveau decât să se măsoare cu ea toate morțile şi mormintele lumii.

Amețit de această perspectivă, începu să migălească la fiecare amănunt. Din când în când lăsa deoparte detaliile şi trasa câte o linie principală prin neantul cenuşiu al cerului. Sau de acolo, din înaltul boltei, elibera o cascadă... Ştia că din momentul acela viața sa nu se mai putea numi viață. Era mai mult mort decât viu. Ea avea acum alt gust, şi totuşi răspândea un parfum minunat, ca toate esențele rare. Uneori i se părea că totul nu este altceva decât o iluzie, o himeră, cum spuneau oştenii lui din nord. Dar îndepărta repede acest gând. Era măcinat de toate aceste îndoieli când, în cele din urmă, după o lungă aşteptare, sosi firmanul care-l declara trădător al statului şi al islamului. Curierul care-l adusese, cu bărbuța lui cănită, ajutoarele lui şi Vasiliqia se aflau de jur împrejur şi aşteptau de la el câteva cuvinte sau măcar un gest. Dar el ezita. Deşi ştia că acest moment va veni, simți cum i se pune un nod în gât. Se mânie pe el însuşi, îşi spuse că are o inimă de găină şi multe alte cuvinte de ocară, totuşi mâna continua să-i tremure. În cele din urmă reuşi să despăturească hârtia şi atunci pricepură cu toții că ochii lui nu citeau conținutul, pe care îl ştia dinainte, ci priveau departe. Punând hârtia pe o măsuță, aşa încât să vadă cu toții numele sultanului scris pe ea, îşi strânse pumnul deasupra ei ca şi când ai strivi o insectă. În jur totul părea înghețat.

Acesta a fost ultimul lui gest măreț. Au venit alte zile, fără gesturi, dar încărcate de grijile cotidiene, iar el, absorbit de un nou fior războinic, îi provocă într-o săptămână lui Bugrahan Paşa două înfrângeri grele. În săptămâna următoare se află că Bugrahan fusese demis, iar căpățâna lui era dusă în graba mare spre capitală, unde avea să fie expusă în Firida Ruşinii.

Urcând împreună cu Vasiliqia în cel mai înalt turn al cetății, îi arătase de acolo drumul pe care călătoreau de obicei curierii ce duceau capetele tăiate sau veştile importante în capitală. Pe acolo visează să trimită şi capul meu, zise el, râzând. De pe ziduri se vedea mulțimea corturilor oştirii asediatoare, printre care, cu ocheanul, încercă să-l vadă şi pe cel al comandantului proaspăt numit, cel mai vestit din armată, despre care în urmă cu şase luni se zvonise că va fi instalat prim-ministru.

În zilele care au urmat, când cei treizeci de mii de ostaşi ai lui Hurshid Paşa se înfruntau cu cele două regimente ale lui, cel din sud, compus din soldați tosci, şi cel din nord, format din gheghi, el continuase să se ocupe de monumentul viitoarei lui morți. Şi-l schița în singurătate, departe de lume, şi nimeni, nici măcar Vasiliqia, nu ştia cum va arăta. Se ştia doar că avea să fie fastuos... El murmurase ceva printre dinți despre butoaiele cu pulbere, care în ultimul moment aveau să arunce în aer cetatea cu tot ce era în ea. Flăcările se vor ridica până la stele. Odată cu ele, ca o coroană macabră, va ploua din cer aurul topit al tezaurului, cu perle şi rubine însângerate...

Ia avdes, ia avdes, ia avdes[1]. Ori de câte ori Vasiliqia se întorcea cu gândul la măreția morții lui, îi răsunau în amintire, ca o grindină de foc ce încerca să-i spulbere într-o clipită monumentul, acele cuvinte cumplite pe care cineva i le-a şoptit cu o secundă înainte de a-i tăia capul. Erau cuvintele ce i se spun unui condamnat la moarte: *ia avdes* şi pregăteşte-te să mori.

În ultima săptămână (prima după plecarea lui din lume), cuvintele acelea nu-i mai ieşeau din minte. Uite, chiar şi acum, când păşea prin coridoarele nesfârşite ale cetății, i se

---

[1] Spălatul pe față înaintea rugăciunii. (N. tr.)

părea că, din toate cotloanele, cineva îi şoptea aceleaşi cuvinte: *ia avdes*.

După Katil firmanul care-i declarase soţul trădător, se spunea că sosise celălalt decret, prin care era graţiat. Tobele din tabăra turcă, ce anunţau sosirea Hair firmanului, se auzeau până în cele mai îndepărtate odăi ale cetăţii. Spionii lui Ali Paşa trimişi în tabăra duşmanului dădură de veste că au văzut cu ochii lor firmanul, când însuşi Hurshid Paşa îl desigilase în faţa tuturor comandanţilor. El o chemă pe Vasiliqia în odăile lui. Ascultă aici, îi spuse, eu eram pregătit pentru o moarte măreaţă, nu pentru mine, căci moartea depăşeşte limitele omeneşti, ci pentru tine. Dar uite că sultanul m-a iertat şi, chiar aşa stând lucrurile, meritau ochii tăi un asemenea spectacol? Ochii tăi micuţi, urmă el dispreţuitor. Ea îl auzea pentru prima oară vorbindu-i astfel. Voi merge guvernator într-o provincie liniştită, unde nu sunt nici răzmeriţe, nici glorie. Împărăţia e mare, mi-au spus că sunt provincii în care de o sută de ani nu s-a întâmplat nimic. Uite, într-un asemenea loc voi merge.

Ea îl asculta şi nu-i venea să creadă. Muntele se prăvălea şi se făcea fărâme într-o clipă, ca-ntr-un coşmar, sub ochii ei, tunetul se transforma într-un joc de copii... căţea, îşi spuse, are optzeci şi doi de ani, a albit de tot, cutremură o întreagă împărăţie, iar ţie nu-ţi ajung toate astea, ci vrei să-l vezi mort? Căţea. Ce te uiţi aşa la mine? o întrebă el. Dacă firmanul e mincinos, lucru de care mă îndoiesc, atunci veţi vedea.

Ea fusese poate prima care a înţeles că firmanul era amăgitor. Cei care-l aduceau păşeau într-un fel ciudat, ca şi când ar fi avut picioare de lemn, şi aveau o paloare nesănătoasă pe chip.

— Rămâneţi acolo, le strigase el când se apropiaseră la douăzeci de paşi. Ce-mi aduceţi?

Purtătorul firmanului îl ridică.

— Moartea, Ali. *Ia avdes* şi...

Un bubuit de armă răsună din ambele părți şi apoi dădură năvală, iar în învălmăşeala aceea ea văzu cum cineva îl târa pe trepte... Nu-şi putea dezlipi privirea de acolo. Uite-i moartea, îi şoptea un glas mititel în tâmple, şapte trepte de piatră şi trosnetul capului pe ele... şi brusc, în golul ivit în ochii ei, doar cu o clipă înainte de leşin, ea văzu momâile, venind în şir indian cu mişcările acelea țepene ale lor pe câmpia albită de zăpadă. Ah, strigase, nu astea, nu astea, şi se prăbuşise la pământ.

Mica suită, cu văduva în frunte, ieşi în cele din urmă la aer, sus, în turnul de miazănoapte. Femeia se apropie de ziduri şi privi în adâncul câmpiei ce se pierdea în zare. Cine ştie de ce, poate din pricina întinderii nesfârşite, spațiul acela mort, deasupra căruia se roteau corbii, îi amintea de propria-i singurătate.

Dincolo de poarta cetății, nu departe, era oprită o caretă ai cărei cai aveau semne de doliu la hățuri. Careta era gata de plecare. O aştepta. De multe ori îi promisese că o va duce în capitală la serbările imperiale, dar de dus, n-a dus-o niciodată. Şi uite că acum mergea acolo fără el.

Era singură între luna februarie şi lumea întreagă.

Drumul care unea cele două continente îi străbătea singurătatea. Pe acelaşi drum, cu o săptămână în urmă, pornise şi capul lui. Trupul fusese înmormântat aici şi, în vreme ce păşea cu capul plecat în fruntea convoiului mortuar, mintea ei, rămasă parcă prizonieră unui gând, frământa şi iar frământa mai mult sau mai puțin întrebarea cum de era posibil ca ea să însoțească la groapă doar jumătate din soțul ei, chiar acea jumătate care ei îi fusese complet străină.

Din foarte puținele lor apropieri intime ea nu-i cunoscuse trupul aproape deloc. Până atunci nu se gândise la asta, dar, auzind că-i expediaseră capul în capitală, şi-a dat

seama că pentru ea el începea de la gât în sus. Cealaltă parte a trupului consta doar în veşminte strălucitoare, cu însemnele rangului cusute pe ele şi nimic mai mult.

Văduva continua să scruteze câmpia, iar cei doi însoţitori s-au privit unul pe altul, întrebându-se din ochi: nu cumva tezaurul ar trebui căutat şi pe câmp?

Când se instalase prima răceală în relaţia ei cu sultanul, ea nu ştia nimic exact, ci i se păruse doar că toată acea întindere fără graniţe, care, ca orice câmpie din lume, fusese acoperită până atunci cu bordeie, copaci legănaţi de vânt, mori şi hambare, se scuturase fără veste de toate astea, se lepădase de ele, umplându-se într-o clipă de mister, de călăreţi gonind în noapte, de dervişi şi călugări enigmatici. Uneori i se părea că din ea reînvie fantomele îngropate cu mult timp înainte.

Dar uite că acum coşmarul se sfârşise. Câmpia devenise din nou câmpie. Careta cu caii îndoliaţi aştepta în apropiere, iar ea, văduva lui Ali Paşa cel Negru, avea să străbată întinderea pustie, gonind pe drumul pe care veniseră vânturile ultimei lui toamne, curierii, scrisorile şi, la sfârşit de tot, momâile.

Se afla încă la marginea singurătăţii sale. Careta avea să plece şi atunci ea va pătrunde încetul cu încetul pe continentul durerii. Tot ţinutul acela se va strânge în ea, iar întreaga ei făptură de femeie însingurată se va întinde la nesfârşit, subţire ca fumul peste tărâmul acela euroasiatic.

VI

Tot la margine de împărăţie

Poate că pe cortul uriaş se aşezase bruma, după cum se auzea scârţâind ori de câte ori bătea vântul. Şedeau tolăniţi

pe paturile de campanie, cei mai mulți suflându-şi în pumnii îngheţaţi şi blestemând fumul din sobă, pe care vântul îl aducea înapoi în interiorul cortului. Câţiva fumau gânditori, scuturând scrumul direct pe rogojină, privind concentraţi rotocoalele de fum ca şi când le-ar fi văzut pentru prima dată. Doi dintre ei jucau şah, unul citea, iar în colţul de lângă sobă alţi doi-trei îl ascultau pe evreul Elias, care povestea ceva. Un soldat tot intra şi ieşea, aducând cafele sau luând ceştile goale.

— Soldat, mai dă-mi o cafea, oricum nu pot dormi noaptea, zise un bărbat slăbuţ, cu o faţă străvezie şi fină ca de porţelan.

De când ajunseseră acolo, cu trei zile în urmă, pentru că nu-şi începuseră încă treaba pentru care se deplasaseră special din capitală, orele treceau anevoie, plictisindu-se sau amintindu-şi tot soiul de întâmplări din misiunile anterioare, făcând comparaţii şi glumind, ori plângându-se că le lipseşte una-alta, aşa cum fac mai toţi funcţionarii instituţiilor centrale atunci când merg cu serviciul în provincie.

Intră Lala Shahin, cu părul numai bucle care-i cădeau neglijent pe frunte, în contrast cu expresia nemulţumită a feţei.

— Ce mai e pe-afară? întrebă unul, fără să ridice capul.

— Nimic, frig. Te taie crivăţul. Aşa i se spune şi prin părţile voastre vântului ăstuia? L-am văzut pe ăla, pe porcul cu clopoţei, pe blestemător.

— La naiba, ce mai face şarlatanul ăla pe-aici? întrebă celălalt, din colţul lui.

Lala Shahin avu o grimasă plină de ură.

— Îţi vine să borăşti când vezi asemenea imbecili, zise. Te ia durerea de cap. Iese în faţa armatei, trimite blestemul la începutul luptei, lucru care ţine cât clipeşti din ochi, şi pentru asta ia salariu un an întreg.

— Hm, făcu evreul Elias. De ce te enervezi, Lala Shahin? Blestemul aruncat împotriva cetăţii, înainte de asaltul glorioaselor noastre armate, e unul dintre cele mai vechi puncte din regulamentele militare. Ba chiar unei armate îi poate lipsi bucătarul, dar niciodată blestemătorul.

Chip-de-porţelan râse, scoţând nişte sunete care aminteau de clinchetul paharelor. Obrajii şi fruntea îi tremurară câteva clipe, apoi faţa îi redeveni neclintită.

— Ştiţi, interveni un altul, din capitală urmează să vină un alt grup, care se va ocupa de evaluarea proprietăţilor lui Ali Paşa.

— Şi ce se va întâmpla cu moşiile lui?

O bucată de vreme discutară despre proprietăţile vizirului mort.

— Crainicii încă mai citesc decretul imperial? întrebă unul dintre jucătorii de şah.

Lala Shahin dădu din cap în semn că da.

Celălalt trase o înjurătură printre dinţi.

— Uite, asta e o chestie pentru care îţi vine să te iei cu mâinile de cap, nu blestemătorul. Decrete de când lumea, copiate de bătrâni senili, care nu ştiu nici măcar unde este Albania. Păi în cazul ăsta ce mama naibii mai căutăm noi aici?

— Decretele n-au cum să fie precise câtă vreme în cazul Albaniei nu s-a luat nici o hotărâre, zise Lala Shahin.

O bucată de vreme făcură tot felul de presupuneri despre viitorul decret. În patru sute şi ceva de ani, decretele imperiale care stabileau statutul Albaniei fuseseră când crâncene, când binevoitoare, când cumplite, când neutre şi aşa mai departe. Pentru orice se întâmpla puteai găsi câte un exemplu şi la fel pentru perioadele când nu se întâmpla nimic.

— Atunci ce i-a apucat de ne-au trimis cu atâta grabă chiar în toiul iernii? se lamentă chip-de-porţelan.

Din dimineața aceea rece în care au primit ordinul de a porni de urgență spre Albania, ei și-au pus această întrebare de sute de ori. Doamne, de ce atâta grabă? se întrebau în pragul porții despărțindu-se de soțiile speriate, apoi în birourile reci, primindu-și documentele de deplasare și, în cele din urmă, în timpul călătoriei nesfârșite către Peninsula Balcanică. Procesul de deznaționalizare, sau „Kra-kra", era o acțiune ce se întindea pe sute de ani, deci graba nu se justifica.

— Adevărat, de ce ne-au trimis așa de grabnic? repetă careva.

— Poate pentru a-i liniști pe cei care cer pedepsirea Albaniei, zise evreul Elias. Vă amintiți ce au scris ziarele despre plecarea noastră? Vă mai amintiți titlurile? Corbii se năpustesc asupra Albaniei. A început dezmembrarea Albaniei. Albania – anul zero.

— S-ar putea să fie așa cum spune Elias, zise cineva. E posibil să ne fi trimis degeaba, să se creeze panică. Ca și cu momâile alea.

— Deci nici violență, nici „Kra-kra", făcu Lala Shahin. Atunci ce mai rămâne?

— Există doar o situație în care Albania n-a fost, zise altul, sau peste care a trecut repede: „starea excepțională".

— Brr, făcu iar Lala Shahin, cutremurându-se.

— În ultimii ani chestia asta se aplică din ce în ce mai des acolo, spuse evreul Elias.

Își amintiră situații și provincii în care se aplicase „starea excepțională", și care în limba veche se numeau „ținuturile luptei", cuvinte pe care consulii străini le traduceau cu mare dificultate. „Situația" era analizată de Direcția Întâi a Ministerului de Interne și se aveau în vedere diverse aspecte: religioase, locale, de castă ori de tradiții. Maeștrii care se ocupau cu asta colaborau cu Arhiva Centrală și foloseau informații adunate de-acolo.

— Am călătorit odată printr-o asemenea provincie, zise Lala Shahin. Doamne, n-am să uit cât oi trăi.

Tipul slăbuț cu obrajii de porțelan asculta absent discuția celorlalți. Gândul îi zbura în altă parte. Îşi spunea că în ambele cazuri, şi dacă Albania ar fi declarată Ținut Haram, şi dacă ar fi declarată Ținut de Luptă, pentru el ar fi la fel. În primul caz, guvernarea ar fi ajuns pe mâna armatei, şi în locul lor ar veni maeştrii violenței, cu dosarele, regulamentele şi instrumentarul lor. Ei vor deschide vechile cronici ale marilor torturi născute în stepele asiatice, în care sunt notate toate caznele prin care a trecut specia umană pe acest pământ: crucificarea, tragerea în țeapă, zdrobirea oaselor, tăierea cu fierăstrăul, îngroparea de viu, sfâşierea, zdrobirea sub copite, jupuirea pielii, arderea în cuptor, fierberea în cazan etc. Toate acestea se vor întâmpla aici, în vreme ce ei, funcționarii Arhivei Centrale, vor fi plecat de mult. Departe, îşi zise el, cât mai departe. Până în capitală călătoria durează şase zile. Apoi vor începe zilele banale de muncă în Arhivă, diminețile friguroase, când miile de salariați ai instituțiilor centrale se grăbesc pe stradă pentru a nu întârzia la program, ore nesfârşite petrecute cu dosarele în față, cu mâinile amorțite şi ochii împăienjeniți. Şi totuşi, odată cu apropierea primăverii, zilele vor fi mai senine şi mai calde, iar în primăvara aceea el avea să se însoare.

Colegii îl ironizau adesea pentru asta. Era specialist în domeniul nunților, al ritualurilor mortuare şi al altor obiceiuri şi, deşi munca lui era considerată mai puțin importantă în comparație cu domeniile principale, cum era cel privind revoltele, în care era specializat chiar şeful echipei, sau cel care privea conştiința națională, de care răspundea evreul Elias, cel privind memoria popoarelor, domeniul lui Lala Shahin, ori cel care se ocupa de limbile naționale, de care era răspunzător Mutul, cel mai bătrân

dintre ei, a cărui poreclă făcuse să i se uite numele, munca lui deci avea momente când devenea la fel de importantă. Deşi îl luau peste picior, ceilalți ştiau că, în caz că se lua decizia cumplită a deznaționalizării unui popor, conform doctrinei Kra-kra, atunci el, împreună cu ceilalți, trebuia să fie gata să prezinte, printre altele, cu cifre şi termene exacte toate modalitățile posibile pentru ciuntirea, mutilarea sau dispariția completă a ritualurilor de nuntă ale poporului de curând supus. În capitală i se acorda mare importanță acestei specialități, deoarece, după spusele unor vechi învățați, era dovedit faptul că din nuntă se poate naşte teatrul, considerat una dintre cele mai diabolice invenții ale creştinilor.

Ironizându-l pentru celibatul lui atât de întârziat, ei îi ziceau uneori: o să fie stranie ziua în care o să te însori tu, Harun, ucigaşul nunților de pe pământ. El râdea în felul lui ciudat şi-şi spunea că, într-adevăr, ziua aceea va fi tare stranie. În casa lor imensă din capitală, numeroasele lui rubedenii spuneau deseori că ar fi vremea să se însoare. Deşi păreau veseli, el simțea că veselia aceea ascundea uneori o tristețe difuză. Isteț încă de mic, fusese singurul băiat al unei mari familii care slujise cu devotament, generație după generație, statul. Întregul clan fusese dezamăgit când el, în locul unei cariere religioase sau diplomatice, o preferase pe cea de funcționar la Arhiva Centrală. Chiar şi acum, după atâția ani, ei îi aminteau necăjiți de alegerea făcută, în vreme ce el se felicita în gând: voi n-o să puteți înțelege niciodată ce meserie grozavă e asta.

Ori de câte ori întâlnea, în vechile decrete pe care trebuia să le cerceteze, titulaturi imperiale, cum ar fi: măreţul padişah Selim-Han, nepot şi strănepot de sultani, rege al regilor, împărat al împăraților până în Ziua de Apoi, stăpân al ținuturilor nesfârşite şi ocrotitor al pământurilor

islamului, cel ce a îngenuncheat două împărății şi opt regate şi a ras trei sute de oraşe de pe suprafața pământului, rege peste arabi, persani şi elini etc. etc., deci, ori de câte ori întâlnea asemenea formulări, el, cel mai înțelept bărbat din familia sa, îşi spunea fără să vrea: Harun Ibra, ucigaş al bucuriei pe pământ, cel care dispreţuieşte miresele şi podoabele lor, care nesocoteşte sexul femeiesc şi vlaga bărbătească, stricătorul unui miliard de nunți până în Ziua de Apoi! Câteodată, gândul acesta îl îngrozea. Încerca să şi-l scoată din cap şi, chiar dacă uneori reuşea, amintirea viitoarei sale nunți îl vlăguia. Cândva, nu foarte departe, la primăvară sau poate la toamnă, va veni şi ziua nunții lui şi atunci... acolo... Ce, acolo?... se întreba îngrozit. Teama difuză că va plăti (să strici o nuntă e mai grav decât să strici un pod, spun bătrânii) punea stăpânire adânc pe el. Dar imediat se liniştea singur: la urma urmei, acelea sunt nunțile unor popoare răzvrătite. Harun Ibra, ucigaş al bucuriei albanezilor, ungurilor, grecilor, sârbilor, evreilor, bulgarilor, cehilor, polonezilor, macedonenilor, croaților, armenilor, georgienilor, azerilor, muntenegrenilor, palestinienilor, egiptenilor, libanezilor, uzbecilor, kirkizilor, moldovenilor, românilor. Dar nu numai atât: aceasta era o caznă prelungă, o durere ce ținea de secole, dar care, în comparație cu munca maeştrilor violenței ce observau cu orele chinurile rebelilor fierți în cazan sau jupuiți de vii, treaba lui era, fără discuție, o minunăție.

Alături se discuta tot despre Albania.

— Da, da, tu ai dreptate, îi spunea Mutul evreului Elias. Nici deznaționalizare, nici violență. „Kra-kra” ține acum mai mult de trecut, iar prin violență este greu să supui o țară care i-a dat împărăției un sfert dintre înalții demnitari. Chiar dacă aceştia slujesc de secole şi cu devotament statul, nici unuia dintre ei n-o să-i pice bine să-şi vadă țara natală înecată în sânge.

— Dar oare în „ținuturile de luptă” nu sunt măceluri? întrebă Lala Shahin.

— O, dar asta e altceva, zise evreul Elias. În cazul acesta ei se vor ucide între ei.

— În plus, în Albania, ca peste tot în Balcani, decretarea „stării excepționale” va fi uşurată de chiar temperamentul localnicilor, nu-i aşa, Elias? întrebă Mutul.

Evreul aprobă din cap.

— Un prieten al meu de la Direcția Întâi mi-a povestit ce eforturi uriaşe a trebuit să facă pentru a instaura „starea” într-o provincie din nord, undeva, dincolo de România, zise Elias. Dar n-a mers. Era un popor moale, pe care nimeni nu putea să-l scoată dintr-ale lui... Atunci s-a decis deznaționalizarea.

— Da, dar în Balcani e altceva, spuse Lala Shahin. Aici stăpânitorii albanezi se confruntă între ei, şi-şi lovi cu palma geanta de piele. Încă dinainte de Skanderbeg. Chiar şi astăzi...

Ceilalți priviră spre geanta pe care s-ar fi zis că o văd pentru prima oară.

— Confruntări nesfârşite, urmă el, pentru proprietăți, pentru femei, pentru tronul princiar rămas neocupat, pentru o vorbă aruncată la-ntâmplare, pentru câini, pentru şoimii de vânătoare şi dracu’ mai ştie pentru ce.

În vreme ce vorbea, mâna lui continua să mângâie geanta, ca şi cum de-acolo i-ar fi venit şi-n clipa aceea informațiile de care avea nevoie.

Sectorul în care lucra avea sarcina, printre altele, să urmărească pas cu pas arborele genealogic al marilor familii de principi albanezi, majoritatea stinse deja. Era o muncă ce dura de secole.Teama că un urmaş al acestora ar fi putut pretinde tronul vreunuia dintre stăpânitorii faimoşi de odinioară îi făcea pe toți funcționarii, începând cu directorul şi până la cel mai umil slujbaş, să trăiască într-o tensiune

continuă. Ştiau că, dacă s-ar întâmpla aşa ceva, urmările aveau să fie groaznice, aşa încât, pentru a preveni urgia, stăteau la pândă zi şi noapte, suspectau pe oricine, gemeau în somn. În dosarele lor găseai totul despre marile familii albaneze, originea fiecăreia, legăturile, încuscririle, duşmăniile, într-un cuvânt acolo era povestea lor de-a fir a păr, până la dispariţie. După răzmeriţa lui Skanderbeg, la care luaseră toţi parte şi-şi împărţiseră între ei fărâma aceea de glorie, îşi părăsiseră ţara ocupată. Se răspândiseră ca puii de potârniche prin toată Europa, stingându-se unul după altul. Primii au dispărut cei din familia Balsha, în secolul al XV-lea, înainte de ocupaţie. Kastrioţii aveau să dispară un veac mai târziu, la Roma. Ai lui Muzaka în jurul anului 1600. Cam tot atunci li s-a pierdut urma Araniţilor. Dukagjinii au dispărut la Veneţia, prin secolul al XVII-lea. Despre ceilalţi nu se ştia nimic.

Lala Shahin auzea vocile colegilor săi ca prin vis. Ori de câte ori venea vorba despre vechile familii princiare albaneze, îl cuprindea tristeţea.

Cercetând ani la rând evoluţia acestora, Lala Shahin începuse, încet-încet, fără a pricepe nici el cum şi de ce, să-i îndrăgească. Acesta era şi motivul pentru care, atunci când se deschidea discuţia despre ei, pentru a nu se trăda, el stătea deoparte. Adevărul e că-l fermecaseră de-a binelea. Uite, acum, numele lor, stâlcite niţeluş în gura colegilor săi, pluteau ca nişte norişori în cortul îngheţat.

Le urmărise an după an şi secol după secol încă din vremea în care unii dintre ei, sub ameninţare, dar mai ales din orgoliu, acceptaseră să-şi schimbe calendarul, iar apoi titlurile conte şi duce în acelea de paşă şi vizir. Şi astfel, uneori mânioşi, dar de cele mai multe ori în joacă sau cu ironie, bărbaţii cu turban şi femeile cu feregea, purtate ca nişte măşti pe care le arunci la sfârşitul spectacolului, îşi săpaseră propria groapă.

Când îşi reveniseră din zăpăceală şi voiseră să-şi arunce într-adevăr măştile de pe chip, au înțeles că acestea nu se mai desprind aşa uşor, că li se smulg odată cu fața, iar uneori chiar cu capul. Turbați, cu Kastrioti în frunte, au pornit atunci o răzmeriță cumplită, ce continuase preț de patruzeci de ani.

Lala Shahin le urmărise destinul, mai bine spus decăderea fiecăruia dintre ei, şi mai apoi fuga în Europa a celor rămaşi în viață. Unii intraseră în serviciul unor regi străini, luaseră parte din nou la lupte, câştigând chiar galoane şi glorie, dar aceste războaie nu mai erau la fel, iar gloria le era străină şi rece.

Cu toate strădaniile supraomeneşti ale Arhivei Centrale de a le şterge de pe fața pământului, numele lor rămăseseră răspândite prin toată Albania, în geografia ei. Oamenii aceia vijelioşi, încăpățânați şi violenți se transformaseră acum în lunci, munți, câmpii, crânguri şi cascade. Ținutul Balshikiei, Shpatul, Izvorul Skuriei, Myzeqeja, Platoul Dukagjinului, Muntele lui Skanderbeg. Solemni, neclintiți, după atâtea şi atâtea secole, ei se ridică printre nori, singuratici, imuni la setea de putere, mânie şi la veşnicele dispute...

Lala Shahin trase din nou cu urechea la discuția din jur şi observă că ea se mutase de la vechii stăpânitori la cei prezenți. Ca o tipsie mare cu pilaf, ea îi aduna pe toți în jur. Vorbeau doi câte doi, trei câte trei, iar frazele se suprapuneau fără a-şi pierde şirul. Îi pomeneau pe rând, îi comparau între ei, apoi cu cei dinainte. Grecii n-au motive să-l afurisească în cântecele lor pe Ali Tepelena, spunea unul. Acum profită de el şi se mişcă. Asta e soarta bastardului, îi răspunse evreul Elias. Toți îl dispreţuiesc. După cum s-ar părea, bunăvoința față de albanezi e de domeniul trecutului, spuse pentru a treia oară Mutul.

Lala Shahin îşi zise că aceasta e fraza care, mai mult ca sigur, e repetată acum de milioane de ori în lungul şi-n latul uriaşului stat. După supunerea Albaniei, cu secole în urmă, trebuie că se discutase la fel. Precum tunetele în aprilie, decretele se succedaseră unul după altul, din ce în ce mai blânde, până în ziua în care, ca un trăsnet pe cerul senin, ieşise Firmanul Împăcării, care începea cu „Albania îmi e la suflet”. Şi, ca şi când n-ar fi fost de-ajuns acordarea, într-un singur an, de grade militare înalte, pentru a arăta tuturor că aceasta e o politică permanentă, albanezilor li s-a oferit postul de prim-ministru peste întreaga împărăție. Şi nu de ochii lumii sau pentru câțiva ani, ci pentru aproape un veac.

Ori de câte ori îşi amintea, Lala Shahin zâmbea în sinea lui şi dădea din cap plin de admirație. Noi avem coroana, ei au cârma statului, se spunea pretutindeni despre familia Küprüli, singura în lume care-şi moştenea ca o adevărată dinastie postul de prim-ministru. Răsfoind dosarele arhivei, Lala Shahin dăduse peste sute de scrisori provenite de la înalți demnitari, lideri religioşi, vrăjitori, profeți, imami ori simpli dervişi, adresate sultanilor, în care îi rugau, îi implorau, îi speriau ori îi amenințau cu răzbunarea lui Allah dacă nu repară această greşeală. Scrisorile veneau de peste tot, erau scrise în tot soiul de alfabete, în limbi vii sau moarte, însoțite uneori de semne misterioase, de bărbi tăiate în semn de doliu pentru acest sacrilegiu, cu adeverințe de la medic că această suferință îi pricinuise petentului insomnii, orbire, surzenie, astm, topirea pe picioare, gută, dureri în gât sau în ceafă etc. Erau scrisori scrise cu sânge, lucru firesc într-o asemenea situație, dar cel mai cutremurător fusese un scurt mesaj, care, în semn de disperare extremă, venise însoțit de mâna tăiată a autorului. Când nici măcar asta n-a avut urmări, a devenit clar că nici gândul, nici mâna robului nu pot înlătura nelegiuirea şi că ultima speranță era intervenția lui Dumnezeu.

Lala Shahin îşi înăbuşi un oftat. Mâna Domnului lovise în cele din urmă, şi încă năprasnic. Şi totuşi, o voce interioară îi spunea că Albania n-avea să fie spulberată nici de data asta. În vreme ce călătoreau spre Ianina, dând frâu liber urii şi dorinţei de răzbunare, el încerca să se consoleze spunându-şi că stăpânitorii albanezi de-acum aveau prea puţine în comun cu cei din vechime, aşa încât n-avea de ce să se necăjească din pricina lor. Semănau, fără îndoială, în nervozitatea şi violenţa lor turbată, şi totuşi, laolaltă cu turbanul, o moleşeală adâncă le învăluia creierii. O ceaţă asiatică, înecăcioasă precum aburii din hamam, prin care lucrurile se văd neclar sau contorsionat, îi făcea să nu mai semene cu stăpânitorii de odinioară, cu muntenii aceia vijelioşi pe care şi-i amintea cu mare tristeţe: Balsha, Thopia, Dukagjinii, Muzacii, Kastrioţii.

Aşa ajungea să se liniştească singur, dar suferinţa nu şi-o putea alina. Era convins că lumea avea încă nevoie de nebunia lor. Fără ea, viaţa avea să fie monotonă, aşa că, în secret, se ruga ca ei să mai reziste.

În jurul lui, discuţia continua la fel de animată, doar că acum erau din ce în ce mai pesimişti. Vorbeau din nou despre dosare şi despre ce surprize avuseseră răsfoindu-le.

Adevărul e că se aşteptau la orice. Petrecuseră zile la rând, înainte de a pleca, în sălile Arhivei, aplecaţi deasupra celor o mie de dosare despre Albania. În ele se consemnase tot ce alcătuia ţara aceea: oraşele, satele, înălţimea clopotniţelor, râurile, mlaştinile, cetăţile, sectele secrete, cimitirele, podurile, morile de apă, poveştile, ţărmurile bântuite de vânt, cutremurele, graiurile locale, broderiile, avalanşele, nunţile, bocetele, perindarea generaţiilor, triburile, clanurile mari, clanurile mici, bisericile, mânăstirile, temperatura mării, casele-gospodării, numite şi fum sau foc sau stirpe, şefii de trib sau şefii munţilor,

duşmăniile, încuscririle, bătrânii-bătrâni, bolile moştenite, teatrele antice, spionii, mările ş.a.m.d.

Alături se aflau celelalte săli. Toate mari şi reci, cu ferestre exagerat de înalte, prin care intra o lumină ce părea străină de anotimpul de afară. O lumină ce părea că vine direct din sferele imuabile ale timpului, mereu cenuşie şi mereu rece. Lucraseră în Arhivă întreaga lună decembrie şi, pentru că masiva clădire nu era niciodată încălzită din pricina pericolului de incendiu, frigul le intrase până-n măduva oaselor. Totul era rece, şi mesele, şi paginile dosarelor, şi degetele lor, atârnând grele ca plumbul deasupra hârtiilor. Nu se făcea focul nici în sala centrală, Mausoleul, cum i se spunea datorită înălțimii ei. În sala aceea lucrau doar funcționarii superiori şi doar rar erau chemați şefii de departament. Acolo lucra cu orele directorul de la „Kra-kra”, sau Marele Corb, cum îi spuneau între ei, despre care se zvonea că o dată la trei luni era chemat la o întâlnire specială de însuşi sultanul, însă nimeni nu ştia când şi de ce.

Deznaționalizarea parțială sau completă a popoarelor, care era sarcina principală a Arhivei Centrale, se făcea după vechea doctrină secretă „Kra-kra” şi parcurgea cinci etape principale: prima, stingerea concretă a răzmeriței; a doua, eliminarea ideii de revoltă; a treia, distrugerea culturii, artei şi tradițiilor; a patra, stingerea sau mutilarea limbii; şi a cincea, stingerea sau reducerea memoriei naționale.

Cea mai scurtă dintre acestea era înăbuşirea revoltei, care consta doar în operațiuni militare; în vreme ce faza cea mai complicată era stingerea limbii, adică Nelimba, cum i se mai spunea.

Pe un raft greu de bronz se aflau dosarele limbilor moarte. Erau voluminoase, dar majoritatea paginilor fuseseră şterse cu cea mai mare grijă. Dispăruseră astfel din dicționar, etapă cu etapă, conform alterării sau dispariției lor din

vorbire, mai întâi cuvintele, apoi regulile morfologiei şi ale sintaxei, în cele din urmă fiind şterse chiar literele alfabetului, ultima rămăşiţă a limbii scrise, lucru care confirma moartea ei. Atunci, imediat după asta, începea o altă etapă, chiar mai lungă şi mai chinuitoare, anume asaltul asupra limbii vorbite, care avea, de asemenea, subfazele ei. Aşa, de exemplu, ultima subfază era stingerea limbii din ultimele ei puncte de rezistenţă: femeile bătrâne. Se demonstrase că, în general, limba rezistă mai mult la femei şi mai ales la cele care au născut. Apoi, după ce limba era ştearsă de pe faţa pământului, venea o vreme când se împuţinau şi femeile bătrâne, care, precum nişte vetre fumegânde, mai păstrau încă cenuşa ultimelor ei rămăşiţe. În nişte caiete speciale acestea erau numite „păstrătoarele limbii”, fiind supuse unei supravegheri permanente până ce mureau. După care, dispariţia limbii, adică Nelimba, era considerată încheiată.

Toată această experienţă seculară se afla în dosarele Arhivei. Acolo erau toate, termenele, surprizele, ultimele suflări, într-un cuvânt, totul, cu o singură excepţie: limba dispărută însăşi. În miile de pagini ale dosarului nu se afla nici măcar o urmă de-a ei, nici un cuvânt, ba chiar nici o literă. Dispariţia completă avea drept scop eliminarea oricărei reveniri.

Multă vreme existaseră două curente opuse în legătură cu păstrarea sau nu a cadavrului limbii. O tabără susţinea că mumia ar fi trebuit păstrată cel puţin într-un dosar din Arhivă, cealaltă afirma că asta n-ar fi fost nimănui de folos şi, în plus, oferea posibilitatea unei renaşteri. În cele din urmă, cea de-a doua tabără ieşise învingătoare. Susţinătorii ei găsiseră în vechile cronici exemplul renaşterii unei limbi, pe care cronicarii o numiseră îngroziţi „Limba-Hristos”. Nu se ştie cum s-a întâmplat, scriau ei, ca o limbă moartă să se ivească din nou pe pământ. Au fost puşi sub observaţie

oamenii care o vorbeau, au fost prinşi pe când se refugiau în bălți, au fost încătuşați şi torturați, dar n-au vrut sau n-au putut să spună unde au găsit-o. S-au făcut cercetări temeinice în Arhivă, au fost cercetați unul câte unul funcționarii care au lucrat în Mausoleu, intrările şi ieşirile fiecărui slujbaş, dar fără nici un rezultat. Totul a rămas învăluit în mister. Uite, aşa a fost cu întâmplarea aceea enigmatică, scriau cronicarii, ce i-a îngrozit pe toți ani la rând şi le-a tulburat liniştea trupului şi a sufletului. Cu aceste pagini ale cronicii drept dovadă, tabăra dură a câştigat fără drept de apel confruntarea.

Totuşi, dosarele limbilor moarte erau puține şi țineau de trecut. O limbă moartă, chiar şi în perioada de maximă înflorire a doctrinei „Kra-kra", era considerată o mare victorie. Dar de atunci se schimbaseră multe. Deşi doctrina distrugerii națiunilor rămăsese aceeaşi, multe dintre articolele ei nu se mai aplicau. Cu mult timp în urmă, Arhiva începuse să se mulțumească cu victorii modeste, considerate totuşi importante. Obținerea chiar pe jumătate a Nelimbii era văzută ca o izbândă rară. Ea începea cu întreruperea dezvoltării naturale a unei limbi, pentru a o transforma într-o gângăveală de copil, urmând să se desfăşoare apoi toate celelalte etape. În dosare speciale era consemnată întreaga experiență a mutilării: comparația an de an a fondului de cuvinte, unde acestea se răreau precum frunzele la sfârşit de toamnă, ruinele gramaticale, dispariția particulelor, mai ales a prefixelor, masacrarea sintaxei. Limba începea să semene cu bâlbâiala unui dement. O asemenea limbă e aproape inofensivă, deoarece ea, precum o femeie căreia i s-au scos ovarele, îşi pierde aptitudinea de a naşte poeme şi legende. În cel mai bun caz, ea ar putea reda generație după generație vreo mărturie atât de impersonală, încât cu greu ar rezista timpului.

În acest moment ar putea fi considerată terminată una dintre fazele principale ale Nelimbii. Mai apoi vine cea numită înțepenirea sau înghețarea limbii. Acolo începe haosul, bolboroseala, până când aceasta cade într-un somn adânc, care este şi ultima ei suflare. Răsfoind vechile cronici, care vorbeau despre delirul limbilor, tinerii şi vigilenții funcționari de astăzi visau la revenirea vremurilor de altădată, în care totul era permis. Doar că, după câțiva ani de muncă la Arhivă, ei înțelegeau că numai îmbătrânirea unei limbi necesită strădania câtorva generații, ca să nu mai vorbim de moartea ei. Aşa că erau fericiți când statul cerea din ce în ce mai puțin din partea lor, ba chiar, uneori, el renunța să pretindă chiar şi ciuntirea limbii, mulțumindu-se ca scriitorii şi rapsozii ținutului supus să-şi abandoneze propria limbă şi să scrie în cea oficială.

Şi totuşi, cu toate compromisurile acestea, sectorul de limbă era cel mai dificil la Arhivă, funcționarii de aici dându-se peste cap să treacă la desființarea culturilor naționale.

Aceasta era o materie mai amplă, cu numeroase ramuri privind arta, legendele, muzica, pictura murală, veşmintele, nunțile, arhitectura, corurile, eposul popular etc. etc. În arhiva lor puteai găsi orice, de la decolorarea picturii şi a veşmintelor, diluarea celebrului roşu, deschiderea albastrului spre albastrul asiatic, trecerea ambelor culori spre cenuşiu, culoarea raiálelor, până la tărăgănarea cântecelor, încetinirea dansurilor într-o asemenea măsură, încât să-ți dea impresia că dansatorii au picioarele legate cu lanțuri, reducerea înălțimii construcțiilor şi, fără îndoială, interzicerea scrisului.

În domeniul deznaționalizării culturilor aveau loc şi confruntările cele mai aspre. Existau încă bătrâni căpoşi care nu voiau să mişte nici o virgulă din străvechile reguli. Luând ca exemplu blestemul aruncat asupra literelor unei limbi (regulile acestui ritual întunecat fuseseră stabilite în

urmă cu patru secole), aceştia apărau, de pildă, blestemul contra regulilor poetice, prozei narative, dansului ritmic, hornului etc...

Afară, vântul începu din nou să urle, de-ai fi zis că se pregăteşte să ia cortul pe sus. Au tot dreptul să se plângă, îşi spuse Lala Shahin. Nu trecuse nici o lună de când i se tăiase capul rebelului, de sub zăpada topită se mai iveau leşuri pe ici, pe colo, grecii se puseseră în mişcare şi-şi ascuţeau armele, iar ei veniseră, chipurile, pentru a pune la cale uciderea ideii de revoltă, apoi dispariţia tradiţiilor, urmată de mutilarea limbii şi, în fine, de pierderea memoriei. Trebuia să fii chiar tâmpit să crezi în minciuna asta. După cum îşi închipuiseră încă din prima zi în care fuseseră convocaţi de urgenţă, se aflau acolo doar pentru a potoli spiritele din capitală. Iar un prieten îi spusese, jumătate în glumă, jumătate în serios, înainte de plecare: am impresia că plecăm să stingem ideea de revoltă nu acolo, ci aici, la centru.

Cu cât se gândea mai mult, cu atât mai fără rost i se părea plecarea lor în dimineaţa aceea îngheţată, când ei, ca o adunătură de nebuni, cu ochii roşii de nesomn, cu bagajele pline ochi cu dosare şi haine de schimb alergau spre Arhivă, unde ziariştii locali şi străini deja îi aşteptau. Trăsurile erau şi ele acolo, la rând, slujbaşii încărcau ultimele lăzi cu documente şi hărţi, în vreme ce directorul însuşi, Marele Corb, striga: repede, repede, fiii mei!

Abulici, încă nu reuşiseră să priceapă inutilitatea acestei urgenţe, pentru o treabă care avea să continue două sute de ani. Dar pe drum, în legănatul trăsurii şi cu dureri de spate, amintindu-şi că şi-au uitat sculele de bărbierit sau somniferele, ori când printre rufe găseau cămaşa de noapte a nevestei, ei bine, atunci începeau să-şi blesteme zilele, iar mai apoi să blesteme la întâmplare.

În timpul călătoriei, ca să se calmeze, Lala Shahin se gândea la lucruri generale, ceea ce era uşor pentru el. În scârţâitul roţilor, gata să aţipească, lucrurile i se înfăţişau altfel decât de obicei, când mai tulburi, când limpezi de tot. Uite, acum mergeau să înăbuşe spiritul de revoltă. Era, desigur, mai greu decât să stingi un vulcan. În plus, revolta lumii era, pe cât se pare, de neoprit, o înăbuşeai într-un loc, izbucnea în altul asemeni gazelor ce ţâşnesc din pământ. Nu era, oare, mai bine să le laşi să iasă, mai ales când lucrul acesta se petrecea departe? Altfel, aveau să explodeze acolo unde nu te aşteptai, mereu mai aproape, până aveau să ajungă chiar în inima statului.

Dădu din cap pentru a alunga asemenea gânduri. Cumplitul „Kra-kra” ţintea să stingă revoltele pe pământ şi sub pământ. Se zvonea că există o secţie, cea mai ascunsă dintre toate, care lucra la pedeapsa supremă. Iar acolo muncea Marele Corb în persoană. Dar lor le erau de-ajuns ororile cunoscute. Chiar şi ele erau suficiente pentru a o lua razna...

Precum călăreţul care-şi aleargă calul pentru a-l îmblânzi, el îşi lăsa gândurile să cutreiere miile de pagini ale dosarelor, care uneori îi păreau mai cuprinzătoare decât lumea însăşi. Acolo se afla totul despre revolte: primele semne de nemulţumire, insesizabile la început ca primii şoareci care aduc ciuma, ce apar timid, acolo unde nici prin cap nu-ţi trece, la dugheana de zarzavat, de pildă, apoi semnele ulterioare, complotul, punerea în mişcare, prima izbucnire, turbarea, explozia generală, epuizarea, căderea, stupefacţia în faţa urmărilor teribile. Urmau lunile, anii şi, în multe cazuri, secolele căutării şi stingerii oricărei scântei de împotrivire, până la sufocarea completă, împreună cu sămânţa, a amintirii şi chiar a umbrei lor.

Era o muncă de o complexitate exasperantă. De multe ori, la orizont nu se întrezărea nici o speranţă. În timp ce

nenorocirile celelalte, cum e suprimarea limbii ori a memoriei sunt încă departe, în viitor. Ba chiar erau momente în care, în loc să avanseze, dădeau înapoi ca racul. Vechea dispută în jurul întrebării ce trebuie distrus mai întâi, limba sau memoria, părea teribil de sterilă acum, ambele faze fiind mult prea îndepărtate. Iar ştergerea naţiunii de pe faţa pământului – ceea ce în cronici se numea „teritorizare”, pentru că, mai mult ca orice, arăta cel mai exact scopul final: transformarea unei ţări din „patrie” în „teritoriu” – era neînchipuit de departe. Totul trebuia întors la faza primară, aşa încât dacă în creierul cuiva ar fi rămas o cât de vagă amintire, aceasta să fie considerată delir, iar bolnavul să fie băgat la balamuc.

Toate acestea erau ţinute secret: epoca creării fiecăreia, locul şi cu atât mai puţin autorul, lucruri pe care nu le ştia nimeni. Se spunea că la originea lor se afla un misterios manuscris mongol. Alţii adăugau că toate acestea fuseseră trăite cândva, iar manuscrisul nu era altceva decât descrierea viziunii unui călugăr din stepa Bek Pak Dala, viziune care, după ce ieşise din creierul lui, nu se mai putuse întoarce la loc, intrarea fiind blocată. În ceea ce priveşte originea denumirii „Kra-kra”, aceasta era şi mai incertă, majoritatea crezând că nu e decât o rămăşiţă a unei denumiri mai complicate. Se spunea că ar avea legătură cu zborul şi croncănitul corbilor deasupra unui teritoriu deznaţionalizat: kra-kra, ce popor a fost aici, kra-kra, unde este, unde s-a dus. Supoziţie ce pare puţin probabilă, dar, în lipsa alteia, era oricum acceptată...

În cortul uriaş discuţia lâncezea din nou. Cuvintele se răreau ca în dosarele limbilor moarte, iar vântul părea că vrea să ocupe locul lăsat gol de tăcerea oamenilor.

Unul după altul ceruseră din nou cafea. Şeful lor întârzia la prânzul cu comandantul şi, în două rânduri, când îşi amintiră de prânzul acela, oamenii adăugară involuntar:

„Doamne, păzeşte”. Chip-de-porţelan, cu privirea împăienjenită de somn, continua să se legene. Uneori părea că se va prăbuşi la pământ, ca un ulcior, răspândindu-şi prin tot cortul mâinile şi picioarele slăbănoage.

După prânz, Hurshid Paşa nu se întinse să se odihnească, cum făcea de obicei. Îl invitase la masă pe directorul adjunct al băncii şi, ca să nu bată la ochi, chemase şi pe doi dintre comandanţii săi, cei mai lacomi şi mai vulgari, dar şi pe şeful delegaţiei de la Arhivă. În timpul prânzului, îi ignoră complet şi nici nu ascunse că-i ignoră pe ceilalţi trei, concentrându-şi întreaga atenţie asupra bancherului celui înalt, ale cărui picioare se încrucişaseră ca două prăjini sub masă. Se străduise în fel şi chip să descopere vreun indiciu care să-i ducă la recuperarea tezaurului. Dar în zadar. Nu numai că nu reuşise să găsească ceva, dar se enervase şi mai tare. Bancherul se dovedise greu de descifrat. Privind pe sub sprâncene, Hurshid Paşa îi studia capul ciudat de mic faţă de trupul deşirat, înfăşurat într-un turban uriaş, printre faldurile căruia, ca un ochi imobil, se afla o elipsă de argint cu un rubin în mijloc. Uite, ochiul acesta blestemat îl chinuise pe Hurshid Paşa în tot timpul prânzului, de parcă n-ar fi vrut să-l lase să stabilească o relaţie cu bărbatul căruia-i aparţinea. Adevărul e că Hurshid Paşa nu mai văzuse până atunci un om al cărui turban să-i ducă chipul în derizoriu. Încetul cu-ncetul începu să i se pară că turbanul îi înlocuise oaspetelui capul, iar gura, nasul şi mai ales ochii nu erau decât nişte obiecte lipsite de importanţă. Ca să poată discuta cu omul acela ar fi trebuit, înainte de toate, să i se adreseze turbanului, şi mai ales acelui ochi fix ce crescuse ca o glandă printre faldurile lui.

În viaţa lui nu mâncase o mâncare mai amară. Simţea o nevoie cumplită să-i smulgă turbanul acela idiot, să-l arunce pe jos, iar apoi să-i spună: hm, acum, că ai rămas fără el, să-mi spui, cap de muscă, pentru ce se caută cu

atâta patimă cealaltă jumătate a tezaurului, voi chiar credeți că există sau ştiți precis că nu există, iar asta nu-i decât o mare farsă?...

Când prânzul, în cele din urmă, luă sfârşit, Hurshid Paşa ieşi să facă o plimbare pe jos.

Nu peste mult timp avea să se însereze. Câmpul era acoperit de promoroacă, iar pe dealurile vecine ningea mărunt. Întinderea câmpiei îi mai alunga o parte din gândurile negre. Dacă n-ar fi fost o ciocănitoare, care lovea undeva departe într-un trunchi şi care lui i se părea că e aproape de tot, peisajul l-ar fi eliberat de toată tensiunea aceea. Nu e posibil, îşi zise. Nu e posibil ca suveranul să facă asta. Fiul meu, îi scria acesta în ultima scrisoare, eu ştiu că n-ai să pui geană pe geană până ce n-ai să-mi trimiți capul răzvrătitului. Este singurul dar pe care-l aştept de la tine în viața asta, credinciosul meu. Nu se poate, îşi zise din nou Hurshid Paşa, ascultând cum scârțâie zăpada sub picioarele lui. Eu l-am învins pe rebel, iar capul lui e acum acolo. Lumea nu avea pe buze decât numele lui. Nu, în ruptul capului, nu. Erau doar nişte bănuieli nesăbuite, amplificate de un prânz sumbru cum fusese acela.

Acum se înserase. Imensitatea spațiului aduna ca un burete toată tristețea lumii. Masa rotundă de la prânz, ca o capcană de coşmar în care căzuse şi se zbătuse cu puțin timp înainte, rămăsese departe.

Ce bine că ieşise să se plimbe. Zăpada scârțâia sub tălpile lui. Era pământul pe care-l cucerise. Scârțâitul acela îi dădea mai bine ca orice sentimentul victoriei.

Era omul zilei şi ziarele continuau să scrie despre el. Prietenul lui, ministrul Gizer, îi trimisese cu ultima poştă câteva tăieturi din ziare. Omul cel mai puternic din imperiu. Continuatorul gloriei armelor otomane. Generalul zilei. În vreme ce îşi arunca ochii peste titlurile acelea pline de laude, cu o îngrijorare uşoară ca un abur, se întrebase: oare

literele lor nu sunt prea mari? Apoi uitase de toate astea. Îl aşteptau recepţiile oficiale în onoarea victoriei, ceremoniile, gradele militare. Se zvonea că marele vizir e bolnav de stomac, iar postul lui... Poate că acolo, sus, credeau într-adevăr că tezaurul lui Ali fusese mai mare. La ce te-ai fi putut aştepta de la un contabil banal, ca bancherul acela acru? Adevărul e că n-ar fi trebuit să-l invite la prânz.

Era ger. Se întunecase de-a binelea. Pesemne că văduva lui Ali ajunsese deja în capitală. Erau de înţeles curiozitatea generală, presupunerile ziariştilor, invidia doamnelor.

I se făcu dor de capitală. Ca un vânt cald, memoria îi aduse de departe o secvenţă din noaptea ei, cu pâlpâirea moale a luminiţelor din minarete şi din cupolele palatelor, sub care dormeau frumoasele domniţe. Sunt obosit, îşi zise. Am nevoie de puţină distracţie.

Se simţea ciudat de liniştit.

Uite, aşa se destind oamenii în natură, îşi spuse apoi. Grijile dispar ca aburul, se volatilizează... totuşi, nu-i părăsesc de tot. Nu se spune fără temei că primejdia pluteşte în aer. Natura, după cum se vede, le ia oamenilor îngrijorarea de prisos, o păstrează o vreme pentru ea, o plimbă ca pe un nor pe deasupra lor, după care găseşte prilejul de a le-o da înapoi.

Dacă ei nu cred că ar exista un alt tezaur, atunci de ce îl caută, de ce? Amână cât amână acest gând amar, dar în cele din urmă îl lăsă să-i pătrundă în conştiinţă. Oare nu cumva padişahul se teme de oamenii care i-ar putea umbri propria glorie? Titlurile negre din ziare îi trecură fulgerător prin faţa ochilor şi, preţ de o secundă, avu impresia că aleargă el însuşi printre ele ca printre nişte capcane de şoareci. Ia din gloria de prisos, suveranul meu, îşi zise. Ia-o, dacă vrei, pe toată, şi pe cea de prisos, şi pe cealaltă, numai dă-mi pace.

Se miră singur de strigătul acela pornit din adâncul sufletului său. Ce-a fost asta? se întrebă. Era singur pe câmpul acoperit de întuneric. Nu cumva suveranul îşi înlocuieşte generalii cu comandanţi ignoranţi, dar credincioşi, nu cumva...

Destul, îşi zise. Fricosule. În momentul acesta tu eşti stăpân peste toată provincia asta supusă.

Zăpada scârţâia ca şi înainte sub picioarele lui.

Merse aşa o bucată de vreme, golit de sentimente, o umbră mişcătoare, fără nume şi fără suflet, pe întinderea aceea care ţinea iarna pe umeri.

Uite-aşa, îşi zise.

Scârţ-scârţ, făcea zăpada sub tălpile lui, iar el fu cât pe ce să întrebe în gura mare: de ce?

Directorul adjunct al băncii plecase spre capitală, curierii porneau şi se-ntorceau cu fel de fel de documente şi sigilii, soseau alţi şi alţi oficiali cu titluri lungi şi complicate, delegaţii de la Palatul Marelui Registru, pentru a înscrie proprietăţile lui Ali, trimişii secreţi ai străvechiului Palat al Murmurelor, oameni de la Direcţia Întâi, observatori ai Sheh-ul-Islamului, curieri de la Palatul Viselor, în trăsuri sau cunoscutele lor „harabale ale viselor”, vopsite în albastru, dervişi despre care nu se ştia încotro călătoresc; sosiseră alte dosare cu documente, ordine şi regulamente, dar despre tezaurul vizirului înfrânt – nimic.

Hurshid Paşa devenea pe zi ce trece tot mai abulic. Pentru el, lumea nu mai era decât o masă vâscoasă, cenuşie, cu câteva artere tremurătoare, trandafirii, care o străbăteau încolo şi încoace. În jurul lui pulsa viaţa, se dădeau şi se primeau ordine, iar el lua parte la toate acestea ca prin vis.

Într-o zi, în vreme ce-şi făcea obişnuita plimbare din amurg, paşii i se opriră, fără a înţelege nici el de ce, dinaintea unei barăci, pe uşa căreia scria „Vise”. Conform regulamentului, în toate campaniile mari ale armatei,

împreună cu celelalte servicii, era deschis şi un birou care se ocupa cu strângerea şi interpretarea viselor. Cele care se refereau la desfăşurarea acţiunilor militare erau trimise imediat la comandament. Celelalte, care descriau situaţii generale, luau drumul capitalei şi ajungeau la faimosul Palat al Viselor sau Tabir Sarai.

Hurshid Paşa nu le dăduse prea mare atenţie nici blestemătorului, astrologului, descântătorului, biciuitorului de tunuri, deşi fermecătorului de binocluri, ca oricărui serviciu adăugat mai târziu, îi acorda totuşi o importanţă mai mare. Ocupat cu zeci de alte treburi, uitase complet de ele, iar acum, zărind cuvântul „Vise” scris cu litere albastre pe uşa barăcii, i se păru că se află în faţa unui străvechi mister.

Împinse uşa şi intră. Cei doi funcţionari care se aflau acolo se plecară până la pământ. Ei ştiau că nu-l interesaseră visele lor nici chiar când soarta războiului atârnase de un fir de păr, şi cu atât mai puţin acum, când totul se sfârşise. În timpul luptelor, cei doi trăiseră cu frica în sân. Vise nu prea erau şi o parte din ele nu făceau nici doi bani. Tremuraseră ca nu cumva năpasta înfrângerii să cadă asupra lor. Cu două zile înainte de moartea lui Ali văzuseră cu groază că dosarul dimineţii era gol. Atunci, sub ameninţarea biciului, un batalion întreg a fost obligat să doarmă, cu speranţa că vor afla ceva, numai că rezultatul a fost deprimant: majoritatea nu visaseră, iar ceilalţi povestiseră diverse bazaconii.

Cei doi funcţionari stăteau încă plecaţi dinaintea paşei.

— Porunceşte, paşă, bâlbâi în cele din urmă unul dintre ei.

Hurshid Paşa întinse mâna spre raftul pe care se aflau dosarele.

— Aveţi vreun vis cu mine? întrebă pe un ton aparent indiferent, aproape zeflemitor.

Slujbaşii se repeziră la dosare şi începură să le răsfoiască precipitat. În timpul acesta, vorbeau fără să-şi tragă sufletul, întrerupându-se unul pe altul, citind ici-colo vreun rând ori murmurând în surdină: un minaret în jurul căruia zboară muştele, nu, nu, stai, visul ienicerului Selim, din compania a treia, uite unde e, încă nu l-am trimis la centru, dar nu are legătură cu tine, slăvite paşă. Mâine o să-l trimitem cu primul curier.

Fără să le asculte bâiguiala, Hurshid Paşa urmărea tremurul degetelor printre filele dosarelor. Îşi imagină cupolele vopsite în albastru deschis ale Tabir Saraiului, spre care goneau, din toate colțurile împărăției, purtătorii-de-vise, cum erau numiți curierii lui, cocoțați în caretele lor colorate tot în albastru. Se strădui să-şi amintească tot ce ştia despre monstrul acela, dar nimic nu era clar. Se spuneau fel de fel de lucruri despre enigmatica prelucrare a viselor în numeroasele lui birouri, ca şi despre semnalele premonitorii care se extrăgeau din ele. Acum îi părea rău că nu fusese mai atent.

Cu mâinile încrucişate pe piept, Hurshid Paşa continua să urmărească mişcările dezordonate ale celor doi.

Ciudat, îşi zise, fără să ştie nici el la ce se referă şi ieşi din baracă atât de încet, încât slujbaşii nici nu-şi dădură seama. Nu cumva cine ştie unde, într-un colț îndepărtat al statului, apăruse vreun vis despre el? Altfel, de unde tot tremurul acesta care-l cuprinsese din cap până-n picioare?

Încercă să se gândească la altceva. Merse astfel o bucată de vreme, dar gândurile i se întorceau mereu acolo unde n-ar fi vrut. Numai că ceea ce-i apărea era vag şi îndepărtat. Se însera. Încercă să-şi imagineze cum, în momentul acela, întreaga întindere a imperiului, pentru creşterea căruia luptase toată viața, este străbătută în lung şi-n lat, ca nişte meteoriți albaştri, de curierii purtători-de-vise.

Lui Hurshid Paşa i se făcu somn.

Starea asta confuză, stare care Hurshid Paşa ar fi vrut să țină până la sfârşitul zilelor lui, fu brusc întreruptă în ziua de vineri. Într-un mesaj trimis personal de prietenul lui, ministrul Gizer, la sfârşit de tot, acesta adăugase ca din întâmplare: „vreau să-ți spun, de asemenea, cu mâhnire, că poimâine va porni către tine un curier de la Direcția a Treia a Curții cu un firman puțin fericit. Meditează şi decide singur. «Sub stele e o lume peste tot», a spus înțeleptul Ibn-Sina. Te îmbrățişez şi mai bine să nu ne vedem niciodată decât doar eu să te văd, iar tu, nu”.

Hurshid Paşa ținu o vreme scrisoarea în fața ochilor. Ca şi când s-ar fi desprins de propriul trup, simțea cum în el se petrece o confruntare tăcută, aproape mută, o luptă nesfârşită între diferitele lui organe, ce pierduseră legătura unele cu altele, se încurcaseră cumplit, plămânii nu-i mai dădeau nimic gurii, mâinile încercau să comunice direct cu creierul, cerul gurii, degetele şi spinarea erau amorțite. Apoi, cu greu, s-a restabilit un fel de legătură, tulbure-tulbure, devenind treptat ceva mai clară. În realitate, se aşteptase la asta.

Făcu un calcul simplu. Scrisoarea fusese scrisă cu trei zile în urmă. Se pare că Gizer făcuse tot posibilul ca ea să-i parvină cât mai repede. Între timp, Tundj Hata pornise la drum. Va ajunge peste două zile. Deci avea la dispoziție două zile. Două zile, îşi spuse. Gândul i se blocă în jurul acestor cuvinte. Un timp de două zile. O fărâmă de timp de două zile. Deci un răstimp de două zile. Şi apoi? se întrebă abulic. Ce-i timpul ăsta?

Cu mare efort, din amestecătura aceea colcăitoare, organele trupului său începură să comunice unul cu altul. Un interval de două zile salvatoare, îşi zise. Gizer îi spunea clar: mai bine să nu ne vedem decât doar eu să te văd, iar tu, nu. Deci se referea cât se poate de concret la Firida Ruşinii.

Un interval de două zile, repetă în sinea sa, ca şi când ar fi socotit dacă erau de-ajuns. Instinctul său de conservare îl făcu să scoată un mic strigăt. Ah, dacă timpul acesta ar fi fost mai lung. Dar peste un minut îşi dădu seama că timpul era suficient, ba chiar îi prisosea. Apoi, începu să i se pară îngrozitor de lung. Mai bine să nu fi fost deloc acest interval de două zile. Era o entitate vrăjmaşă bitemporală şi nimic mai mult.

Nu-i mai folosea la nimic, poate doar ca pedeapsă. Gizer îl sfătuia în ascuns să fugă undeva în străinătate, dar el renunță imediat la această idee. Să trăiască în Europa, sub semnul crucii... Era ca şi când ar fi căzut din lac în puț. Mai bine în străvechiul pământ islamic, unde semiluna îşi picură ca un balsam lumina ei galbenă până în adâncuri, în împărăția morții, decât viu, acolo.

Arse scrisoarea prietenului şi ieşi afară. Aceeaşi câmpie şi aceeaşi zăpadă care scârțâia sub tălpile lui. Norii erau sus de tot, lăsând o geană de lumină să pătrundă pe sub poala lor. Prea mulți iei după tine, bătrâne, i se adresă în gând lui Ali Paşa. Privi orizontul îndepărtat, înecat în neguri încă de la începutul războiului. Din ce parte va apărea, oare, Tundj Hata? Rămase cu privirea fixată într-acolo, în zarea nesfârşită, ca şi când curierul avea să se ivească dintre nori, asemenea îngerului morții Gebrail, în trăsura lui cu stema imperială. Dar pentru un moment îşi îndreptă privirea spre drum cu mirare, ca şi când îi era greu să creadă că pe firul acela subțire şi neajutorat avea să vină toată nenorocirea lui.

Fără să vrea, caii, tătarii nesuferiți, sacul cu sare, gheața, tăvile de argint îi invadară cu zgomot gândurile. Apoi îşi imagină capul la subsuoara lui Tundj Hata şi, culmea, în loc să se îngrozească, plânse. Prin ceața lacrimilor sclipea argintiu imaginea unui cap de peşte.

Cu dosul palmelor îşi atinse pomeţii ca să-şi şteargă lacrimile. O să mergi departe, i se adresă propriului cap. O să te duci singur acolo. Şi şi-l imagină din nou înghesuit în traista de piele a curierului. Capul lui de paşă cu şapte tuiuri sub braţul unui modest slujbaş.

Nu, zise. Asta nu se poate întâmpla. Şi apoi, în ziua Judecăţii de Apoi, când va suna trompeta lui Allah şi toţi se vor ridica din mormânt, cum avea să şi-l găsească, aruncat la mii de mile depărtare, şi ce va face fără el? Se văzu în picioare, fără cap, rămas la răscruce de drumuri, împins de mulţimea morţilor care goneau cu toţii acolo unde erau chemaţi şi strigă din nou în forul său interior: nu, n-o să ai capul meu, Tundj Hata.

Acum, ştia ce avea de făcut. Se întoarse păşind grăbit în cort, scoase din ladă hârtie şi cerneală şi începu să-şi scrie ultimele dorinţe. Prima şi cea mai importantă era să fie înmormântat grabnic în dimineaţa zilei următoare, înainte de răsărit şi fără ceremonie funerară. Groapa mormântului trebuia să fie adâncă de cinci paşi, nici o palmă mai puţin. Cea de-a treia dorinţă se referea la împărţirea averii. La punctul acesta rămase destul de mult timp, dar nu pentru partea pe care o va lăsa familiei şi apropiaţilor, pentru că aici se decise repede, ci pentru cealaltă, cea pe care o lăsa pentru salvarea sufletului. În minte îi apăru imaginea unui monument funerar pe care-l văzuse cândva, în tinereţe, pe litoralul albanez, undeva pe drumul dintre vechea bază maritimă Paşaliman şi zona nisipoasă. Mai târziu, avea să vadă multe morminte şi mausolee fastuoase pe tot cuprinsul împărăţiei, dar impresia lăsată de monumentul acela trist, cu candela care ardea zi şi noapte pentru salvarea sufletului unui oarecare Mirahor Paşa, vechi comandant al bazei, îi rămăsese vie în memorie. Iată, un asemenea monument dorea să-i fie ridicat întru salvarea sufletului. Începu să calculeze câţi bani ar trebui cheltuiţi cu construirea lui,

pentru simbria îngrijitorului, pentru uleiul din candelă... şi brusc simţi că a rămas blocat în acest ultim calcul din viaţa lui. Nu-i era clar ce sumă ar fi trebuit rezervată pentru întreţinerea monumentului şi uleiul din candelă vreme de două sute optzeci, trei sute douăzeci, patru sute nouăzeci, şase sute şaizeci de ani, oho, timpul morţii e nesfârşit, are alte dimensiuni, şi el simţi cum se încurcă din ce în ce mai rău. Încercă să aproximeze, scrise şi şterse de câteva ori la rând cifrele de la sfârşitul testamentului, dar tot nu era sigur de nimic. Nici chiar după ce sigilă hârtia şi căzu în genunchi pe covoraşul de rugăciune nu reuşi să-şi scoată din minte candela din monumentul acela trist şi încercă de câteva ori să se ridice pentru a cere ceva, deşi se simţea teribil de ostenit.

Spre seară, soldaţii care făceau de gardă la cortul comandantului auziră împuşcătura şi se repeziră înăuntru.

Curierul sosi marţi după-amiază, la fix trei zile de când părăsise capitala. Ca şi când ar fi presimţit nenorocirea, Tundj Hata gonise cu o iuţeală nemaivăzută. Totuşi, când ajunse, Hurshid Paşa se afla de patruzeci de ore sub pământ.

Trăsura încă mai mergea, când barba cănită a lui Tundj Hata se ivi din careta cu stemă imperială.

— Unde este? urlă el.

Se putea vedea încă de afară că locul e abandonat.

— Hei, gărzi, unde sunt gărzile?

Din cort se ivi una dintre gărzile paşei.

— Unde ţi-e stăpânul? strigă Tundj Hata.

Soldatul avea o privire calmă. Arătă cu mâna spre cer.

— E acolo, aga, încă n-ai aflat?

Aproape c-am ştiut, mârâi Tundj Hata. Un nevolnic, îşi zise. Vrei să-mi faci rău şi după moarte. Câtva timp se învârti ca scos din minţi. Îl lovi pe soldat, biciui caii, care cu

greu se mai țineau pe picioare, apoi îi plesni şi pe tătarii lui, de pe spinarea cărora biciul scoase un nor de praf.

Asta îi mai ostoi frica, scoase din geantă „Regulamentul”, pe care-l răsfoi de câteva ori, fără să găsească nicicum ceea ce căuta. În cele din urmă, la capitolul patru dădu peste: „Cazurile în care condamnatul cu firman se îndreaptă asupra sa înainte de a ajunge Katil firmanul împărătesc”. Îl citi de zece ori, iar ultima oară i se păru că a înțeles câte ceva.

— Duceți-mă la mormântul lui, porunci el.

Ajuns acolo, după ce se învârti ca turbat în jurul mormântului, ca şi când ar fi căutat o intrare secretă în el, porunci să fie deschis.

He-he-he, făcu ca pentru el, în vreme ce groparii aruncau pământul pe margini. Credeai că mi-ai scăpat, he-he-he...

Săpatul le-a luat mult timp. Cadavrul părea că nu vrea să iasă la lumină. L-au furat, striga el din când în când, vai de voi. Îi explicară că a fost îngropat adânc, că aşa a cerut răposatul, ba chiar se miraseră la început de solicitarea aceasta ciudată, cinci paşi sub pământ, dar acum, da, acum era clar de ce... Vai de voi dacă nu-l găsiți, bolborosea el, fără a-i păsa de ce spuneau. Vai de mamele care v-au făcut!

Exact la adâncimea de cinci paşi, săpătorii au lovit cu cazmaua în lemnul sicriului. Era încă ziuă când ridicară leşul cu ajutorul unei funii, la capătul căreia legaseră o ancoră cu trei cârlige. Unul dintre cârlige fusese înfipt în spatele caftanului. Aşa, într-o poziție nefirească, plin de clisă, lepădară trupul pe grămada de pământ de pe marginea gropii, unde Tundj Hata, la iuțeală, fără a ține seama că se umple de noroi, cu două lovituri de iatagan despărți capul mortului de trup.

Tot în noaptea aceea o porni spre capitală.

VII

Nici la periferie, nici la centru, Kra-kra. Apoi la centru şi final

Trăsura curierului imperial zbura pe drum cu o iuţeală nebună. Din când în când, Tundj Hata scotea capul pe ferestruică pentru a le aminti tătarilor că erau în întârziere. Voia cu orice preţ să recupereze cel puţin jumătate din cele patruzeci de ore pierdute, în care capul lui Hurshid Paşa se aflase, împreună cu trupul, sub pământ, în afara oricărei supravegheri medicale.

Privind întinderea platoului continental ce se desfăşura monoton în faţa lui, Tundj Hata socotea câte ore avea de câştigat dacă ar fi renunţat la spectacolele cu capul tăiat. Nu era uşor, pentru că, din pricina oboselii, nu se putea concentra pentru a-şi da seama unde se află. Pe drumul pe care goneau de ore bune, ca pe orice drum ce străbătea teritorii deznaţionalizate, pietrele kilometrice nu erau numerotate.

Treceau din nou prin ţinuturile Doi, Şase şi Şapte. Supuse cu ani în urmă, ele nu mai aveau alt nume şi astfel apăreau nu doar în documentele oficiale, ci şi în presă. Şoseaua imperială trecea razant, parcă dispreţuitoare, pe lângă sate şi oraşe îngheţate, pe străzile cărora umblau oameni îmbrăcaţi în straie cenuşii, vorbind o limbă împleticită, parcă loviţi de dambla.

Oamenii aceia nu mai aveau o limbă a lor şi nici tradiţii, culori, nunţi, scriere sau calendar. Memoria lor era netedă şi goală, din ea totul fusese şters şi arăta precum platoul, care, bătut de vânt o mie de secole la rând, se transformase într-o întindere pustie, în care nu exista nimic, cu excepţia dunelor de nisip ce se desfăşurau molatic până departe, tot mai departe.

Iar întreaga lor viață părea că se desfăşoară, în mod ciudat, într-un păienjeniş de drumuri ce nu duc nicăieri, dar nici nu te lasă să pleci. De ani şi ani, ele le suprimaseră sentimentul timpului şi spațiului şi-l înlocuiseră cu o băltire gelatinoasă, fără formă şi fără direcție.

Totul la ei era moale şi nedefinit, începând cu îmbrăcămintea, le fuseseră interzise, în afară de culori, nasturii, gulerele, centurile şi orice ar fi putut da o formă hainelor (conform „Kra-kra”, veşmintele deznaționalizaților trebuiau să aibă aspectul unei piei jupuite), şi terminând cu limba. După moartea limbilor, ei foloseau nişte rămăşițe ale limbii oficiale. Era o limbă extrem de săracă, formată din numai două-trei sute de cuvinte. Din cauza dispariției particulelor şi prepozițiilor, cuvintele nu se mai legau unele de altele, ci se înşirau precum boabele de mătănii rupte şi tot aşa de uşor se amestecau pentru a forma alte cuvinte. Pentru a spune: merg la stână ca să mulg oile, ei bolboroseau merg stână mulg oi sau stână oi mulg merg şi aşa mai departe. Limba lor semăna cu pietrişul sau nisipul de mare, care-şi schimbă mereu forma.

Când teritoriile deznaționalizate intrau în stadiul de hibernare adâncă, acolo erau desființate birourile, poliția, tribunalele, poşta şi arhiva, iar în locul lor rămâneau câțiva funcționari, jumătate clerici, jumătate contabili, care se ocupau în principal cu strângerea taxelor. Cu trecerea timpului, ca şi restul populației, ei uitau datele, anii, până ce venea o vreme când strângerea taxelor şi treburile guvernării se identificau cu nevoile fizice. Astfel, an după an erau uitate cântarele şi măsurătorile, aşa încât nu numai că se spunea „o baniță de porumb”, pentru o cantitate de cereale, sau „o goană de cal”, pentru o distanță oarecare, dar se foloseau cuvintele „o burtă de pâine”, pentru a reda cantitatea de hrană ce ar fi putut sătura un om şi aşa mai departe.

Dispariția poliției şi a birourilor urmărea să nu le tulbure somnolența cu amintirea statului, ba chiar la centru se considera necesară mankurtizarea funcționarilor înşişi, pentru că doar aşa, intrând şi ei în visul comun, nu vor putea deranja abulia generală cu vreo mişcare sau gând necugetat.

Tundj Hata trecea de patru ani prin ținuturile Doi, Şase şi Şapte şi nimeni nu aflase de spectacolele pe care le dădea pe ici, pe colo. Uneori, privind din trăsură şirul de sate şi centre locuite ce apăreau mai aproape sau mai departe, se simțea cuprins de linişte a lor de moarte. Se spunea că sunt mulți înalți funcționari care, obosiți de uneltiri şi lupte politice, tânjeau să ajungă în ținuturile deznaționalizate. Erau cazuri când abandonau totul şi o porneau într-acolo, jeliți ca morții de rude şi prieteni. Iar de acolo nu se mai întorceau. Şi chiar dacă, rareori, era câte unul care se întorcea, acesta părea mai străin decât propria-i umbră şi aşa, siluetă anonimă (o asemenea schimbare nu aducea nici chiar moartea trupurilor îngropate în pământ), devenea un motiv de tristețe pentru toți. Dar şi tristețea provocată de cei întorşi era profund diferită. Era un sentiment perfid şi lunecos. Cel întors nu era nici întreg la minte, nici nebun, nici aproape, nici departe. Era mai rău ca un strigoi, pentru că venea din ținutul morții, o cunoştea îndeaproape, spre deosebire de ceilalți, care nu ştiau nimic despre ea. Uneori aveau ceva în comun cu cei care aduceau o boală misterioasă, amenințând cu ea pe oricine, provocându-le oamenilor şi clădirilor răni şi crăpături vâscoase.

De-a lungul călătoriei, Tundj Hata nu-şi dezlipise privirea de pe fereastră. Era unul dintre puținii oameni pe care munca îi purta prin iadul acela. Cunoştea moartea ascunsă sub masca ogoarelor însămânțate, a morilor şi caselor fără coşuri. Niciodată nu înțelesese de ce totul pornea de la dărâmarea coşurilor. Se ştia numai, după cum mărturiseau

vechile cronici, că atunci când satul sau oraşul se trezeau cu coşurile dărâmate oamenii strigau îngroziți: „E Kra-kra!” şi se puneau pe bocit.

Ori de câte ori trecea prin zona aceasta somnolentă a imperiului, Tundj Hata îşi amintea de alte ținuturi, unde totul era diferit. Acestea erau provinciile cu „stare excepțională”. Acolo, când ajungea cu treabă, nu numai că nu-i trecea prin cap să dea spectacole cu capetele tăiate, dar, pentru că era însoțit de gărzi, nu îndrăznea să oprească nicăieri şi nici chiar să scoată capul pe geamul trăsurii.

Acelea erau ținuturi primejdioase, care, din diferite motive, nu puteau fi date spre administrare nici armatei, care să le pacifice prin forță, şi nici nu se puteau constitui zonă „Kra-kra”. În această situație, erau predate Direcției Întâi a Ministerului de Interne.

În clădirea vopsită cafeniu, o mulțime de funcționari lucrau la rezolvarea acestor treburi. Aici erau puse la cale marile dezbinări care macină popoarele, duşmăniile de veacuri, răzbunările, urile; de aici porneau conflictele religioase, diferendele lingvistice, confruntările sângeroase: oamenii de la câmp contra muntenilor, cei de pe continent contra insularilor, sudicii contra nordicilor şi foarte des toți contra tuturor.

În aceste ținuturi, crimele şi haosul erau de neoprit. Totul era violent şi surprinzător, de la culoarea veşmintelor, care nu era niciodată aceeaşi, până la limbă, care se vorbea după toanele fiecăruia: undeva nazal, în alt loc, gutural, iar în altă parte cu ordinea cuvintelor inversată. Confruntările izbucneau oricând şi pentru orice: se certau pentru păşuni, pentru forma acoperişului, a cojocului, pentru denumirea anotimpurilor şi, mai ales, pentru tradiții. Unii, pentru a-şi ațâța vecinii, transformaseră ritualurile de nuntă în ritualuri de înmormântare, iar ceilalți, ca răspuns, făcuseră pe dos.

Nebunia orgiilor nu avea limite, mai ales în zilele de sărbătoare. Cei care treceau pe acolo se îngrozeau de ceea ce vedeau. Se credea că după douăzeci, douăzeci şi cinci de ani de zaveră, provinciile acestea vor fi complet epuizate şi-şi vor căuta scăparea în somn. Atunci, Direcţia le va preda Arhivei Centrale, pentru a le supune metodelor „Kra-kra”.

Tundj Hata era unul dintre puţinii slujbaşi care le putea compara cu ţinuturile deznaţionalizate. Ultima oară îşi înfipseseră dinţii în trăsura lui, apoi, văzând că n-o pot răsturna, o stropiseră cu vitriol.

De n-aş mai avea drum pe-aici, murmura în sinea sa ori de câte ori trăsura parcurgea ultimele mile din provincie. E de o sută de ori mai bună toropeala din ţinuturile „Kra-kra” decât sminteala din infernul ăsta.

Tundj Hata privea întinderea monotonă, presărată cu mărăcinişuri şi coline pustii. E de o sută de ori mai bine aici, repetă în sinea sa, în vreme ce pleoapele îi atârnau grele de somn. Aici mă aşteaptă, îşi zise. Eu, singur, nimeni altcineva, niciodată, niciodată...

Şi, într-adevăr, satele şi centrele populate, dormitând trist pe câmpul iernatic, aşteptau săptămâni şi luni întregi ca din zăpadă să apară bărbuţa lui cănită. În viaţa lor, ca o mlădiţă, ca un lăstar care se iveşte într-un trup ce n-a cunoscut nicicând bucuria naşterii, se înălţa un cap tăiat de om.

Într-o după-amiază oarecare dintr-o lună fără anotimp şi, fireşte, într-un an necunoscut (se ştia doar că era frig, nimic altceva), un om venit de departe, un curier ciudat cu semnele împărăteşti cusute pe piept se oprise pentru a le arăta, fără a le cere nimic în schimb, ceva macabru. Iar ei, pentru că aveau ochi, şi-au îndreptat privirea spre acel ceva, care era un cap de om. Apoi, curierul plecase fără a bănui că în creierul lor s-a produs o mare tulburare. Era vorba

despre aşteptare, simțământ pe care-l încercau pentru prima oară şi pentru care în limba lor nu exista un cuvânt.

Capul acela clintise ceva în existența lor. Ceva pâlpâia slab, surd, adânc în bezna memoriei, fără a putea ieşi la lumină.

A doua oară, curierul le-a expus capul foarte puțin, spunându-le şi de ce. Acesta este capul unui paşă, le-a zis, fără ca ei să înțeleagă ceva. A trebuit să treacă mult timp pentru a pricepe că un paşă putea să nu aibă cap.

Din acel moment, capetele tăiate au devenit un fel de reper de care au început să se lege firele vieții lor. Simboluri, frontiere şi, în cele din urmă, un soi de calendar. Evenimentele au început să se depene în funcție de ele: acestea au fost în vremea capului cărunt sau imediat după capul nins. Încetul cu încetul, ele au devenit asemenea semnelor cereşti, ca eclipsa de soare, apariția cometei sau venirea iernii. Au fost capete ce au marcat trecerea la un alt anotimp (ei credeau că între anotimpuri trebuie introdus ceva care să le despartă), capete ale zăpezii a doua şi, în fine, capete ale înghețului.

Au fost mai apoi femei care s-au îndrăgostit de ele, cum se întâmplase cu capul Paşei cel Blond, iar mai apoi a apărut întrebarea: unde au fost tăiate aceste capete? Cealaltă întrebare, „de ce au fost tăiate?" a apărut târziu, mult mai târziu. Ei nu reuşeau să priceapă ce este revolta şi cu atât mai puțin răscoala, dar Tundj Hata s-a străduit să le explice, în aşa fel încât spectacolul să fie şi mai plăcut. I-a fost însă mult mai greu să le explice, pe înțelesul lor, ierarhia statului, aşa că, în funcție de importanța capetelor, să-şi poată negocia taxa. În cele din urmă, ei au priceput ceva, începând chiar să ceară capete din ce în ce mai galonate. Dar şi el ştia să-şi facă jocul: dispărea cu săptămânile, îi amenința că le va întrerupe spectacolele, biciuia caii nebuneşte pe drumurile întunecate, în vreme ce

felinarele lor aruncau pete galbene de lumină ici-colo, ce rămâneau aşa multă vreme pe zăpadă.

Zile şi săptămâni la rând, ei nu ştiuseră ce înseamnă aşteptarea, se simţeau doar închişi în capcana ei. Ca un felinar coborât în adâncul puţului, capul tăiat îşi arunca lumina peste tot ce era mort şi înecat de mult, balade ofilite, cântece eroice acoperite de rugină, lupte din epoci uitate. Atingându-le, el confirma prezenţa lor întunecată, acolo jos, fără să le poată prinde şi scoate afară. Stând astfel în faţa lui cu ochii holbaţi, într-o nemişcare totală, ei simţeau zvâcnetul înăbuşit şi misterios ce-i răscolea din adâncuri, un tremur, un geamăt trist, susurat ici şi colo, o amărăciune pe care n-o găseşti în viaţă, ci doar în vis, asemeni unor minerale pe care le afli doar în afundul pământului.

După plecarea lui Tundj Hata rămâneau buimaci zile la rând. O paralizie înfricoşătoare se întindea peste sate întregi, care păreau lovite de dambla. Capul se afla departe, în trăsura lui Tundj Hata, dar amintirea lui stăruia mult timp printre ei. Ca un fel de sămânţă aruncată în arătură, gândul la el prindea rădăcini. Erau ţări în care capetele se ridicau şi apoi erau tăiate. Ţări neliniştite. Era o ţară numită Albania, care în traducere însemna mai mult sau mai puţin „zburătoare", cu pene însângerate, zaveră, ah...

Într-o dimineaţă, un ţăran din Ţinutul Şase fusese găsit prăbuşit pe rogojina din coliba sa, cu hainele sfâşiate, părul smuls şi faţa zgâriată şi însângerată cu unghiile. Era încă viu, dar nu putea să explice de ce făcuse asta. Mai târziu a încercat să lămurească ceva, dar mărturisirea lui, în afară de faptul că era neclară în sine, ajungea şi mai neclară la urechile lor. S-a înţeles cum că omul se luptase întreaga noapte cu el însuşi şi că asta fusese o bătălie înfiorătoare, ca atunci când te lupţi cu plămânii, cu nervii şi cu arterele proprii. Omul, după cum încerca să explice, se bătuse cu

cuvintele limbii, numai că acestea erau grele şi îndărătnice, iar el voise să le smulgă din mocirla lor pentru a le aşeza într-o ordine nouă, lucru teribil de greu, gemea el, arătându-şi unghiile însângerate, pe jumătate rupte. Of, a fost imposibil, aproape m-au sufocat, spunea şi-şi arăta semnele de pe gât.

Oamenii ascultau, apoi ridicau din umeri şi se depărtau cu capul plecat. Veneau alții, care-l priveau pe cel ce-şi dădea sufletul, fără a reuşi să spună cine l-a ucis, apoi plecau şi ei, la fel ca primii, oftând din greu. Nu puteau pricepe nici în ruptul capului că pentru prima dată după două sute de ani, de pe vremea când dispăruseră ultimele lor balade, omul acela încercase să facă ceva asemănător.

Tundj Hata intră în capitală pe Poarta a Şaptea, puțin înainte de miezul nopții. Gărzile deschiseră canatele, înjurând printre dinți şi căscând, devenind mai atenți doar după ce îi văzură semnele de pe manta.

— Alt cap, zise unul dintre ei, când trăsura se îndepărtă bocănind pe străduțe.

— De ce te miri? Nu citeşti ziarele? răspunse celălalt.

În vremea aceasta, trăsura făcea un zgomot înfiorător prin cartierele adormite. În întuneric, zidurile clădirilor oficiale păreau prăbuşite pe stradă. Felinarele rare luminau slab porțile de fier, cu mânere în forma mâinii de om. Prin gaura cheii părea că se va scurge dintr-un moment într-altul direct în stradă pustiul din curțile tăcute şi fără viață, moțăind în noaptea rece de martie.

Trăsura străbătu bocănind Piața Semilunii Otomane, trecând pe lângă porțile de fier ale Băncii şi clădirea sumbră a Ministerului de Externe. De departe, sub argintul lunii ce se ridica pe cer, se zărea Coloana lui Tokmakhan, scăldată într-o lumină greu de suportat, ca un strigăt tânguitor ce te răscolea din cap până-n picioare. Cu fruntea aproape lipită de geamul rece, Tundj Hata zări în semiobscuritate lăncile

gărzilor din fața Firidei Ruşinii, deşi firida era în întuneric. Trebuie că Ali Paşa e încă acolo, îşi zise.

Tremurul care punea stăpânire pe el ori de câte ori se întorcea din misiune şi intra în capitală îl făcea să-i clănțăne dinții în gură. Porțile închise, cu gaura cheii întunecată, pe unde viața părea că se scursese deja, îi dădeau fiori. Ce se întâmplase oare în lipsa lui?... Pentru că-şi închipuia că mereu, în absența lui, se putea întâmpla ceva rău. I-ar fi putut spune, de pildă, că a întârziat sau i-ar fi putut imputa spectacolele cu capetele tăiate. Sau, mai rău: se putea întâmpla o nenorocire chiar fără motiv, pentru că pur şi simplu nu era acolo.

Trăsura gonea pe lângă palatul cenuşiu, cu acoperiş de plumb, al Sheh-ul-Islamului. Zidurile lui păreau că întorc scârțâitul roților, aruncându-l cu furie chiar în capul lui Tundj Hata. Cu inima cât puricele, cu fața lipită de ferestruică, privea cum defilau amenințător prin întuneric uriaşele clădiri guvernamentale. Iată turnul semeț de bronz al Ministerului de Război. Iată porțile Direcției a Patra. Zidurile lungi ale închisorii „Curtea Blestemată” nu erau departe de turlele Palatului Viselor. O bucată de vreme, roțile trăsurii huruiră pe lângă palatul colțuros al Marelui Registru. Se spune că în registrele lui seculare sunt înscrise toate proprietățile imobiliare ale imperiului, de la cele mai mici şi până la cele mai mari. Tundj Hata oftă, fără să ştie nici el de ce. Aşa i se întâmpla ori de câte ori era pus față în față cu măreția statului. Şi niciodată nu simțea mai deplin această măreție decât atunci când se întorcea noaptea din misiune.

Uite Templul Spiritului Otoman, uite latura de vest a Amiralității şi, imediat după asta, clădirea de şase etaje a Direcției Întâi. Toate erau la locul lor, aşa cum fuseseră mereu şi cum vor fi pe veci: nişte roți uriaşe care se învârtesc fără-ncetare.

În vreme ce acolo, departe... ar fi vrut să facă: ha-ha-ha... voiau să oprească... ha-ha-ha... această maşinărie.

Şi poate că ar fi exclamat, într-adevăr, un ha-ha-ha, dacă n-ar fi fost în capitală, printre zidurile care păreau că-i ating tâmplele. Acolo departe... repetă de două-trei ori în sinea sa. Acolo sunt ungurii, albanezii, sârbii, grecii, croaţii, românii şi mulţimea celorlalte popoare neislamice. Acolo departe... O tristeţe cumplită, tulbure şi ceţoasă, venită tocmai de acolo, îi învăluia conştiinţa.

Cunoscuse acea tristeţe puţin câte puţin, în timpul lungilor misiuni în care fusese obligat să gonească zile şi nopţi pe întinderea nesfârşită a străvechiului imperiu. Se înşirau rând pe rând vilaietele, provinciile şi marile paşalâcuri. Unul după altul, fiecare cu teritoriul şi destinul său, se rânduiau feluritele popoare ale împărăţiei. Nenumărate, ceţoase ca un cer de toamnă, invizibile, îndepărtate, vădind o apatie molipsitoare, acoperind ţinuturi întregi, ca bruma, ele îl făceau să se ghemuiască în trăsura lui de curier ori de câte ori gonea ca vântul turbat prin ţinuturile lor. Erau momente când, în mijlocul acestui amalgam de popoare, toate palatele cu coloane şi turle de aici îi păreau mici ca nişte jocuri de copii. Şi, chiar dacă aceste clipe treceau repede, chiar dacă mai apoi glumea singur pe seama sa pentru slăbiciunea avută, cum face omul care se sperie în vis, totuşi, în ultima vreme, gustul amar al acestei tristeţi, ce-i dispărea îndată ce se apropia de capitală, devenea mai persistent.

De fapt, asta era ceea ce-l oprise pe Tundj Hata să hohotească în toiul nopţii.

Şterse aburul propriei respiraţii de pe fereastra trăsurii şi încercă să vadă pe ce stradă se afla, lucru care se dovedi imposibil.

Trăsura opri în cele din urmă în faţa locuinţei medicului-şef Evrenos, care era în acelaşi timp şi funcţionar la

Protocolul Curţii. Regulamentul spunea că, pentru capetele sosite la ore târzii, acesta trebuia trezit urgent din somn, pentru ca tratamentul medical să nu întârzie nici o clipă.

Unul dintre tătari bătu puternic în poarta medicului. Era o poartă grea din lemn de stejar, dublată cu plăci de aramă, iar lângă ea, aşa cum se obişnuia în cazul tuturor înalţilor demnitari, fusese plantat un felinar.

Tundj Hata coborî şi făcu câţiva paşi încolo şi încoace ca să-şi dezmorţească picioarele. Casa era în întuneric şi tătarul bătu din nou în poartă. Tundj Hata văzu pe jos un ziar rupt. Se aplecă, îl ridică şi se strădui să desluşească câte ceva la lumina slabă a felinarului. Fusese publicat firmanul împotriva lui Hurshid Paşa. Pe Tundj Hata îl usturau ochii, totuşi izbuti să descifreze ici-colo câteva cuvinte disparate. Mai era ceva şi despre confiscarea tezaurului lui Ali Paşa.

Tătarul ciocăni pentru a treia oară. Cu greu, Tundj Hata reuşi să citească la cronica mondenă ceva despre văduva lui Ali. Mai jos scria ceva despre scăderea preţului bronzului.

În cele din urmă, din casă se auzi un glas.

— Cine-i acolo?

— Sunt un funcţionar de stat, îl caut pe medicul-şef Evrenos, strigă Tundj Hata.

— Nu-i aici, răspunse vocea.

— Să nu mă minţi, se zburli Tundj Hata. Trezeşte-l imediat. Este o treabă importantă.

Vocea dinăuntru repetă, din curte, că stăpânul nu-i acasă. În cele din urmă, Tundj Hata înţelese că medicul fusese invitat la o petrecere de noapte. Luă numele străzii şi numărul casei şi o porni imediat într-acolo.

Era ora unu noaptea. Zgomotul roţilor pe caldarâm spărgea liniştea. Tundj Hata puse mâna pe tolba de piele. Ţi-ar fi trecut vreodată prin cap că o să ajungi în felul ăsta în capitală? i se adresă în sinea sa capului tăiat. Tu, care ai

fi putut intra glorios, cu trâmbițe şi discursuri, călare pe un cal alb, eşti acum în desaga mea. În desagă, îşi spuse apoi, purtat din poartă-n poartă până voi scăpa de tine.

Intrarea casei în care se afla medicul-şef era în întuneric, dar undeva, în grădină, clipea o luminiță. Tătarii bătură pe rând, când unul, când celălalt, până ce careva deschise poarta. Omul era puțin băut şi pricepu cu greu ce voiau, apoi plecă să-l caute pe medic, dar, urcând treptele, uită, se pare, pentru ce a plecat, pentru că din casă nu ieşi nimeni. În cele din urmă, Tundj Hata împinse poarta, lăsată deschisă de celălalt, şi pătrunse înăuntru.

Urcă treptele, depăşi câteva odăi reci, până ce-i zări pe toți în spatele unei uşi de sticlă, într-un salon aşternut cu blănuri, în jurul vetrei în care licărea focul.

— Tundj Hata, dragule, exclamă medicul-şef Evrenos când îl zări, hai să te prezint prietenilor mei.

Tundj Hata făcu „nu” din cap. Îi şopti apoi ceva la ureche medicului, în vreme ce ceilalți se întrebau îngroziți cine este arătarea aceea plină de praf din cap până-n picioare, ce apăruse pe neaşteptate în fața lor.

— Ia un pahar cu rachiu, efendi, îl îndemnă cineva cu o voce temătoare, ca şi când ar fi vrut să verifice dacă oaspetele nepoftit e om sau nălucă.

Tundj Hata nici nu întoarse capul. Medicul-şef Evrenos înțelese în cele din urmă cum stă treaba, se dezmetici imediat şi ceru să i se aducă mantaua.

În salon se produse puțină agitație. Cei doi lăsară în urmă pâlpâirea moale a jarului, chipurile fericite ale petrecăreților, nedumerite puțin de sosirea curierului, şi şoaptele: cine-o fi, oare, atât de rău bolnav, încât să-l cheme pe Evrenos în toiul nopții? Cu siguranță, vreun vizir. Da, cu siguranță, vreun membru al guvernului.

— Trebuie să mergem să-l trezim pe directorul de la Spiţerie, să ne aducă soluţiile de îmbălsămare, zise Evrenos, urcând în trăsură.

Dar Tundj Hata nu-i răspunse. Să se aplice toate regulile, îşi zise. Misiunea lui era să aducă scăfârlia aceea tăiată de la capătul lumii până aici. De celelalte n-aveau decât să se ocupe alţii. După directorul de la Spiţerie trebuia trezit şeful Protocolului, care era obligat să fie prezent, de asemenea, la predarea capului. N-au decât să vină toţi, îşi spuse Tundj Hata, nervos şi ofensat prematur. E uşor să strâmbi din nas, dar ia încearcă să mergi şi să aduci chiar tu capul ăla. Să faci sute şi sute de mile prin ger, şi la urmă, când ajungi în sfârşit acolo, să-l găseşti pe omul acela la cinci paşi sub pământ. Da, chiar la cinci paşi sub pământ.

Bum, bum, bum, bătu unul dintre tătari la poarta directorului de la Spiţerie.

Să vină şeful Spiţeriei, să vină şi ăla de la cuhnii, dacă vrea, dar pe Tundj Hata e greu să-l duci cu vorba, îşi zise el în barbă. Era într-o stare de nervozitate care-l încerca mereu înainte de a preda capetele, mai ales când bănuia că o să fie probleme. Ceea ce se întâmpla frecvent. Slujbaşii de la protocol se certau pentru starea feţei, pentru posibilele zgârieturi şi mai ales pentru consistenţa cărnii. Fiecare dorea să fie ferit de probleme, iar de ceilalţi puţin le păsa.

Directorul de la Spiţerie, cu o geantă mare în mână, urcă abulic în trăsură.

— La şeful Protocolului, spuseră aproape într-un glas Tundj Hata şi medicul-şef, înghesuindu-se şi mai tare pentru a-i face loc noului venit.

Acum o să te trezim şi pe tine, frumuşelule, îşi zise Tundj Hata.

Trăsura se hurduca pe străzile cufundate în beznă. Capul directorului de la Spiţerie se legăna încoace şi-ncolo, cufundat din nou în lumea viselor. Treziţi-vă, îi veni lui

Tundj Hata să strige, ridicați-vă dintre pernele calde, înalți dregători, să vedeți ce căpățână de varză v-am adus. Dar își aminti că ar fi putut apărea încurcături la predare şi înflăcărarea i se topi cât ai zice peşte.

Tac-tac-tac, băteau tătarii în poarta îngustă şi înaltă a şefului de la Protocol.

Tundj Hata își pipăi din nou tolba. Te-ai gândit vreodată că o să ajungi în felul ăsta în capitală, mărite paşă? îi trecu din nou prin cap. Te plimb din poartă-n poartă, Hurshid Paşa, bate aici, bate dincolo, să vedem dacă te-or primi.

Simți o uşoară părere de rău, dar își reveni imediat. Şeful Protocolului ieşi în cele din urmă, slab, cărunt. Părul care-i ieşea de sub turbanul potrivit la repezeală părea că-i adormit şi el.

Urcă în trăsură şi aceasta o porni către birourile Protocolului, unde avea să se facă predarea. Ceasul dintr-o piață din apropiere bătu de două ori.

Trăsura înainta din nou pe o stradă înțesată cu clădiri guvernamentale. Palatul Sigiliului şi Decretelor. Academia Islamică. Tundj Hata se cutremură. În dreapta sa ieşise din beznă aripa unei clădiri masive, ce părea stropită cu praf de plumb. Era Palatul Secular al Murmurelor.

Ori de câte ori trecea prin dreptul lui, Tundj Hata se înfiora. Gândul că, cine ştie cum, o fi ajuns aici vreun murmur împotriva lui din ținuturile în care dădea spectacol îl cutremura. Uneori își zicea că murmurul a ajuns negreşit, dar că norocul făcuse ca el să fi rămas în cine ştie ce dosar, printre alte miliarde de murmure rostite cu jumătate de glas, şoptite la ureche, zvonuri şi bârfe mai vechi răspândite de milioane de oameni despre milioane de evenimente.

Fără să se întoarcă, Tundj Hata simțea că trăsura nu depăşise încă zidurile sinistrului palat. Acolo sunt toate, Allah, își zise. Mâna lui pipăi desaga. Fireşte că şi murmurele despre tine, mărite paşă.

Lui Tundj Hata i se păru că aude un vuiet şi se înfioră şi mai mult. Vuietul venea din străfundurile pământului, din monumentele şi mormintele cu un turban de piatră deasupra, pentru că se spunea că în dosarele din străvechiul Palat al Murmurelor se afla tot ce murmurase omenirea, peste tot, de opt sute de ani încoace.

Tundj Hata răsuflă uşurat. Palatul rămăsese în urmă, cu tot cu vuietul lui risipit în mii de dosare, asemeni grăunţelor de nisip din deşert. Of, împărăţia face zgomot, se zvonea că ar spune directorul palatului, Izgurlu efendi, ori de câte ori venea vorba despre urechea lui dreaptă, cu care nu mai auzea de mult.

Surzi-te-ar Allah într-o bună zi, îl blestemă în gând şi pipăi din nou desaga. Poate că şi ţie tot de aici ţi se trage, mărite paşă.

Trăsura gonea acum pe câteva străduţe înguste, cu felinarele stinse. Când se opri în faţa birourilor Protocolului şi oamenii, împreună cu desaga, pe care curierul nu o lăsa din mână, intrară înăuntru, Tundj Hata uită de Palatul Murmurelor. Nemulţumirea cumplită de mai devreme puse din nou stăpânire pe el. Predarea capului ţinu mult. Cei prezenţi discutară despre starea lui şi, cu toate că Tundj Hata le povesti cum a fost dezgropat din pământ, unde a stat patruzeci de ore în şir, ei erau greu de convins, cercetau cu atenţie pometţii, apropiau lampa de ochii fostului paşă şi oftau.

În cele din urmă, ambele tabere găsiră o modalitate de a se înţelege: capul a fost acceptat, dar documentului de predare i-a fost ataşată declaraţia privind deshumarea, iar pentru fiecare stricăciune era notat alături: „Vezi declaraţia specială”.

Când totul se termină, Tundj Hata şi şeful de la Protocol plecară, în vreme ce Evrenos şi şeful Spiţeriei rămaseră pe loc pentru a se ocupa de cap.

Uite, asta a fost, îşi zise Tundj Hata în vreme ce împingea poarta casei sale. În loc de urale şi trompete, o plimbare de colo-colo şi câțiva oameni treziți la miez de noapte...

Căsuța lui era înconjurată de o livadă. Luna îşi arunca razele pe ramurile dezgolite ale migdalilor, argintate de brumă. Era o lumină clară şi rece, coborâtă de acolo de unde mâinile şi gândurile oamenilor nu puteau ajunge.

O bucată de vreme, Tundj Hata rămase în loc, fermecat de țesătura aceea înghețată. Era frânt de oboseală, totuşi mai putea sta puțin acolo. În partea dreaptă simțea o durere ascuțită şi un gol, precum bolnavii cărora li se extirpează o tumoare. Ştia de ce şi respiră adânc-adânc. I se luase o piatră de pe inimă după predarea capului. Acum, Evrenos şi şeful Spițeriei te gătesc ca pe-un prinț, îşi spuse. Ramurile încărcate cu brumă ale migdalilor sclipeau rece.

I se părea că razele lunii îl curăță de atingerea morții. În cele din urmă, scoase cheia şi deschise uşa încet. Înăuntru era întuneric şi cald.

— Tu eşti, Tundj? auzi vocea tremurătoare a soției.

— Da, răspunse el aproape în şoaptă.

Deîndată, silueta ei se ivi tulbure în pragul dormitorului, cu cămaşa de noapte albă atingând pământul.

El îi cuprinse mâinile.

— Cum a fost? îl întrebă ea.

— Bine. Voi ce faceți? Ce fac copiii?

— Sunt bine şi ei.

Femeia era puțin răcită, ceea ce-i făcea vocea şi mai atrăgătoare.

— Ce-a mai fost pe-aici? întrebă el.

— Te-au căutat alaltăieri de la Clubul Veteranilor, zise ea, nu mi-au spus de ce.

— Dar altceva? Noutăți?

— Noutăți? Peste tot, în cercurile înalte, se vorbeşte despre Vasiliqia lui Ali Paşa. Se spune că până acum ar fi

respins două cereri în căsătorie. Totuşi, Makbule hanîm mi-a zis ieri că nu e mare lucru de capul ei.

— Hm. Altceva?

— Altceva? Nimic, făcu ea. A, da. Se spune că ministrul Gizer ar fi pe făraş.

— Aşa?

— Fiica lui Jakup Paşa mi-a spus ieri la croitoreasă.

— Oricum, tu să-ți ții gura, zise el, scoțându-şi haina.

— Sigur că da, răspunse ea, ce treabă am eu? Faci baie?

— Da.

— În baie e apă caldă. Îți aduc să te schimbi.

În vreme ce stătea cu ochii închişi sub şiroaiele de apă, îşi spunea că şi ea se pregăteşte acum. Îşi scotea încet desuurile, îşi parfuma sexul, apoi, zâmbind absent, cum fac oamenii când îşi amintesc de nebunia sau capriciile cuiva, îşi presăra sare albă, aşa cum îi cerea el...

Sub ploaia măruntă ce începuse imediat după ce vremea s-a mai îmblânzit, mulțimi uriaşe de oameni se îmbulzeau spre piață pentru a vedea capul celui ce fusese omul zilei, Hurshid Paşa, despre care discutaseră cu câteva zile în urmă, făcuseră presupuneri, se contraziseseră, ba chiar se şi luaseră de piept, riscând să strice prietenii vechi de doi, de cinci sau chiar de şaisprezece ani. Şi aceste cuvinte, bănuieli sau certuri, au avut o singură pricină: viitoarea carieră a comandantului biruitor, pe care unii îl vedeau categoric pe postul ministrului de război, alții pe acela de beilerbei al Rumeliei, iar alții, ceva mai puțini, dar şi mult mai încăpățânați, în funcția de mare vizir. Bineînțeles, erau unii care se îndoiau de aceste presupuneri, iar alții dădeau din cap în chip enigmatic, dar şi aceştia, până la urmă, se alăturau uneia sau alteia dintre opiniile generale, care-l vedeau pe Hurshid Paşa în oricare loc posibil, cu excepția unuia: Firida Ruşinii.

Poate că această dezamăgire generală crease şi starea de spirit în care se aflau oamenii care se învârteau prin piață, la fel ca schimbarea de anotimp, ce anunța deja venirea primăverii. Ca de obicei, în mulțime se aflau ziarişti, diplomați de la ambasadele străine, femei cu feregea şi tot felul de curioşi. În vreme ce privirile lor erau îndreptate mereu spre firidă, cu trupurile, coatele şi picioarele se striveau unii pe alții, se frecau şi se călcau fără milă. Picioarele şevaletului pictorului Sefer, venit ca de obicei să picteze în fața firidei, fuseseră îndoite de câteva ori de mulțime, iar acum semănau cu picioroangele subțiri ale unei berze.

Sub firidă, în picioare, nemişcat, şedea noul supraveghetor al ei. Era un tip scund, cu sprâncene groase şi nişte fălci nesuferite, a căror formă colțuroasă părea că e copiată de umerii şi de tot trupul lui, acoperit cu o scurtă cu umerii largi, în formă de pătrat. Privirea lui ageră era ațintită fără întrerupere asupra mulțimii. Pentru că era mic de stat, ca să poată vedea ce se petrece în mijlocul pieței trebuia să se ridice în vârful picioarelor.

Cafeneaua, ca de obicei în asemenea zile (cafegiul le împărțea în „zile cu cap” şi zile banale), era plină. Patronul se strecura când şi când printre mese cu ibricul de cafea în mână, care lucea şters, imitând parcă zâmbetul vag al stăpânului său.

— Oamenii sunt invidioşi şi răi, zise el, turnând cafea în ceaşca roşcatului ce părea dispus să pălăvrăgească. Firicelul de licoare se subție, se decoloră şi se transformă în cele din urmă în picături, iar cafegiul, văzând că celălalt nu dădea nici un semn că l-ar fi plictisit, urmă: Am spus-o mereu, încă de când s-a făcut gaura asta în zid, că o gaură făcută de guvern nu va rămâne niciodată goală. Dar oamenii sunt invidioşi şi nu se schimbă. Cafegiul scrută din nou chipul clientului, care începuse să soarbă din cafea. O să fie

din nou capete, pentru că altfel n-ar exista nici cuvântul răscoală. Aşadar, vor exista mereu capete care se vor ridica şi pe urmă, în consecinţă, vor fi tăiate, iar cei care le vor privi în firidă îşi vor spune: nu, eu n-am să fac niciodată ca ăla de colo. Aşa vor spune ei, dar, împinşi de diavol, imediat după asta nu se vor gândi decât cum să facă exact ceea ce n-ar trebui făcut. Uite, de exemplu, îl vezi pe supraveghetorul ăla pitic? A fost numit în post doar de câteva zile. Înaintea lui a fost altul, Abdulla.

— Chiar aşa, unde e omul ăla? întrebă în cele din urmă roşcatul, ridicând privirea spre cafegiu. Unul înalt şi slab, dacă nu mă-nşel. Părea un om de treabă.

— Chiar aşa şi era, zise cafegiul. Eu i-am cunoscut pe toţi supraveghetorii firidei. L-am cunoscut şi pe ăla. Venea uneori, după orele de program, să bea o cafea chiar acolo, la masa aia din colţ. Părea liniştit şi de treabă, cum ai zis domnia-ta, numai că într-o zi, chiar sâmbăta trecută, s-a întâmplat ceva îngrozitor.

— Ia te uită, ia te uită, spuse celălalt, interesat într-adevăr de ceea ce spunea patronul cafenelei.

— S-a întâmplat chiar ceva uimitor, urmă cafegiul. Pe când era de serviciu, omul acela liniştit şi cumsecade a devenit brusc roşu la faţă, venele i s-au umflat pe tâmple, s-a încordat tot şi aşa, desfigurat, de parcă ar fi fost beat, s-a urcat pe scara de lemn şi a început să răcnească la mulţime.

— Ia te uită, ia te uită, făcu din nou roşcatul. E într-adevăr greu de crezut.

— Dar şi mai cumplite erau cuvintele lui, continuă cafegiul. Mulţi şi-au astupat urechile cu palma, ca să nu fie acuzaţi mai târziu că au ascultat, alţii au luat-o imediat la goană.

— Şi ce spunea? făcu celălalt.

— O, ce nu spunea, efendi, coborî cafegiul glasul. Lucruri înspăimântătoare.

— Ia te uită!

— Blestema instituțiile de stat, monumentele sfinte, totul, totul şi apoi, la sfârşit, cu un glas neomenesc, a început să urle: sunt un rebel, ați auzit, tăiați-mi capul, tăiați-mi-l şi puneți-l acolo, acolo, şi arăta cu mâna spre firidă.

— Foarte ciudat, zise roşcatul. Şi pe urmă, ce s-a mai întâmplat, i-au tăiat capul?

Cafegiul ezită o vreme, privindu-l uimit pe celălalt.

— Nu, efendi, zise moale, nu avea cum să se întâmple aşa ceva. Tăierea capului, expunerea în Firida Ruşinii... Asta era un soi de nebunie din partea lui. Nu era posibil aşa ceva.

— Şi totuşi, ce s-a întâmplat cu el? întrebă celălalt nerăbdător. Nu cred că l-au premiat pentru asta.

— Fireşte că nu, zise cafegiul. A primit pedeapsa stabilită de lege. Dar în nici un caz tăierea capului şi, cu atât mai puțin, expunerea lui în firidă. Asta ar fi încălcat toate regulile.

— Şi totuşi, ce i-au făcut?

Patronul cafenelei zâmbi.

— Ce i-au făcut? E simplu, efendi. Rebelii din categoria asta, rebelii mărunți, cum li se spune, sunt duşi noaptea în mlaştina Batak-Avdi. Ştii mlaştina Batak-Avdi, din marginea de vest a oraşului? Chiar acolo, în apă, îi sugrumă cu funia.

— A, da, am auzit de asta, dar am crezut mereu că acolo sunt executate doar femeile adultere.

— Şi alea sunt ucise tot acolo, spuse cafegiul, dar, în afară de ele, mai sunt duse şi alte categorii de condamnați. Toate sunt prevăzute de lege.

— Chiar foarte ciudat.

— Oamenii sunt răi din naştere, urmă patronul cafenelei, dar tăcu imediat, de parcă l-ar fi strigat cineva. Era un hârâit gros, asemănător cu sunetul scos de o roată neunsă,

pe care urechea cafegiului, spre uimirea celuilalt, îl prinse imediat: Mă scuzi, efendi, zise el şi, cu ibricul în mână, se îndreptă spre masa la care, încruntaţi ca de obicei, se aflau bătrânii crainici împărăteşti.

În tot acest timp, deşi ploaia se cernea subţire şi monoton, piaţa era mereu plină. Zarva mulţimii semăna cu vuietul unui şuvoi întunecat şi greu, clocotind captiv între zidurile de piatră ale unui tunel neîndurător.

În vreme ce priveau capul lui Hurshid Paşa, mulţi dintre oameni îşi aminteau să întrebe despre Ali Tepelena. Dar cu capul lui Kara Ali ce s-a întâmplat? Până alaltăieri era acolo, l-am văzut cu ochii mei. Se spune că şi preţul la bronz va creşte. Fireşte, fireşte. Capul lui Ali Paşa? L-a îngropat un derviş undeva la periferia capitalei. Iar tezaurul nu i l-au găsit în întregime. Nu-i posibil ca preţul bronzului să varieze atât de des. Am auzit despre cel al haşişului. Tezaurul n-a fost găsit, dar moşiile n-avea unde să le ascundă. S-au dus sute de oameni cu beţe, cu sfori, cu tot felul de scule şi unelte să le măsoare. Ce moşii! La periferie sunt nişte hăţişuri amărâte, sub vechile ziduri ale Bizanţului, acolo i-au îngropat capul...

Pesemne că mulţimea dărâmase din nou şevaletul lui Sefer, care nu numai că acum arăta jalnic, dar, pentru că pictorul scăpase pensula sau i se vărsaseră culorile, o dâră subţire de vopsea neagră apăruse pe gâtul capului pictat, ce părea o dâră de sânge negru care se scurgea cu întârziere din capul tăiat al lui Kara Hurshid.

Al cui e capul ăsta? mai întreba câte unul sosit mai târziu. Ceilalţi se întorceau miraţi: tu pe ce lume trăieşti, omule? Dacă nu citeşti ziarele, nici crainicii nu-i auzi? Îşi distrug corzile vocale de dimineaţă până seara. Apoi, zumzetul mulţimii acoperea din nou totul: s-a publicat firmanul pentru Albania? Nu, nu ştiu nimic. Azi, când ieşeam de la birou, i-am ascultat cu atenţie pe crainici, dar despre

Albania n-au spus nimic. Acolo, după câte se pare, administrația va fi preluată de armată. Nu cred. Ba chiar se spune că militarii ar fi puțin nemulțumiți. Iar eu am auzit... dă-te mai aproape... că aseară, la Palatul Viselor ar fi ajuns, nu se ştie de unde, un vis... Un vis? Da, cică toată noaptea specialiştii s-au chinuit să-l descifreze. Brr... mă trec fiori reci.

După-amiază târziu ploaia a stat, iar către seară, în zona de vest a capitalei a apărut un fragment dintr-un tui de paşă.

Piața era încă plină la ora aceea din amurg. Se zvonea că de departe, din ținuturile nisipoase ale Anatoliei, un curier de la Palatul Viselor adusese un vis important. Ce vis o fi şi ăsta şi de ce-o fi aşa de important, întrebau oamenii pe ici, pe colo prin piață. Dar răspunsul nu-l ştia nimeni. Tot ce se ştia era că în birourile Palatului Viselor luminile nu s-au stins până dimineață, ceea ce însemna că toată noaptea cei de acolo se chinuiseră cu descifrarea lui. Am auzit că mâine-dimineață visul îi va fi dus suveranului, spunea cineva. După câte s-ar părea, soarta Albaniei depinde de el.

Oamenii întorceau privirea în direcția în care bănuiau că s-ar afla palatul în care ierna sultanul şi clătinau din cap, încercând să ghicească ce-ar putea dezvălui visul acela sosit de la o depărtare atât de mare.

Între timp, în fața Firidei Ruşinii, vuietul mulțimii se izbea surd, la fel ca întotdeauna, de zidurile de granit. Iar țara aceea îndepărtată. Mai spune-mi o dată, rogu-te, numele ei, aşa cum îl spun chiar localnicii. Shq... Shqie... este un nume greu de pronunțat. Chiar aşa, parcă-ți rămâne în gât. Chiar şi înțelesul e greu de descifrat, crede-mă, nici eu n-am reuşit pe de-a-ntregul. Shqip... Shqipre... Un înțeles ciudat, un soi de zburătoare cu penele însângerate, care planează pe vânt, se învârte, ah, prin furtună, nu ştiu cum să-ți explic, pe Allah!

Tirana, 1974-1976
Paris, 1994

Table of Contents